

Dîroka hizra kurd

-6-

Abdusamet Yîgît

Weşanên

.
. .
. .
. .

Dîroka hizra kurd
6
@Abdusamet yigit
Weşanên felsefeyê
2014-Almanya-Berlin

.
ISBN 968-4-940980-21-9

Pêşgotin:

Di mijara dîroka hizra kurd de wê, pêvajoyên wê pêşketinê ên bi hizirî wê, mirov dibînê ku wê çendî ku wê di wê de wê pêdeçûyin wê bibê wê kûrbûnek wê bi wê re wê bibê. Di wê çerçoveyê de mijarên ku wê werina ser ziman wê ji gelek aliyan ve wê werina hizirkirin bin. Wekî din wê di wê pêvajoya dîroka hizra kurd ku me di wê xabetê de hanî ser ziman wê bi zêdeyî wê were dîtî ku wê bandûra hizrên qûdat hemedênî, suhrewerdî, şehrezorî, Hallac, nesîmî û hwd ku wê hebê wê bi zêdeyî wê were dîtî.

Hizrên Nesîmî ên weke ku ew di awayekê de wê li ser xate felsefeya rohnîyê de ku wê werênê ser ziman wê di awayekê de wê minaq wê weke her beşên bedenê mirov bi tîpkirinê û ankû tîpên weke 'mifte' ku ew bîne ser ziman wê, di awayekê de wê weke ku ew taqabûlî rengê pêşketina hizirkirinê a weke ya tîgîna genetîkê a demên hemdem de ku wê pêşkeve jî bê. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê regekê hizirkirinê wê bide me.

Nesîmî berî hertiştî temenê ku ew li ser wê dihizirê, çavkanî û jêderkên wî yên bi hizirî ku ew dikê wan weke aliyna giring di çerçoveya hizirkirina wî de ku mirov li wê dihizirê wê, mirov dibînê ku wê, hingî wê baştirin wê were fahmkirin. Berî wî şehrezorî û heta suhrewerdî temenê felsefeya rohnîyê ku wan çêkiriya wê di awayekê de wê di wê demê de wê bi şagirtên wan re wê, dem bi dem wê di wê de wê kûrbûn wê bibê. Di wê temenê de wê li ser wê re wê, pêvajoyên hizirkirinê wê bibin.

Weke ku em di beşa dawî a bê xabatê de me hanî ser ziman wê tîgîna felsefeya hebûnê wê, di demên dawî ên li dora destpêka ronansê de wê li herêmê wê derkeve li pêş. Di wê temenê de wê, di wê de wê kûrbûn wê bibê. Wê mijarên fahmkirinên ji hev cûda ên li ser felsefeya hebûnê de wê, di wê rengê de wê, di awayekê de wê, temenê dijberîyên weke yên bi qatilkirinên weke hallac, suhrewerdî, û hwd re ku wê heta şehrezorî ku wê ew wê felsefeyê wê di awayekê de wê pêşbixin wê were dîtî. Nesîmî wê xeleka piştî ku wê navê xwe li wê felsefeyê û pêvajoyên wê pêşketina wê felsefeyê de wê li ser wê temenê wê bicih bikê bê.

Wekî din wê mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê di herîkîna nivîsandina wê xabatê de wê di çerçoveya mijarên ku ew hatina nivîsandin de wê navên filosofên kurd ên ku ew di nava xabatê de derbas dibin wê hizir û xabatên wan di berçav de wê bi kûrehi wê werina derbaskirin. Wê di wê temenê de wê, wê bi encamên ku wê li wan wê bê gihiştin wê ew wê were nivîsandin.

Hizirkirinên li ser felsefeyê di demên dawî ên serdemên navîn de wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê bi zêdeyî wê li wer têgîna hebûnê û ankû felsefeya hebûnê re ku wê bimeşîn wê bi zêdeyî wê derkeve li pêş. Di wê çerçoveyê de wê, felsefeya hebûnê wê, weke rêya pêşketin û xate herikina aqilê wê yê ku ew bi ber demên hemdem de were jî wê di awayekê de wê weyn wê bileyizê. Di wê temenê de wê pêvajoyên hizirkirinên felsefeya hebûnê ên piştre jî wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê li ser wê temenê wê bên kûrtirkirin. Wê bi felseya demên hemdem û pêvajoyên pêşketinê wê ew wê zêdetirî wê were kûrtir kirin. Ev jî wê di çeroveya hizirkirinên demên piştre de wê, di awayekê de wê bi wê re wê were ser ziman.

Dema ku mirov li ser demên piştre serî wastand û hizirkirina xwe domand wê hingî wê ew wê di awayekê baştirin de wê were dîtîn. Wê xate felsefeyê wê, di wê temenê de wê, bi zêdeyî wê, pêvajoyên wê yên pêşketinê re wê, di awayekê de wê, xwe bide domandin. Felsefeya hebûnê wê, di nava rengên hizirkirina demên hemdem ên zanyarî de jî wê di awayekê de ku ew li ser esasê aligirtiyê bê û ankû dijberîyê bê wê, dîyarkerîyeka wê xwe di temen ve wê wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Ji wê jî wê mirov dikarê wê baştirin wê fahmbikê ku ew felsefeya hebûnê hê pêwîstîya wê bii gelek aliyên fahmkirinê û pêvajoyên kûrbûnê ên bi xwe re heya. Ev jî wê weke aliyekê din ê têgînî ku em encamî digihijina wê bê. Lê pêvajoyên hizirkirinê wê ew wê bi xwe re wê bidina dîyarkirin ku wê di xatekê de wê ew pêvajoyên hizirkirinê wê xwe bidina domandin û wê encaman wê bixwe re wê werênina li holê.

Abdusamet Yigit

Destpêk; dîroka hizra kurd 6.

Di nava pêvajoyên dîroka hizra kurd de wê pêvajoya li destpêka demên ronansê û hinekê ji wê pêştir wê weke demna giring ên dîrokî bin. Wê, di wê demê de wê pêvajoyên vegûharînê ên bi hizirkirinê û li ser hizirkirinê re pêşveçûnên di jîyanê de wê bibin. Di nava jîyane civakê de wê, çand wê derkeve li pêş. Zaneyên kurd ên weke 'şerefxanê bedlisî' wê dema ku wê hizrên xwe wê bi awayekê wêjeyî wê werênê ser ziman wê, di wê temenê de wê ne tenê renekê hizrê wê bi xwe re wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê, şewayekê pêşketinê ê bi civakî ku wê di wê demê de wê hebê û pêşketî bê wê, weke ku ew wê jî bi wê re wê bikirpênê bê. 'Şerefname' bedlisî wê di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê bihebûna xwe re wê ji navaroka xwe cûda wê têgînek xort wê karibê bide me. Di wê temenê de wê temenekê çandî û wêjeyî wê weke ku wê derkeve li pêş. Di wê temenê de em di dewama wê de jî wê werênina ser ziman ku wê wêjeya devkî weke bi dîrokî, helbestgirtî û hwd re wê, bi

dengbêj, çîrokbêj û hwd re wê, di nava civatan de ku wê derkevina li pêş wê, rengê xwe yên civakî wê, di awayekê de wê bidina nîşandin.

Ev dem wê weke demek ku em dikarin hê jî di wê de bi ramyarî, felsefeyî, têgînên derûnî, civaknasî, û ankû aliyên hizrî ên weke matematikê, civaknasiyê û hwd re ku wê pêşketin wê bibin bin. Hizrên zaneyên piştre ku wê werin wê di çerçoveya van têgînên zanyarî ên weke wan de bin. Wê di dewama wê de wê, têgînên fîzîkî, biolojiyê, fîzîkê û hwd wê, di awayekê de wê, derkevina li pêş. Di wê warê de wê lêkolînên ku wê werina kirin wê, di awayekê de wê, balê bikişênina li ser xwe.

Di dewama wê de wê jî mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê hizrên felsefeyî ên bi hizirî wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê li ser temen û çerçoveyek hizrî a civakî re wê, derkevina li pêş. Ku em rewşên weke kevneşopîyên civakî ku ew pirr zêde di bîr û hişên mirovan de na û ew li gorî wan dijîn jî li berçav bigirin em dikarin di awayekê de bahsa çerçoveyek ne nivîsandi a dadî û ankû bi hizra dadê re jî wê, di awayekê de wê bi wê re werênê ser ziman.

Di wê rengê de wê, ev wê weke aliyna giring ên hizrî bin ku wê derkevina li pêş. Di aslê xwe de wê, di wê demê de wê, zaneyên ku wê derkevina li pêş wê, di awayekê vekirî de wê, di çerçoveya jîyane civakê, mejiyê wê yê hizirkirinê û fahmkirinên wê yên bi zanyarî de wê hizrên xwe wê werênina ser ziman. Heta roja me jî ku wê, di nava kurdan de wê, bahsa seydayê cizirî wê were kirin wê bê gotin “wî 43 berhem nivîsandina.” Her çendî ku wê ew berhemên wî yên dirêj ên li ser dîrok, felsefe, matematikê û ankû cebirê û hwd ku wê bîrê gotin wî nivîsandina wê gelek ji wan ne di destê me de jî bin lê wê, di wê temenê de wê di derbarê wan û navaroka wan de jî wê hizrên ku wê werina ser ziman wê hebin. Di wê çerçoveyê de wê ev wê weke aliyekê giring ê hizirkî bê ku wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê derkeve li pêş bê. Ahmedê Xanî heta demên dawî jî wê biheta bawerkirin ku ew tenê xwediya hinek berhemên weke ‘aqîda îmanê’, ‘mem û zînê’, ‘nûbahara piçûkan’ û hwd bê. Lê piştre wê hin bi hin wê ew jî wê derkeve li pêş ku wê hinek berhemên wî yên ku wê nivîsandina û wînda na wê hebin. Heta ku wê piştre wê hinek di derbarê hizrên wî de ku wê heta roja me jî wê ‘vêşarî’ wê werina hiştin jî wê hinek nivîs û ankû berhemên wî werina dîtin.

Ev wê, weke aliyna giring êmn ku wê bi wê re wê di derbarê rengê pêşketina hizra kurd a demê û pêvajoyên wê yên di destpêka demên ronansê de wê, hizrekê wê bi wêjeyî û hwd wê bidina me. Li beşa

kurdistanê a rojhilat wê zaneyên kurd ên weke 'bavê tahirê uryan' û hwd wê derkevin li pêş. Di dewama wê de wê weke wî gelek zaneyên din ku wê, bi vegotinên wêjeyî ên weke 'leyla û mecnûn' û 'ferhed û şêrîn' û hwd re wê derkevina li pêş. Di nava rêzên seydayê cizîrî de wê bahsa ferhed û şêrîn jî wê were kirin. Ji wan gotinên wî em wê têdigihin ku ew serbori wê berî ya mem û zîneh wê bê jîyankirin. Di wê temenê de wê ev jî wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê di dewama wê de wê werênina ser ziman ku wê nivîsandina vegotinên bi wê rengê ên ku wê werina ser ziman wê hebin. Minaq feqiyê teyran ku wê destanvan, zane û filosofekê kurd ê demê bê wê, di derbarê '*destana dilberê*' de wê bi heman rengê wê nivîsandinên wî hebin. Di wê rengê de wê, dîmenekê wêjeyî wê bi wê rengê wê çendî ku wê derkeve li pêş jî lê em, divê ku xwe li bayê wê neberdin û aliyên din ên bi hizrên din ên felsefeyî û hwd re ku wê pêşkevin ji berçav dûr nekin. Em di wê temenê de bi teybetî em bi wan re divê ku em heya xwe li ser wan jî bigirin. Ber ku wê ev jî wê weke aliyekê giring ê ku em di serî wê di dewama wê de wê dikarin wê werênina ser ziman bê.

Di wê temenê de wê, ji aliyekê din ve jî wê, weke zaneyna civakî ku wê ji sedsale 11' min û pê de wê, piştî şêx Adî wê şêx faxrê Adiya. Piştî sultan Sahaq wê baba serhengê dawdanî û hwd wê, weke zaneyna din ên civakî ku wê di nava civakê de wê derkevina li pêş û wê bi hizrên xwe yê ku ew bi awayekê rêkûpêk wê di dewama wan de wê werênina ser ziman de wê, bandûrê li pêvajoyên pêşketinê ên dema xwe wê bikin. Şêx Faxrê adiya weke ku em ji navê wî fahmdikin wê weke 'zaroyê adîya' jî ku wê were fahmkirin wê, weke 'şêxê şêxan' jî wê were dîtin û di dîrokê de wê, navê wî re wê bahsa wî were kirin. Wê di wê temenê de wê ew jî wê bi wê rengê wê hizrên xwe wê, di awayekê de wê werênê ser ziman.

Di wê demê de wê, pêvajoyên hizirkirinê ên ku wê bibin wê, di awayekê de wê zêdeyî wê, bandûrê wê li pêvajoyên pêşketinê wê bikin. Di aslê xwe de wê, di wê demê de wê rewşa civakê ku mirov li wê dinerê wê, mirov dibînê ku wê di awayekê de wê weke ku wê, xwediyê sazûmanak civatî a ku mirov wê bi teybetî wê bikirpênê bê. Wê di wê temenê de wê, di nava wê de wê hizir wê werina ser ziman. Deverên ku wê di wê de wê perwerde werina dayin û girtin wê hebin. Wê, hizrên ku ew dihêna ser ziman ku wê di wan de wê werina nîqaşkirin wê dever wê hebin.

Ev wê weke aliyê ku em dikarin di çerçoveya pêvajoyên pêşketinê ên demê re ku em dikarin werina ser ziman bin. Wê pêvajoyên hizirkirinê

wê, di wê temenê de wê, li ser temenekê perwerdeyên girseyî re wê êdî wê pêşkeve û wê derkeve li pêş. Teşwîkkirina pêşketina bi keseyetiyê û derketina li pêş wê, di awayekê de wê weke kevneşopîyek fêrbûnê wê xwe di wê demê de wê bi cih û temen bikê û wê bide nîşandin. Em wê jî di dewama wê de wê werênina ser ziman ku wê mijarên fahmkirinê wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, weke ku em dibînin wê werê ser ziman.

Lê di wê temenê de wê jî wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di wê rewşê de wê, hizirkirin nîqaşên li ser felsefeyê a kevnera wê di awayekê de wê, di dîmenî de wê, weke ku wê, dengê wê kêmbibê. Lê wê di awayekê din de jî wê hizrên ku wê li ser temenekê zanyariyên demê re wê werina ser ziman wê weke aliyekê din ê ku em dikarin li ser wê bisekin in, bê.

Minaq hizrên felsefeyê ên demê wê, di wê temenê de wê, weke zanyên di şopa şehrezorî de wê werin wê di awayekê de wê, xwe bi wê temenê re wê werênina ser ziman. Di wê çerçoveyê de em divê ku wê şopê wê hinekî din di dewama wê de wê di dewama hizrên şehrezorî de wê li ser wê bisekin in. Şehrezorî wê, donemekê wê bi xwe re û bi hizrên xwe re ku ew piştî suhrewerdî dihênê ser ziman re wê bide destpêkirin. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring jî wê mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, hizrên şehrezorî wê, di wê temenê de wê, pêvajoyên fahmkirinê ên heta dema wî ew wê di awayekê de wê hevgiretînek (sentezek) wan wê derxê û wê di wê temenê de wê temenê pêvajoyên hizirkirinê ên piştî xwe re wê bi wê re wê biafirênê. Her wusa ew di hizrên xwe de wê felsefeyê wê derxê li pêş. Ber ku wê di deama wî de wê felsefe wê, di awayekê de wê were hizirkirin û wê were ser ziman. Felsefeya şehrezorî wê, di wê çerçoveyê de wê, di aslê xwe de wê weke destpêk û çerçoveyek bi sazûmanî a zanyarî wê, divê ku mirov bi temenî wê hilde li dest û li ser wê re bi berdeyamî bihizirê û wê werênê ser ziman.

Di aslê xwe de felsefeya şehrezorî a zêhnê û hwd wê hê jî ji gelek aliyên wê dikarê wê werênê ser ziman. Lê li vir wê dema ku em demên piştî wî ên weke demên ronansê û hwd wan werênina ser ziman di serî de wê hinekî di nava çerçoveya pêşketina civakê û awayên olî ên ku wê li kurdistanê wê pêşkevin re wê, di serî de wê bi şîroveyekê wê werênê ser ziman. Pêvajoyên olî ên li kurdistanê wê bi teybetî wê, giring bin ku mirov wan werênê ser ziman Wê dema ku em demên piştî zayîna îsa werênina ser ziman wê, di wê de wê di destpêkê de wê pêvajoyîna giring

ên pêşketinê bi aqil wê werina dîtin. Wê piştre wê, di wê de wê gûharîn wê bibin. Li kurdistanê dîroka olî wê, di aslê xwe de wê, dema ku mirov wê binivîsê wê bi serê xwe wê, dîmenekê vegûhar ê pirrengî wê li herêmê wê bi xwe re wê bide nîşandin. Em vê dîmenê wê karibin dênina li berçav wê, di awayekê de wê karibê bibê mînaqek giring û dîrokî bo pêşketina herêmê giştî jî. Di wê temenê de wê, ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê werênê ser ziman.

Emê di dewama wê de wê, pêvajoyên wê yên pêşketinê li ser rengê hizirkirinên filozofên kurd re wê di dîmenekê de wê bikin ku wê bi rengê re wê werênina ser ziman. Di aslê xwe de wê ne tenê wê pêvajoyên olî ên berî îslamê wê ên piştî wê û hatina wê jî wê di nava wê pêvajoya wê ya giştî a li herêmê de wê xwediyê cûdahiyana bê. Di wê temenê de wê gotina 'îslame kurd' û ankû 'islama kurdistanê' wê, di aslê xwe de wê, hinek xosletên wê yên herêmên din ên herêmê pêşketina wan wê hebê.

Di wê çerçoveyê de wê, di nava pêvajoya fahmkirina rengê hizra kurd de wê ev jî wê di awayekê de wê, weke aliyekê din bê ku mirov wê, di dewama wê de wê, ji aliyê wê ve wê hilde li dest û wê werênê ser ziman. Di wê temenê de em di dewama wê de wê dikarin wê werênina ser ziman ku wê îslama nava civake kurd em ji kîjan aliyê ve wê li wê binerîn wê ji ya ku wê piştre wê bi tirk, arab û farisan re jî wê pêşkeve wê cûda cûdatir bê. Bi ji 'sunnîtiya tirk û araban û şîatiya farisan jî cûdatir wê divê ku mirov li wê bihizirê. Ne di sunnîtiya tirk û ne jî di gelek awayan şîatiya farisan de wê xweşbînî û temenê têgîna layiqiyê wê hebê. Ber wê di wan de wê temenekê civakî wê bi rengên wê re wê nebê ku ew li ser wê re bi wê bihizirin. Ew ji aliyê olî ve li wê dihizirin ku ew wê biafirênin li gorî têgînên xwe yên desthilatdarê ên hegomonikî. Hemû pirsgerêkên wan ên herêmê ku ew ji wan diafirin jî ku ew bi civakî bin û a bi aliyê din bin wê, ev weke sedem wê di temenê wê de **bin**. Li tirkiya şîroveyan bi gotina 'layiqiyê' re ku wê werina kirin jî wê di wê temenê de wê tenê weke 'maqyaj' bimênin. Wê ji wê derbas nebin. Wê temenê wan şîroveyan bi têgînên civakî û desthilatdarî wê **nebê**. Wê tenê hegomonikî bin û wê, di dewama wê de wê, li gorî wê ev têgînên bi bawerî wê, temenê li gorî wê, dîzaynkirina civakê û navaroka wê û hwd wê biafirênin bin. Wekî din wê ji wan re wê ji wê zêdetirî wê ti watayên wê nebê. ...

Ez dema ku wê cûdahiyê wê di nava wê de dikirpênin ez ne li ser temenekê mezhebê û hwd re wê di awayekê de wê fahm dikim û wê dihênima li ser ziman.

Ez wê di temenê pêvajoyên hizirkirinê û fahmkirinê de wê, di serî de wê fahmdikim. Çendî ku wê, di nava pêvajoyên islamê de wê, bi têngîna fetihkirinê û hwd re wê li ser têngînek desthilatdarî a hegomonikî re wê, ew wê di her demê de wê, ji aliyekê ve wê ji têngîna tûndûtûjîyê ne dûr wê di dîmenekê de wê were fahmkirin jî lê wê ya li kurdistanê ku wê çendî wê, di bin bandûra wê de wê dem bi dem wê hinekî wê bibê jî lê wê di ahenge wê ya giştî a fahmkirinê de wê hinekî wê cûdabûn wê di wê dewê hebê.

Ev jî wê, bandûra wê rengê fahmkirinê ên bi baweriyên kurdan ên berê ku ew bi felsefeyê û hinekî jî bi têngînên felsefeyê ên di nava civakê de ku ew pêşketî hena û bicihbûna wê bi bandûra wan re wê ew wê hebê. Di wê çerçoveyê de wê, di awayekê de wê, ji aliyê wê yê ku wê were ser ziman wê ji aliyê desthilatdarî zêdetirî wê aliyê wê yê civakî wê derkeve li pêş. Ev wê xosletê wê yê pêşî bê. Di wê temenê de wê li herêmên din wê çendî ku wê di bin navê têngîna ummetiyê de wê ew civaketî wê werê tûnakirin û ankû ji nedîtî ve wê were û bibê jî lê ev li kurdistanê cûda ya. Bandûra civaketiya kurd wê, di her demên wê de wê, di awayekê de wê xwe bide dîyarkirin. Ev wê, weke aliyekê din ê giring bê.

Weke aliyekê din jî ku em dikarin weke xatek pîroz wê werênina ser ziman wê di demên olî ên kurd ên berê de jî ku wê hebê wê, rewşên weke yên bi rewş û rola zayendan re wê, di awayekê de wê, derkeve li pêş. Minaq wê, alimên kurd ên jin ên weke şehre dînewerîyê û ankû 'fehrul nîsa' û filsofa kurd a jin bi navê zozan ku wê di dema meymun el kûrdî ku ew bi xwe jî kurd bûya wê bijî wê, derkeve li pêş. Di dewama wê de wê, jî mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, xate bi têngîna zayendî re wê di wê temenê de wê dema ku em ji aliyê wê weyna zayendî a jinê ve wê di wê temenê de wê bi olê re wê gotinekê wê bêjin wê xosletekê din ê giring wê, weke ku wê hema bêja bi pirranîya têngînên filosofên kurd re wê were dîtin wê, were dîtin. Ew jî wê ev bê ku wê, têngîna pîrozkirina jinê a di ol û baweriyên kurd ên berî islamê de wê hin bi hin wê di nava wê de jî wê xwe di awayekê de wê bidina nîşandin. Têngîna 'mem û zinê' a ahmedê xanî. 'zembilfiroş' a mele hisênê bateyî, leyla û mecnûn bi gotina bavê tahirê ûryan, 'dilberê bi gotina feqiyê tayran re, 'xaçê' û ankû 'gulistan' bi navê seydayê cizirî' re, bi pêjna dayiktiyê re weysel **qaranî** û hwd wê, weke van bi gelek zaneyên din ên weke wê ku mirov dikarê werênê ser ziman wê, di wê temenê de wê gotinê wê di çerçoveya baweriyên xwe de wê werênina ser ziman. Di aslê xwe de wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê ew sînore nava jinûmêrê ê di awayekê

weke hev û ankû di awayekê cihêtiya pozitiv a bi navê jinê re ku ew bi pêwîstî divîyabû ku ew hebûya wê, di dîmenekê de wê rengêkê wê di nava gotinên wan de wê li ser rengêkê pêşketina civatî a li herêmê re wê xwe bide nîşandin. Em zêde rastê wê dîmenê ku em bi gotina filosofên kurd re dihên li deverên din ên herêmê û zaneyên wan herêman û gotinên wan re rastî wê nayên. Di wê temenê de wê, ev wê weke aliyekê din bê ku em wê di wê temenê de wê dikarin wê werênina ser ziman. Em dema ku wê dîmenê û wê pêjna jinê a di nava gotinên filosofên kurd de wê weke dîyarde û fenomenek giring a civakî wê kifşnekin û wê newênina ser ziman emê nikaribin wê rengê pêşketina wê ya li herêmê jî wê, di awayekê de wê di awayekê başî de wê fahmbikin û wê werênina ser ziman.

Di wê temenê de wê, weke ku em di nava hizrên filosofên kurd ên herêmê de wê, bandûra têgînên weke yên bi zedeştiyê û hwd de ji demên berê û hwd dibînin ku em, bi heman rengê wê di wê rengê de wê weke aliyekê din wê bi civakî jî wê kifşdikin û wê dikarin wê werênina ser ziman.

Di aslê xwe de wê li ser awayên hizirkirinê û ankû rengên hizirkirinê de wê ev alî wê weke aliyê ku ew bi pêwîstî ku ew di çerçoveya dîroka hizir a herêmê de ew divê ku ew werina fahmkirin û ew werina ser ziman.

Dîmenekê din jî wê, ew bê ku wê li kurdistanê wê, baweriyên ên weke êzdayî, yaresanî û hwd ku wê hebin wê ev jî wê weke aliyekê din ê di nava wê wêna û ankû pêjna fahmkirina de wê divê ku em wê werênina ser ziman.

Di wê çerçoveyê de wê têgîna civakî a kurdistanê ku wê di awayekê de wê derkeve li pêş wê di wê temenê de wê temenekê 'layiqî' wê bi çerçoveya civakî xwe re wê bide nîşandin. Wê dema ku em bahsa civake kurd bikin wê ji vê aliyê ve wê hinek gotinên ku em bêjin wê hebin. Ji vê aliyê wê civak wê têgîna wê weke ku wê kurd wê di nava xwe de wê bînin ser ziman wê bi 'kevneşopî' û 'orfûadetên wan' re wê, zêdetirî wê di awayekê de wê li pêş bê. Di nava civakê de wê, têgînên din ên bi bawerî ku wê di nava civakê de wê hebin wê, di wê temenê de wê xwe bide nîşandin.

Dîroka mejuya kurd wê dema ku mirov wê hilde li dest ji vê aliyê ve wê, di serî de wê, civaketî wê weke temen û ankû bingihêkê giring wê xwe bide nîşandin. Baweriyek wê, di nava wê de wê, ne di wê temenê de bê ku ew bêjê ezê ya din redbikim. Ez wê weke xosletekê wê bê. Wekî

din wê di xatekê de wê, di nava baweriyên wê yên piştire dihên de jî wê, têngîn û rengên din ên berî wê ku ew hebûna jî wê, di awayekê de wê, karibin xwe bidina dîyarkirin. Ev wê, di wê temenê de wê weke ku wê di civatên kurdan de wê, kurdek, êzîdîyek û ankû filehek (xiristiyanîyek), cihuyek û hwd ku wê kariban li hevdû rûniştan. Ev wê, teybetiyek wan a civakî bê.

Ber vê yekê wê dema ku em têngîna islama kurd wê hildina li dest wê di wê temenê de wê, bi têngînek temenî a civakî wê re wê werênê ser ziman. Bawerî wê, di rengên xwe de wê, di nava civake kurd de wê, di awa û çerçoveyek têngînî a teosofîkî de wê, xwe bi wê rengê bi çerçoveya civakê re wê bidina nîşandin. Di wê rengê de wê, di çerçoveya têngînek kevneşopî a hizrî û ankû regekê bawerkirinê û hwd de wê, were fahmkirin. Ev wê weke xosletekê wê yê teybet wê xwe bide nîşandin.

Dema ku wê di wê temenê de wê, civak wê weke temenek bingih wê di wê de wê, xwe bide nîşandin wê demê wê, civaketî wê, di awayekê de wê, çerçoveya wê di wê de wê dîyarîya wê derkeve li pêş. Ya ku wê li kurdistanê wê bibê jî wê ev bê. Di her demê de wê, kevneşopîyên civakî ku wê di wê temenê de wê,, pêşketinê wê dîyarbikin wê, di wê temenê de wê, derkeve li pêş. Ji aliyekê ve wê temenê layiqîfîya kurd ku em bahsa wê bikin wê biwê temenê re wê di awayekê de wê bi xwe re wê xwe bide nîşandin.

Di nava wê de wê têngînek bawerî wê, çêtir wê nedê nîşandin. Wê hevdû di awayekê de wê fahmbikin. Ji fahmkirina hevdû re wê vekiribin. Di dewama wê de wê, di awayekê din de jî wê bi wê re wê di derbarê hevdû de wê hizrên ku ew ghiştinê de wê, ew ji wan re ne bê temenê redkirinekê bi hebûna hevdû re. Wê, di wê rengê de wê, xwe di awayekê de wê, bide nîşandin. Piştî sedsale 16' min û pê de ku wê hin bi hin wê civake kurd wê bandûra desthilatdarîya wê ya civakî wê kêmbibê û pê de wê hêzên din ku wê li kurdistanê û li ser serê civake kurd wê serwer û serdest bibin wê, di wê temenê de wê ev ne tenê wê temenekê aloz wê li herêmê wê derxê li holê wê, di dewama wê de wê temenê dijberîyên nava bawerîyan û hwd jî wê, di awayekê de wê, biafirênê. Ew aqilê astbilind ê fahmkirina hevdû wê hemûyan wê bikê nava xwe de wê, êdî wê, weke ku wê hin bihin wê ji holê wê biçê.

Di wê temenê de wê ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê werênê ser ziman ku wê, civak wê, êdî wê, di nava xwe de wê weke li giravên piçûk wê beşbibê. Wê di nava xwe de wê li dora têngînên xwe yên bawerî û herêmî wê, kom bibê û wê tékiliya wan a beş bi beş wê ji hevdû

wê qût bibê. Ev jî wê, beşbûnê bi gelek awayan wê di nava civakê de wê, bide çêkirin û wê pêvajoyên demdirêj ên li ser wê temenê re ku ew bi wê ji hevdû qût in wê di nava wê de wê bide çêkirin.

Aqilê hevbeş ê civakê wê di wê temenê de ev qatbûnên ku ew di nava wê de çêdibin wê di awayekê de wê civakê jî wê di nava xwe de wê, qatbikê. Wê di nava mejiyê wê de wê, şikeştinê wê bi xwe re wê werênê. Ev jî wê di fahmkirinê de wê bi demê re wê karibê bibê temenê şaş fahmkirinê mazin ên li herêmê ên nava civakê jî.

Di mijara fahmkirinê de wê, dema ku wê, têgîna civakê wê kêma bibê wê, bi wê re wê, temenê pirsgirêkên civakî û ankû a bawerîyan a bi hevdû re wê biafirê. Ber ku wê temenê wê aqilê hevbeş û giştî ku ew wan li hevdû digirê ji holê wê rabê. Wê di dewama wê de wê ew aqilê civakî wê, di wê çerçoveyê de wê, pêvajoyên tengezeriyê ên civakî û hwd wê di wê temenê de wê bi bawerîyan û hwd re wê dest bi hizirkirinê wê bijî.

Di dewama wê de wê jî wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, dema ku ew bû wê, di awayekê de wê, layiqiya civakî wê di serî de wê, di destpêka wê de wê têkherê. Ev jî wê, di temenê wê de wê, temenê hevdû baş fahmkirinê wê xwe bide nişandin. Ev wê ne tenê wê bê temenê şer û pevçûnên bi hevdû re. Wê ji wê zêdetirî wê bê temenê dijberiyên nava civakê û bawerîyan û gelek aliyên din jî. Di wê temenê de ew wê weke aliyekê din bê ku mirov wê, di dewama wê de wê werênê ser ziman.

Layiqiya civakî û bawerîyî wê di temenê xwe de wê weke bingih wê, hebûna civakê wê weke ardnigariya xwe ya demografikî wê bihawênê û wê bipaerêzê. Li ser wê re wê xwediyê temenekê fahmkirinê bê. Di dewama wê de wê bi wê re wê pêvajoyên fahmkirinê wê bi xwe re wê bijî. Ya ku di serî de wê, di nava civake kurd de wê, di demên wê yê destpêkê de wê dibînin wê ev bê.

Di aslê xwe de wê, demên civake kurd ên berî demên ronansansê wê, di awayekê de wê, ji yê piştî wî ku wê ew dem wê weke demna bi zanîne wê pêşkevin jî wê werina ser ziman jî lê wê wan ji wan weke ku wê di dîmenekê hevdû fahmkirinê û layiqiya civakî û bawerî de wê li pêştir ba. Bi demê re wê, di demên piştî ronansansê de wê, têkçûnên ku wê bibin wê, bina sedema ku wê tenê wê hinekî wê li ser bermehiyên wan deman bi hinekê fahmkirinê bijîn. Di dewama wê de wê, di awayekê de wê, di awayekê de wê diakrê wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Mijare islama kurd wê, dema ku mirov wê hilde li dest wê ji aliyekê din ve jî wê, ji ya li herêmên din ku wê hebê wê cûdatir bê. Wê, di awayekê de wê, li şûna serdestiya olî wê serdestiya civakî wê, di

awayekê de wê giringîyê wê bidiyê de. Wê di wê temenê de wê, bi wê re wê, bawerî wê weke têngîna ku ew di nava wê de dijîn jî bin. Ev kevneşopîya rengê hizirkirinê a li ser hebûna civakê re wê, weke renekê hizirkirinê berî demên islamê û hatina wê jî bê. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, di serî de wê weke aliyekê giring wê dikarin wê werênina ser ziman.

Di warê têngîna islamî a kurd de wê, weke aliyekê wê yê din ê giring wê ew bê ku wê bi têngînek teosofîkî a olî re wê, di awayekê de wê, xwe bi têngî û çerçoveyek civakî re wê, bide nîşandin bê. Wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, xwediyê temenekê hizirkirinê a fahmkirinê bê. Wê bi wê re wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Pêvajoyên wê yên hizirkirinê wê, di awayekê de wê, ew wê di awayekê de wê bide nîşandin. Piştî hatina îslamê ku wê yekser wê weke oleke hegomonîkî wê, pêşkeve wê, ji vê aliyê ve wê di serî de wê li herêmê wê bibê temenê pêvajoyên tengezeriyên civakî. Ev têngîna hegomonîkî wê, ji rêveberî û desthilatdarîyên ku ew li pey serdestîyek hegomonîkî de bin wê ji wan re wê weke temenekê hertimî a bi wê bûna desthilatdar jî wê biafirênê. Lê wê bo civakên herêmê wê temenê pirsgirêkên mazin wê bi xwe re wê, di awayekê de wê bi wê re wê biafirênê.

Ber vê yekê wê, zêdetirî wê derxistina gotina ol û rêveberîya olî a li herêmê wê ber ku wê di wê temenê de wê hemû artarnatifên wê yên li ser têngî û pêvajoyên pêşketina civakê re wê di wê temenê de wê werina ji holê rakirin jî bê. Wê dema ku wê ev bibê wê ti tevger, derketin û serê xwe nîşandinên bi tevgerî ên di çerçoveyek civakî de wê, zêde derfet ji pêşketina wan re wê nemênê.

Di awayekê de wê, dema ku wê dem wê were demên bi ber demên hemdem ve jî wê, di awayekê de wê ev wê weke aliyekê din ê bi pirsgirêkî ku wê xwe li herêmê wê bide nîşandin bê. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara hebûna civakna û tengezeriyên wan ên dîrokî ku wê li herêmê wê bên jînkirin wê, di wê temenê de wê di demên wê yên hemdem de wê, ew wê weke aliyekê wê di temenê wê de bê. Di wê temenê de wê, di wê wê rengê de wê, pirsgirêkên weke bi pêşneketina çanda civakî û ankû hemûyan di bin navê ya 'li dijî olê' û hwd de ku wê werina ji holê rakirin wê di wê temenê de wê xwe bide nîşandin.

Di mijara hizirkirinê de wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê di nava dîroka hizra kurd de wê, pêvajoyên wê yên hizirkirinê ku em dibînin ji destpêka demên kevnera û

heta demên ku em di wê de dijîn jî wê ev wê weke aliyekê ku wê hertimî wê temenê gengêşiyên bi hizirkî û hwd wê biafirênê. Ji Mezdek û heta Suhrewerdî û şehrezorî jî wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, dikarê wê di wê rengê de wê, di awayekê de wê werênê ser ziman.

Mezdek wê tekoşînek civakî wê di wê temenê de wê, bide nîşandin. Mezdek wê li şûna ku wê têngîna xwe ya bawerî wê derxê li pêş ku ew serwer bibê û serdest bibê wê xwe di wê de wê li leyha hebûna civakê wê, di awayekê de wê, bide halandin. Wî di wê temenê de wê, ew wê, wderxê li pêş. Li ser wê temenê wê henifê Dinwerî jî, suhrewerdî jî û şehrezorî wê di temenekê teosofîkî wê li ser baweriyên xwe re wê bihizirin û wê, di wê temenê de wê bixwezin ku ew bigihijina temenekê civakî ku ew ji tengezeriyên wê rengê ku wê bawerî ji wan re dibina temen çareseriyekê werênin. Bi teybetî suhrewerdî-şehrezorî wê, di wê temenê de wê, şêwayên wan ên bi baweriyê ên teosofîkî wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, dikarê bi teybetî bikirpênê û wê werênê ser ziman.

Di wê rengê de wê ev rengê wan ê giring bê ku mirov wê werênê ser ziman. Weke ku me li jor li deverekê hanî ser ziman wê, di nava hizrên filosofên kurd de wê, dema ku wê evîna rûhanî wê, minaq wê, di keseyetîya jinekê de wê bînina ser ziman weke seydayê cizirî bi gulistanê, feqiyê teyran bi 'dilberê' re, ahmedê xanî bi 'zînê' re, baba tahirê uryanî bi layla û mecnûnê û hwd re wê, di wê temenê de wê, taqabûlî reng û awayekê fahmkirinê ku wê di wê temenê de wê li pêş û heta wan demên wan jî wê serwer bê di nava civakê de. Wê, di wê temenê de wê, ev wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê, di wê temenê de wê werênê ser ziman ku wê têngîna civakê wê li kurdistanê wê li hemberî serdestîya hegomonîkî a olî wê di awayekê de wê li ser wê temenê wê hertimî wê bi rengê bi felsefekirinê û hwd re wê bikê ku ew li berxwe bide.

Di aslê xwe de wê, dema ku em di wê temenê de wê, di awayekê de wê werênina ser ziman em dibê ku em bi awayekê giring û dîrokî bahsa baweriyên xate 'yazdanî' weke êzdayî, yaresanî, zerdeşt û hwd bikin. Wê ev wê, di awayekê de wê li ser wê temenê wê, civaketîyê wê di awayekê de wê derxina li pêş. Ev wê di awayekê de wê weke temenekê wan ê xwe bi wê jîyankirinê jî bê. Ew wê jî dibînin ku ew heta ku ew karibin wê temenê civakî biparêzên wê karibin xwe jî bijîn û hebûna xwe biparêzên. Ber vê yekê ew wê weke temenekê xwe parastinê jî dibînin. Li ser wê re ew bi têngînek felsefeyî dihizirin. Wê dixwezin ku wê werênina ser ziman.

Di aslê xwe de wê, gotina felsefeyê wê, dema ku mirov wê hinekî bi reng û şewayê wê yê hizirkirinê wê li wê bihizirê wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê ji ya baweriyê zêdetirî wê mêyla wê li aliyê civakî û bi wê re jîyankirinê re wê hebê. Ber vê yekê wê felsefe wê, di awayekê de wê, afirîna wê di awayekê de wê, pêvajoyên vegûhar wê di wê warê de wê, bi xwe re wê, bi demê re wê bide çêkirin. Wê ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di dewama wê de wê, di awayekê de wê, werênê ser ziman bê.

Temenê xweşbînîya civakî û bawerî li kurdistanê..

Di aslê xwe de wê dema ku em bahsa xweşbînîya nava civake kurd bikin wê weke aliyekê giring ku wê di wê çerçoveyê de wê mirov karibê wê werênê ser ziman bê. Temenê wê yê têgînî û felsefeyî wê li ser ya xweşbînîya baweriyî re wê heta Manî wê herê. Lê yê ku wê weke bi civakî ew bi temen kir û ew gihand şîroveyek civakî û civaknasî wê mezdek û aligirên wî bin. Di wê temenê de wê, temenê ku wan avêt wê, di awayekê de wê, weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê, werênê ser ziman bê.

Di wê demê de jî wê li kurdistanê wê gelek komcivak û bawer wê hebin û ev jî wê di nava hevdû de wê bijîn. Heta ku wê ji hevdû wê fêrbibin û wê bigirin. Ev jî wê weke aliyekê wan ê din bê ku wê çawa wê bi hevdû re wê dîmenekê jîyankirinê wê bidina jîyankirin bê. Piştê jî wê, di wê temenê de wê, ev dîmen wê, pêşkeve. Wê, weke têgînek civakî wê pêşkeve. Lê hinek temen û bingihên wê yê ku em dikarin wê kevntir herin wê hebê. Minaq ji aliyê têgîna zayendî ve bi jinê re wê, têgîna 'kevneşopîya hemawiyê' ku wê weke aliyekê wê temenê civakî wê di wê temenê de wê biafirênê di nava civake kurd de wê hebê wê dikarê wê li vir wê bikirpênê bê.

Wekî din wê di wê temenê de wê bi awayên baweriyî wê di xate mezdek de wê Hallac, suhrewerdî û heta şehrezorî wê, di wê temenê de wê li ser wê temenê wê, têgînek felsefeyî wê jî wê werê pêşxistin. Dema ku wê têgînek xwûdayî wê bi têgînel teosofîkî wê hildina li dest wê, di wê temenê de wê, temenê hizirkirinê wê di awayekê de wê bi aqil bi hevdû fahmkirinê re wê weke ku wê ji aliyekê ve wê biafirênin. Têgîna teosofîkî wê, di awayekê de wê di rengê hizirkirina civakî de wê, weke aliyekê giring ê ku wê di wê temenê de wê, karibê temenê hizirkirinê weke yê 'egnostîkî' û hwd jî bi xwe re wê bi awayna biafirênê û wê, di

wê temenê de wê, bi aqil wê bixwezê ku ew bigihijê li encamê wê bi wê re wê, di awayekê de wê xwe bide nîşandin.

Di wê temenê de wê ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring ku mirov wê di serî de wê bi wê re wê werênê ser ziman. Felsefe wê temenê civakê wê hertimî wê di awayekê de wê zindî bigirê. Wê di wê rengê de wê, bi wê re wê, têgihîştina wê bide hizirandin. Wê temenê lêpîrsînê wê bi wê re wê, bi baweriyê û li ser rewşên jîyanî û hwd re wê bide destpêkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê, felsefe wê, di pêşketina têgîna layiqîtiyê a li kurdistanê de wê, zêdetirî wê bi bandûra wê re wê, hebê.

Manî wê dema ku ew bi baweriyê re wê bihizirê wê, gotina 'jîyankirina ola her çar demsalan' wê bikê. Ev gotin wê, di wê temenê de ku em empatiyekê li ser wê re wê bikin em bixwezîna wê bi temenekê xweşbînîya wî re wê fahmbikin wê karibê temenekê fahmkirinê baştirin bide me. Mezdek wê di warê civakî de wê li ser çerçova û temenê civaknasî de wê di nava civakê de wê bi wê re wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Mezdek wê di wê warê de wê şoreşa têgînî ku wî kirî ew hê jî di gelek awayan de li bendî baştirin fahmkirinê ya. Di wê temenê de wê, têgîna wî ya fahmkirinê a xweşbînîya civakî wê di wê temenê de wê li ser temenekê layiqî ku wê çawa wê di nava hevdu de wê bi awayekê hevdu pejirendinê wê bijîn wê bixwezê ku wê bide nîşandin. Wê di wê temenê de wê ew bi rengê jîyankirin û fahmkirina xwe re jî wê bixwezîna ku ew li gorî wê bijîn û wê werênina ser ziman. Her çendî ku wê bahsa Mezdek û 'têkçûna wî' wê were kirin jî lê di aslê xwe de ew di wê warê de wê bi zêhnî wê têknekê û wê piştî wî jî wê bi serwerî û jî temen ve wê xwe di awayekê de wê, bide domandin. Ber ku ew di temenekê rast de dihizirê û li gorî xate pêşketina civakî û rastiya hizir ku wê çawa wê bi wê re wê were jîyankirin dihizirê.

Piştî Mezdek re wê, hatina îslamê wê li kurdistanê wê di du dîmenan de wê, dikarê wê werênê ser ziman. Wê dîmenê pêşî wê weke ku em bi nêzîkatîya weysel qaranî re dibînin wê çawa wê di temenê parastina dayiksalariyê û çanda wê de wê bihizirê û wê bixwezê bi wê rengê ew bawerîya xwe bijî wê, were dîtin. Aliyê din jî wê bi têgîna hegomonikî wê weke ku wê bi rewşa 'kerbeleyê' û hwd re wê, were dîtin wê, bi komkujiyan wê bikê ku ew xwe serwer û serdest bikê. Çendî ku wê kerbele wê weke di nava 'du mezhebên îslamî' de jî wê were ser ziman lê di aslê xwe de wê di nava çanda berê îslamê a ku mezdek sazûmana wê ya civakî hanî ser ziman û têgîna hegomonikî a îslamê ku ew bi têgîna

fetihkirinê pêşdikeve wê, di nava wan de wê bibê bê. Ji vê aliyê ve mirov zêde nikarê bi şîatiyê ve jî girêbide. Lê şîati li ser wê temenê li wê çandê weke ku ew xwedî derket. Lê ya ku ew li wê xwedî derketîya navarok û wateya wê çî ya ew bixwe jî ji aliyê wê ve ew hê bi awayekê rêkûpêk ew baş ne hatiya fahmkirin. Ji aliyê şîatiyê bi xwe ve jî ew ne hatiya fahmkirin. Di bin wê dîmenê li wê xwedî derketinê de wê, tenê wê hinek şîroveyan wê yên li gorî wê **rewîzekirî** ku wê bi awayekê fihêtokî ku wê li wê xwedî derkevin wê were dîtin. Têkiliyek fahmkirinê wê di nava wan de wê zêde newê dîtin. Wekî din rastîya wê ya ku ew di temenê wê rewşa kerbeleyê de bûya wê weke xwe wê bimênê û wê dervî wê rastîya wê jî wê **bimênê**. Ya ku wê heta pêvajoya şerê çardiranê û piştî wê re wê xatekê wê bi cûdahî di nava kurd û şîatiyê de jî wê bide danîn ku ew zêde nêzî hevdû nebin jî wê di aslê xwe de wê ev rastî bê. Yan jî wê rewşa ku wê weke ku em bi malbate şah ismaîl re dibînin ku wê di dema sefewîyan de wê ji desthilatdarîyê wê bîn dîrkirin û wê di hemû demên piştî wê ew dîrkirin wê bê domandin jî wê ev rastî wê di temenê wê de wê hebê. malbata Şah Abas ku wê derbeyê li malbata asil kurd a şah îsmâil wê bikê wê di wê temenê de wê, berê şîatiya ku wê di destpêkê de wê bi têgînek şoreşgerî di destpêka islamê de wê pêşkeve wê bi ber aliyê wê îslamê ê hegomonikî ve wê bide birin. Wê êdî wê ew jî wê li ser wê kevneşopîyê wê bimênê. Wê civak wê êdî wê bo wê jî wê ne zêde wê **giring** bê. ...

Di aslê xwe de wê pêvajoya şerê kerbeleyê ku mirov wê fahmbikê wê, pêvajoya ku wê piştî wê re wê li herêmê wê bê dayîn destpêkirin wê, di wê temenê de wê li dijî pêşketina herêmê a ku wê heta wê demê wê bibê bê. Di wê temenê de wê kerbela wê di awayekê de wê, weke destpêkek bi pêvajoyî ku wê di wê demê de wê, destpêbikê û ankû wê were destpêkirin bê. Kerbela wateya wê ya bo herêmê wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê, di serî de wê, mirov dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê, destpêkekê wê di xwe de wê bide dest pêkirin. Kerbela bo kurdan wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê, ji gelek aliyan ve wê, di wê temenê de wê, weke destpêkek pêvajoyî bê. Wê, çendî ku wê, ji aliyê olî ve wê, di wê temenê de wê şîrovekirin û ser ziman lê wê, ji wê zêdetirî wê, bo civake kurd wê, bi wê re wê hebê. Wê, di serî de wê, pêvajoyek pirralî wê bi wê re wê hebê. Ji aliyê dirêjehiya bi dîrokî ve wê, qûtûnek li ser temenê wê bibê. Ji aliyê berfirehî ve wê, vegûharînên demografîkî ên civakî wê bi xwe re wê werênê li holê. Di

wê temenê de wê ev wê, di serî de wê, weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê fahmbikê.

Wateya wê ya giring wê bo herêmê giştî wê di wê temenê de wê, ji temen ve wê bi wateya qûtbûnekê bibê. Wê wekî din wê destpêka çerçoveyek hegomonikî wê bi olî ku wê pêşkeve wê bi wê re wê, were li holê. Di wê temenê de wê di temenekê zêhnî de wê temenekê vegûharînê a demî û pêvajoyên wê yên piştê wê bi xwe re wê bide **çêkirin**.

Wekî din jî wê mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê, li herêmê, wê, kerbela wê nîşanaka hewldana ji holê rakirina çanda civakî a herêmê a ku wê xwediyê temenekê dîrokî ê demdirêj bê. Wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê dikarê wê, di awayekê de wê werênê ser ziman. Ya ku wê di çerçoveya xate pêşketina zaneyên weke hallac de ku wê temenê pêşketina wan wê biafirênê wê ev bê. Di aslê xwe de wê, ew hîskirina Hallac û şopdarên piştî wî ku wê li ser wê xate pêşketinê wê bijîn wê, di wê temenê de wê wateyek wê ya dîrokî wê li ser wê temen û **çerçoveyê** wê hebê.

Di wê temenê de wê dema ku em hinekî dervî têgîna olî û ku wê bi temen û çerçoveyek hizrî a civakî û bi xate pêşketina herêmê û ahenge dîroka wê re dikin ku wê fahmbikin wê, di wê çerçoveyê de wê encamên giring ên dîrokî wê bi xwe re wê, bide hanîn li holê. Wê, di wê çerçoveyê de wê, kerbela wê, wateyên wê yên ku wê di temenê wê de wê vêşarî wê hebin jî wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê, bi civakî û gelek aliyên wê yên ên hizirî û hwd re wê hebê. Wê, di wê temenê de wê, mirov dikarê wê fahmbikê û wê **werênê** ser ziman.

Hizirkirinên bi civakî ên li herêmê wê di awayekê de wê, li ser temenê hizirkirinê wê xwediyê mejuyek demdirêj bê. Lê di wê xate wê ya pêşketinê de wê, dayimiyek ku em wê bi tememî wê werênina ser ziman wê zêde nebê. Ji hinek aliyan ve wê hebê. Minaq wê weke bi rewşa kurdan de wê, di awayekê de wê hebê. Lê ev dem bi dem wê bi binketin û serketinê re wê, di awayekê de wê, di wê xate dîrokî de wê, xwe bide dîyarkirin. Lê dayimîtiya wê û dewamîtiya wê di wê çerçoveyê de wê, di awayekê de wê, dikarê wê **werênê** ser **ziman**. ..

Heta roja me jî wê, rewşa kerbeleyê wê ji vê aliyê ve wê rastiya wê ya ku mirov wê divîyabû ku wê fahmbikira ew ne hatiya fahmkirin. Ew tenê li ser temenekê 'dijberîya mezheban' rewşa kerbela hatiya şîrovekirin û di wê çerçoveyê de hizrên ku ew hatina ser ziman jî wê di aslê xwe de wê têrê nekin ku ew rastîya wê bi awayekê rast wê fahmbikin û wê werênina ser ziman. Vajî wê, di çerçoveya têgîna mezhebî de wê fahmkirina wê bi

wê rengê wê karibê ser rastiya xweşbînîya civakî a ku weke ku wê, di çerçoveya civakê de wê, li herêmê wê hebê ku ew divîyabû ku ew biheta fahmkirin wê karibê bide nûxûmandin jî. Gotinên bi mezhebî wê yekser wê di wê temenê de wê erkekê wê di çerçoveya pêşlêgirtina rastfahmkirinê de wê pêşî li wê bidina girtin. Di wê temenê de ev wê weke aliyekê wê yê giring bê.

Kerbela wê, di nava aliyê têgiha hegomonik û ya ne hegomonik a olî de ku wê li herêmê wê hebê de wê dikarê wê fahmbikê. Şerê kerbela wê destpêka şerê li dijî mejuya civakatiya herêmê jî wê bi xwe re wê bide destpêkirin. Wekî din wê piştî wê re wê tarûmarkirina herêmên kurdistanê ên weke şehrezor û gelek deverên din û şawitandina hemû pirtûkxaneyên nivîskî ên ji demên berê jî wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê dikarê wê werênê ser ziman bê. Di wê çerçoveyê de pêvajoya kerbelayê wê, di awayekê de wê, giring bê ku mirov wê, di temenê gûharînên ku ew dibin de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Piştî kerbeleyê wê pêvajoya şer a li dijî baweriyên kevnera ên herêmê ku wê bibê wê, di awayekê de wê, temenê wê biafirênê. Pêvajoya şer wê hem bi fizîkî û hem jî bigotinî weke bi propagandayî wê li herêmê wê destpêbikê. Reşkirinên bawerî û têngînên hizrî ên ji demên berê wê, di wê temenê de wê bibê. Çendî ku wê weke şerê olî ê "ji aliyê têngîna ola 'ahlî kitap' li dijî yên 'ne ahlî kitap'" wê werê ser ziman jî wê, di wê temenê de wê ew şer wê piştê wê vegehihê li awayekê şer ku wê 'tenê baweriyekê serdest bikê.' Di wê temenê de wê pêvajoyek şer wê destpê bikê. Olên berê ên kurdistanî ên weke zerdeştîyê û ankû êzîdîtiyê ku wê xwediyê pirtûkên xwe yên pîroz(pirtûka zerdeştîtiyê 'avêsta' û ankû 'gatha' û yên êzîdîtiyê 'mishafa reş' û kitêba cêlwê' û ankû 'qawlên wê' bin) bin wê, ew jî wê, di wê temenê de wê êdî wê weke 'olên kurdistanî ên ahlî kitap' wê bina armanca wan pêvajoyên **hêrişan**.

Di awayekê din de jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê di dewama qirkirinên li kerbeleyê wê çawa wê bajarên ku ew navê wan bi têngîna xweşbînîyê re dihên ser ziman li kurdistanê ên weke şehrezor wê çawa wê bi tememî wê werina tarûmarkirin û tûnakirin wê, di wê temenê de wê, weke aliyekê din ê ku em dikarin wê di dewama wê de wê fahmbikin û wê werênina ser ziman bê.

Di wê çerçoveyê de wê, di awayekê de wê, piştî wê şerê kerbela wê hemû çanda herêmê a herêmên berî islamê wê werina tûnakirin. Wê pêvajoyek tûnakirinê wê, di wê temenê de wê di çerçoveya têngîna hegomonikî de wê bê dayin destpêkirin. Ev wê di çerçoveya têngîna

‘fetihkirinê’ de wê were kirin. Herê m wê piştî wê re wê were fetihkirin. Wê di fetihkirinên hegomonikî û pêşketinên imparatorikî de wê bèn derbaskirin. Ev jî wê, pêvajoyên têkçûnên herê m wê li dûv hevdû wê, di awayekê de wê bidina dayin destpêkirin. Hewldanên weke yên hallac ku ew dixwezê civakstiya berê a serbest û xweşbîn wê kifşbikê û wê bide kifşkirin û wê, rastiya wê raxê li berçav jî wê zêde wê pêşde neçin. Lê wê têra wê bikin ku ew aliyên wê yên bi fahmkirinê ji aliyekê ve werina fahmkirin. Di wê temenê de wê, hallac û şopdarên wî di wê temenê de wê, xatek civakî wê li dijî têgîna hegomonik wê bixwezin ku wê bivêjênin wê bînina li holê. Ji vê aliyê ve wê, hallac bixwe jî û piştî wî suhrewerdî jî û heta şehrezorî bixwe jî wê ji gelek aliyan ve wê hê bi awayekê baş û rast wê newina fahmkirin. Têgîna xweşbîniya civakî a mezdek ku em bi têgîna şîroveyan li ser keseyetiyê ên şehrezorî û berî wî bi hinekî bi felsefeya suhrewerdî re wê bihizirê wê, di awayekê de wê, di wê çerçoveyê de wê têgînek xort a civakî wê, bidina me. Aliyekê fahmkirinê ê bi têgîna civakî a mezdek re wê, şehrezorî wê, bi şîroveyan xwe yên civaknasî û derûnî ên li ser keseyetiyê û şîroveyan wî yên ku ew di wê çerçoveyê de em dikarin bi çerçoveyek civakî re wan fahmbikin re wê were temem kirin. Di wê temenê de wê weyna hallac û hizirkirinên wî ji temen ve wê di wê rengê de wê di awayekê de wê bileyizin. Hallac wê temenê baweriyê û civakê wê di çerçoveyek xweşbînî de wê çawa wê fahmbikê wê, di wê temenê de wê, bihizirê. Di têgîna hallac de wê, têgîna evîn û ankû hêzkirinê wê di wê çerçoveyê de wê derkeve li pêş. Şehrezorî jî wê ji aliyê xwe ve ew, van têgînên evîn û hêzkirinê wan kifşdikê û bi gotinên xwe re gihênê temenekê felsefeyê. Aliyê felsefeya hêzkirinê a şehrezorî wê, ji vê aliyê ve jî wê weke temenekê wê yê giring ê fahmkirinê wê hebê. Di wê çerçoveyê de ew referansên felsefeyî ên demên kevnera jî bo ku ew wê têgînê bitemen bikin wê bikarbênê. Wê ji wan jî wê sudbigirê. Wê di wê temenê de wê, werênê ser ziman. Li ser temenê têgînek **teosofikî** a suhrewerdî ku ew bi gotina ‘xwûdê’ re wê dikê ku wê werênê ser ziman wê, şehrezorî wê, li ser gotina gîyanê re wê heman şîroveyê wê bi **bikê**. Têgîna teosofikî a gîyanî ya şehrezorî wê, di awayekê de wê, li ser aqil û zanînê re wê bi temenekê epistemolojikî wê, were ser ziman. Di aslê xwe de wê, şîroveyan gîyanê ên şehrezorî wê, di wê temenê de ku em dikarin ji gelek aliyan ve nêz bibin wan fahmbikkin. Wê, di wê temenê de wê karibin fahmkirinekê baş bi xwe re bidina nîşandin. **Têgîna** gîyanê bi têgînek teosofikî hildana li dest û wê hanîna li ser ziman wê ji aliyê şehrezorî ve wê were kirin. Wê ev wê, weke kifşeka

wî ya teybet ku wî di wê temenê de wî kirîya jî wê mirov dikarê wê werênê ser ziman bê.

Ber vê yekê wê tégîna gîyanê a şehrezorî wê, dema ku mirov wê bixwezê wê fahmbikê mirov nikarê wê ji rêzê wê weke ku wê zane û filosofên berî wî wê hanîna ser mirov wê werênê ser ziman. Divê ku mirov wê di wê temenê ku wî hanîya ser ziman de wê, di wê rengê de wê werênê ser ziman. Şehrezorî wê, di aslê xwe de wê, di wê rengê de wê, weke aliyekê wî yê giring wê di wê temenê de wê, derkeve li pêş.

Di wê temenê de wê, tégîna gîyanê wê, di wê rengê de wê, di awayekê de wê bi aqil wê fahmkirina wê di wê xate hizirkirinê de wê ji Mîtra wê wê destpêkek wê ya bi felsefeyî wê bibê. Şîroveyên Mîtra ku ew di wê warê de dikê wê, gîyanê wê bi aqil ku wê çawa wê were fahmkirin wê bikê. Gelek helbestên ku ew di wê temenê de wê, heta roja me wê weke gotinên mîtra ku wê di nava kurdên êzîdî de wê binavê tékiliya îsa mesih û Mîtra ku ew bi hevdû re diaxifin ku ew dihênina ser ziman wê di wê temenê de wê, yekser wê weke şîroveyna felsefeyî bin ku wê, bi navê şîroveya mîtra a gîyanî û gîyanî û fahmkirina wê ya bi aqil ku wê werê ser ziman bê. Di wê temenê de wê, di vegotinekê de wê bê gotin ku Îsa Mesih di rêyekê de diçê û serê peykelekê dibînê ku ew weke serê peykelê mîtra bê wê bê ser ziman û wê di wê temenê de wê bidest axiftina bi hevdû re wê bikin. Wê di wê temenê de wê Îsa wê hemû pirsên di serê xwe de wê ji wê serê peykelê mîtra wê bikê. Wê di wê temenê de wê ew wê werênê ser ziman. Wê di wê temenê de wê şîroveyek zêde kûr wê bi gîyanê û hebûna gîyanê û çawa wê gîyan wê were fahmkirin wê di wê de wê, were kirin.

Wê dema ku em bahsa ola mîtra bikin em dikarin wê weke olek pêşî a yekxwûdayî jî wê şîrovebikin. Wê di wê temenê de ew wê bi bawerîya ku wê gîyane/yazdanek wê hebê ku wê li ser hemû tiştî re bê û wê, ew hemû tiştê baxtê wan wê bide kifşkirin. Wê di wê temenê de wê bi gîyankirina hebûna xwûdê û derxistina wê ya li azmana û bi cihkirina wî jî wê di awayekê de wê, ew wê bi destê mîtrayîyan wê bibê. Di dewama wê de wê Zerdeşt wê weke kesek û zaneyekê ku ew li ser wê temenê û bigihê dihê û bi aqilekê felsefeyî re wê, pêvajoyek nû a wê pêşketinê wê bi xwe re wê bi aqilê felsefeyê wê bide destpêkirin. Wê di wê temenê de wê, Zerdeşt wê pêvajoyek di dewama wê de a dema kevnera û li gorî aqilê kevnera ku wê were û bijî bê. Wê di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di warî de wê, di dewama wê de wê, werênê ser ziman bê. Piştî Zerdeşt re wê weyn û rola Manî wê zêdetirî

wê giringtir wê xwe di awayekê de wê di dewama wî de wê bide nîşandin. Manî wê ola dema aqil wê di wê temenê de wê sazûmana wê û felsefeya wê biafirênê. Wê ew wê werênê ser ziman. Wê di wê temenê de wê ev hersê pêvajoya wê di awayekê de wê weke pêvajoya sê olên yazdanî ên ku wê li dora du-milanyuman re wê bijî re bê. Wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, dikarê wê di awayekê de wê di serî de wê, werênê ser ziman bê.

Di wê çerçoveyê de wê Manî wê hem wê filosofekê dema aqil bê û hem jî wê weke peyamnêrekê wê olê û afrînerê wê derkeve li pêş. Wê pêvajoya Manî wê ew bê ku wê berî di dema pêvajoya zerdeştîyê de ku wê nêzî li dora milanyumekê wê bijî wê, di hundirê wê demê de wê gelek civakên zerdeştî û ankû ku ew bawerîya xwe bi pirtûka avêsta dihênin wê derkevina li holê. Di wê temenê de wê Manî wê felsefeya olê wê li gorî têgînek pîrr-civakî ku wê çawa wê di temenekê xweşbînî a bawerîya nava wan de wê çêbikê wê, temenê wê di wê temenê de wê biafirênê. Ev wê ji aliyekê ve wê wateya xweşbînîya nava bawerîyan a Manî wê zêdetirî wê di awayekê de wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Wê di wê temenê de wê, Manî wê li ser temenekê civakî wê kirpendina bi têgîna xwe ya xwe xweşbînîya nava bawerîyan wê bikê. Lê rastarast yê ku wê bi wê re wê aliyê civakê wê bikirpênê wê Mezdek bê. Mezdek wê ji wê aliyê ve wê aliyekê giring ê Manî û têgîna wî ya xweşbînî a bi nava bawerîyan wê li ser çerçoveya civakî û civaknasî re ku wê bigihênê li şîroveyekê re wê temem bikê. Di wê çerçoveyê de wê Mezdek wê pêvajoyek di dewama wê de wê, bi wî re wê di çerçoveya hebûna civakan û di nava hevdû de jîyankirina wan bi reng û baweriyên xwe re wê, di wê rengê de wê bide nîşandin. Mezdek wê pêvajoya ku wî daya destpêkirin wê li dora çarsad salî wê bijî û wî temenê wê bi felsefeya wî re wê di nava civakê de wê li herêmê wê bicih bibê û wê pêvajoyên kûrbûnê wê bijî. Ev pêvajoyên kûrbûnê ên bi têgîna mezdek re wê têrê bikin ku wê di awayekê de wê çawa wê çerçoveyek civakî ku ew were fahmkirin. Mezdek wê di wê temenê de wê, pêvajoyên piştî xwe wê bi wê temenê ku wî bi felsefe, û zanyarîya xwe ya civakî û rêgezên wê yên pêşketinê ên bi hizirî ku wî hanîna ser ziman re wê biafirênê. Di wê temenê de wê, bandûra Mezdek wê piştî wî hema bêja wê li ser hemû demên piştî jî wê li kurdistanê û giştîya herêmê wê di wê temenê de wê hebê ku mirov bi teybetî karibê wê kifşbikê û wê bikirpenê.

Piştî mezdek de wê mînaq wê dema ku em li nava hizrên henifê dinwerî dinerê wê bandûrê wê di awayekê de wê dibînin. Ew çerçoveya

wî ya civakî wê dema ku wê dinwerî wê hebûna kurdan wê bi koka wan re wê bikê ku wî binivêse û wê werênê ser ziman wê di wê de wê, di awayekê de wê werênê ser ziman. Wê dîmenekê wê werênê ser ziman. Ew hebûna kurdan wê weke çerçoveyek darêjkî wê di wê temenê de wê bi wê re ew xêz dikê û wê dixwezê wê werênê ser ziman. Di aslê xwe de dinwerî dixwezê ku wê temenê gotina ûmmetê´ ku ew weke ku ew dibînê ji temenekê civakî bêpar a û temenê wê yê civakê kêma ew wê temem bikê û ew bi wê re pêvajoyek pêşketinê bi wê re di wê temenê de li herêmê bide destpêkirin. Ew tenê ew çerçoveya têgîna kurdan wê ji wê re wê weke darêjk wê bikardêne û weke temenekê di wê temenê de ew wê dihênê ser ziman.

Di dewama wê de wê mirov dikarê wê di dewama wê de wê, werênê ser ziman ku wê ev çerçoveya hizirkirinê wê, li kurdistanê wê di awayekê de wê bandûra wê xwe bide nîşandin. Wê weke aliyên ku wê islama kurd wê bi bandûrbikin û rengê wê yê pêşketinê wê bidina dîyarkirin em dikarin wê werênina ser ziman. Di wê temenê de em dema ku ji nava gotinên filosofên kurd islama kurd wê di wê temenê de dixwênin em digihijina dîmenekê din ê teybet ku wê ji ya giştîya islamê cûdatir bê wê, were ser ziman. Di temenekê de wê gotina ´xweşîbînîya nava bawerîyan´ û ankû ´hebûna têgîna civakê di temenê fahmkirina wê de´ wê weke xosletan teybet ên islama kurd bin ku wê di wê temenê de wê di nava gotinên filosofên kurd de wê werê bi gotinkirin bê.

Aliyekê din jî wê, weke ku em dibînin wê di islama kurd de wê, têgîna hegomonîkî wê, zêde ne li pêş bê. Li kurdistanê desthilatdarîyên dema vê olê ên kurd ji demên anayizidî, eyeridî, şadadî, û heta merwanîyan û heta ku em dikarin hinekî jî dema eyûbîyan jî di nava wê de wê bihasibênin wê, di wê temenê de wê, zêdetirî wê, di dîmenekê de wê, werina fahmkirin. Wê çerçoveya civakî wê di wê çerçoveyê de wê, di awayekê de wê, rengê wê, heta deverekê wê li pêş bê. Lê li hemberê wê giştîya hegomonîkî û serwerîya wê, heta deverekê wê ew sînorê wê yê xwe nîşandinê wê bide nîşandin.

Pêvajoyên dema islama kurd wê di wê temenê de wê pêwîst bê ku em hinekî din bi gotina filosofên kurd re wê hinekî din di wê temenê de wê, di wê de wê kûrtir bibin. Wê di wê de wê, têgîna zayendî a jinê wê di wê de wê bi têgînek pîroz wê li pêş bê. Wê destlênedana li jinê wê di wê demê de wê heta demekê wê wê di wê çerçoveyê de wê pîroz were dîtin û wê were parastin. Di wê temenê de wê pîrozkirinên bi keseyetiya jinê de ku wê minaq wê feqiyê teyran bi ´dilberê´ re wê bikê û ahmedê xanî bi

zînê re wê di temenekê rûhanî wê bikê wê, di aslê xwe de wê di wê temenê de wê, karibê temenekê fahmkirinê di wê çerçoveyê û dewama wê de wê bidê me. Ji vê aliyê ve jî wê têngîna xweşbînîyê wê hinekî din wê dikarê wê li ser wê bisekinê û wê werênê ser ziman. Ber ku wê ev alî wê hinek aliyên ku wê karibin bi wê were werina ser ziman wê hebin.

Di wê temenê de wê mijara jinê wê bi bawerî wê hertimî wê weke aliyekê bi pirsgirêk wê xwe di nava baweriyê de wê bide nîşandin. Di rewşên şer de jî wê weke 'genimetê' wê were dîtîn. Wê destavêtina li mal û jinê wê weke 'meşrû' wê were dîtîn û wê, di wê temenê de wê, weke haqekê bidest xistin wê were dîtîn. Di wê demê de wê pêvajoya mezdekiyan wê têra xwe wê tişî fêr û azmûnên ku em dikarin wan di wê çerçoveyê de fahmbikin û werênina ser ziman bê. Wekî din wê di wê temenê de wê, bi teybetî di demên dawî de wê, dema ku wê, komek civakî ku wê ne ji wê baweriyê bê wê kuştina mêrên wan û destdanîna ser mal û jinên wan wê di wê temenê de wê, ne tenê weke aliyekê ji hevdû felîşîna civakî bê wê, her wusa wê weke aliyekê din ê bi pirsgirêkê û rastî fahmnekirinê jî wê re bê.

Mijare civakê û komên nava ên çînî û ne çînî ên ku em dikarin wan werênina ser ziman wê, di wê temenê de wê, giring bin ku em di çerçoveuya mijarê de wan, bi gotinekê jî bilêvbikin. Wê, Mezdek wê di demên xwe de wê, ew wê ber ku ew di çerçoveya civakê û ne wekhevi û bêdadiyên nava wê bihizirê wê, li ser wê re wê rexneyê li civakê wê bigirê. Ji wê rengê şîroveyên mezdek mirov wê fahmdikê ku wê di wê demê de wê, di wê temenê de wê, şewayekê pêşketinê wê bi civakî wê hebê. Wê hê zêdeyî wê bi awayekê hegomonikî wê pêşveçûnên bi desthilatdarî wê m nebin û wê newina li holê. Lê di dewama wê de wê piştre wê bibin.

Di nava civakê de wê, komên weke yên zayendî û hwd wê, di wê temenê de wê, weke aliyekê jîyanî û temenî wê weke ji şîroveyên filosofên wê demê fahmdikin wê werê dîtîn. Wê di wê temenê de wê, giringiyekê wê bidina ser pêşketina civakê. Wê bi wê re wê bihizirin. Wê bi wê re wê kevneşopî wê, pêşkevin.

Di aslê xwe de wê, pêvajoyên piştre wê, di wê temenê de ku wê bi tengezerî wê xwe bidina nîşandin wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, li ser temenê civakî û pêvajoyên wê yên ku ew diviyabûn ku ew, rê li wan hatiba vekirin û pêşketiban û ku ew nebû wê, temenê tengezerîyên demên piştre wê biafirênin. Ev jî wê gelek zane, filosof û aqadamisyenên demên hemdem wê mijarê wê li ser nerînên olî û ankû rengê

desthilatdarîya hegomonikî û hwd re wê werênina ser ziman. Ev wê tenê wê weke ji aliyekê ve wê encam bin.

Di dewama wê de wê, mirov dikarê di dewama wê de wê fahmbikê ku wê mijarên civakî wê di wê temenê de wê, di demên piştre wê, di wê xatê de wê zêdetirî wê şîrove wê bi wê re wê werina kirin. Minaq dinwerî wê dema ku ew dîroka kurdan dinivîsê wê çavkaniya wî ya civakî ku ew bi wê nivîsê wê dema ku mirov wê hinekî li ser wê bihizirê wê, di wê warê de wê, têgînekê wê di çerçoveyek giştî de wê karibê bide me.

Di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê demên serdemên navîn û her wusa ên piştre ku wê werin wê di dewama wê de wê mijarên ku wê hildina li dest wê di awayekê de wê di çerçoveya sazûmanak civakî a ne salixkirî de bê. Wê, di wê temenê de wê naverokek civakî ku ew çerçoveya wê ya civakî meşrû nayê dîtin wê, were li holê. Mirov dikarê wê bişibihênê zaroyekê ku ew dervî zawacê dihê dînyayê û ew meşrû nayê dîtin lê ew zaro heya û her kesek jî hebûn wê zaroyê dibînê û hwd re wê dikarê wê di dîmenekê di wê rengê de wê fahmbikê. Civaketî wê weke zaroyê nemeşrû wê hertimî wê li rex wê têgîna hegomonikî di bindestîya wê de wê bijî. Wê di wê temenê de wê, ew têgîna civakî a nemeşrû weke dervî zawacê wê, navaroka wê ku wê, were şîrovekirin wê, di wê de wê, êdî wê di wê temenê de wê, weke rewşek acêb a nedîyar wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin.

Ev rewş wê, di awayekê de wê, bi hizrên hallac, suhrewerdî, û şehrezorî û çend zaneyên din ên weke wan ku ew di dewama de dihên re wê, dîmenekê din wê bistênê. Wê, di wê temenê de wê, dîmenekê wê were ser ziman.

Piştî islam û hatina wê jî wê çendî ku wê hemû çanda Mîtra, Zerdeşt, Manî, mezdek û hwd wê, werê ji holê rakirin û wê nivîsên wan yên nivîskî weke pirtûk û hwd wê werina nivîsandin û hwd wê werina şawitandin jî lê wê, ew hizrên wan wê bi awayekê wê hertimî wê piştî wê re wê, ji temen ve wê li herêmê wê xwediyê bandûrek mazin bê. Wê ji temen ve wê bide dîyarkirin. Ber ku wê pêvajoyên bi sedsalan ên pêşketina bi hizrî û civakî wê li ser wê temenê hizirkirina wan re wê hebê.

Îslam wê dema ku wê, were jî wê, li ser wê temenê civakî wê bihizirê. Wê, bixwezê ku wê li gorî xwe wê fetihbikê û wê bide çêkirin. Têgînên weke yên bi gotin a 'gerdûnîyê', 'gelemperiyê' hwd re ku wê werina ser ziman wê, di wê temenê de wê ew jî wê di wê temenê têgînên kosmolojîkî û hwd ên wê felsefeyê û ya demên wê yên berê bê. Ber vê

yekê wê, ew wê, di awayekê de wê bi encamên wê re wê, xwe di wê temenê de ku wê bê terççûmekirin re wê were dîtîn.

Di wê çerçoveyê de wê, di wê demê de wê, weke aliyekê giring wê mijara civakî wê, di aslê xwe de wê derkeve li pêş. Ber vê yekê wê di dewama wê de wê di wê temenê de wê werênê ser ziman. Mînaq wê, mezdek wê dema ku wê di nava xalkê de wê bihizirê wê balê bikişênê li ser civaknasiya xizan û dewlemendan. Piştî wî re di demên islamê de wê zaneyên weke hallac wê di heman rengê de wê dema ku ew di nava xalkê de diaxifin wê bahsa serdestê, pêşketina keseyetîya mirov a bi serê xwe, mafê kifşkirinê û hwd wê bikê. Di wê temenê de wê, bahsa wîna mirov wê bikê.

Ev têtîna ku ew hallac dihênê ser ziman û em dikarin di çerçoveya têtîna wîna de fahmbikin wê di wê temenê de wê, weke têtîna giring ên ku em di wê çerçoveyê de wan fahmbikin bin. Wê ev têtîna hallac wê ji du aliyan ve wê wateyek wan wê hebê. Yek wê ji aliyê demê û pêşketina wê ve ku ew bi gotinê bê. Ya din jî wê li ser wê temenê civakî a berê, çavkani û bermehiyên wê re wê, hizrên xwe wê werênê ser ziman. Ev jî wê weke aliyekê wê din bê ku wê werênê ser ziman.

Hallac wê, weke wî hizrên wî yên ku ew dihên ser ziman wê, di awayekê de wê, di nava xalkê de jî wê zêde ne beyênî bin. Ber vê yekê wê di fahmkirina wan de wê, xalk wê zêde wê zorê nekişênê. Ber vê yekê bê ku ew bo ku pêşîya axiftina wî were girtin wê bê avêtin li hundûrê zindanê. Di wê temenê de wê bê xwestin ku ew pêşîya axiftina wî were girtin. Hallac wê aligirê pêşketinek civakî a adilane û ankû vekhev bê. Wê di wê temenê de wê, xwediyê felsefeyekê bê. Piştî wî re wê, bandûra wî li ser suhrewerdî û bi rêya wî ser şehrezorî û hwd jî wê hebê. Di wê çerçoveyê de hizrên van filosofên piştî em, çendî ku weke hizrên wan ên demê û fahmkirinên wan ên demê em dikarin bixwênin em bi heman rengê dikarin ji aliyekê din ve jî weke ji aliyekê din ve wê rengê bandûra hallac û wê xate ku ew li ser wê gotinê dibêjê bi gotin kirina wê jî em dikarin wê werênina ser ziman. Wê di wê temenê de wê ev wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku em wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê werênina ser ziman. Di wê temenê de wê, dema ku em li demên piştî dihizirin wê di aslê xwe de wê li kurdistanê wê têtîna civakî wê, hinekî din jî wê ji ya herêmên din wê zêdetirî wê li pêş bê. Wê di nava wê de wê sazûmanak fahmkirinê ku wê dem bi dem wê li ser wê re wê pêvajoyên perwerdekirinê wê werina kirin jî wê hebê. Filosofên ku wê piştî wê re wê dem bi dem wê werin wê hinekî jî wê di wê temenê de

wê ji wê re wê di awayekê de wê pêşavaniyê wê bikin. Di wê temenê de me li filosofên ku wê demê re wê werina wê di awayekê de wê hin bi hin wê gotina xwe wê di sê waran de wê zêdeyî wê bînina ser ziman. Felsefe, wêja û ankû çand û her wusa fahmkirinên dîrokî û civakî de bê.

Di nava nivîsandinên li kurdistanê de wê, xoslet û teybetiyek wê ya cûda wê hebê. Ew jî wê ew bê ku wê li ser temenê mejuya berê ku wê bawerîyên ji hev cûda ên ku ew hena ku ew xwe dihênina ser ziman wê, di awayekê de wê dêmenekê wê bi hizrên cûda re wê biafirênin. Di wê temenê de wê, ew wê bi wê re wê were ser ziman. Wekî din wê kevneşopîyek xort a bi felsefeyê re wê hebê. Ew jî wê, di wê temenê de wê, di nava wê hizirkirinê de wê temenê pêşketinê wê bi xwe re wê biafirênê.

Têgîna gîyanê bi aqilî hildana wê ya li dest

Kevneşopîya felsefeyê a di nava civake kurd de wê pêvajoyên wê yên pêşketinê ku em wê hildana li dest wê, di awayekê de wê heta demên hûrîyan wê dem û pêvajoyana wê yên fahmkirinê wê herin. Lê ev kevneşopî wê bi Mîtra re wê zêdetirî wê di temenekê hizrî de wê xwe bide bi temen kirin. Mîtra wê, têgînên gîyanê û hwd wê, bi awayekê hizrî û ankû aqilê felsefeyî wê pêşbixê û wê derxê li pêş. Di wê temenê de wê, têgîna gîyanê a Mîtra wê, di wê temenê de wê, me li jor li deverekê hinekî li ser wê sekinê. Lê di aslê xwe de wê, di çerçoveyekê de wê, mirov dikarê wê di awayekê de wê, zêdetirî wê, hinekî din wê li ser wê bisekinê. Mîtra wê têgîna wî ya gîyanî wê piştî wî ji aliyê aligirên wî ve wê, bi temenekê hizrî wê were bi sazûmankirin di gotinê de. Wê bi wê re wê werê ser ziman.

Têgîna gîyanê a Mîtra ji vegotin û gotinên hatina nivîskî ên di nava civake kurd de ku mirov li gorî wan di awayekê de wê werênê ser ziman wê, di awayekê de wê, weke ku wê were dîtin û ser ziman wê li ser temenekê hizirkî ê gîyanî wê, di awayekê de wê bihizirê. Mîtra gîyanê di temenekê objeyî de wê weke îdeayek şenber dihizirê û dide hizirandin. Di wê temenê de wê, tefsirên ku wê bi navê Mîtra wê di wê temenê de wê werina ser ziman wê di destpêkê de wê di awayekê de salixkirinê de wê, werina dîtin û ser ziman. Wê di wê çerçoveyê de wê, di nava bawerîya kurdistanî a êzdayî de wê kevneşopîya mîtrayî a bi gotinî û kirinî ku wê hebê wê, di wê temenê de wê gotinên ku ew li gorî wê dihên vegotin wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê werê ser ziman. Wê, di destpêkê de wê Mîtra wê, di awayekê de wî şoreşek têgihîştinê wê di

mejiyê xwe de wê li ser têngîna gîyanê re wê bikê. Di nava kurdên êzîdî de wê têngîna weke ku wê di roja pîroz a laleşê de ku wê gayek wê were girtin û wê bi qastî ji dest bi awayekê dagerî wê were berdan û wê piştê wê bê girtin û wê, bê gûrandin û di dewama wê de wê 'sofraya yazdan' wê bi wê re wê, were danîn. Wê di wê temenê de wê ev kevneşopî wê, di wê temenê de wê, di wê temenê de wê were gotin ku 'mîtra bi gayê xwe pîr zêde bi bawer bû. Wî hemû hevîyên xwe ji wê dikir. Lê rojekê ku deriyê wê vekirî ya wê, ga derkeve û wê herê. Wê, hingî wê mîtra wê bihizirê û wê, bêjê ku wê 'yekî ez jî û tûjî afirandî heya. Li gorî wê, bi wê têngîna wê bigihîjê têngîna gîyane xwûdê. Di wê temenê de ew wê dihênê ser ziman. Di wê temenê de wê bi aqilê felsefeyê kirina şoreşa têngihîştina gîyanê wê di nava hizra mîtra de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê, di dewama wê de wê, werênê ser ziman bê. Piştê jî wê ew gîyane mîtra wê zêdetirî wê di warê felsefeyî de wê weke fenomenek hizirkirinê wê were hizirkirin. Wê di dewama wê de wê, li wê were hizirkirin.

Gîyane mîtra wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê were ser ziman. Piştî mîtra wê di demek dirêj de wê li ser wê re wê pêvajoyên hizirkirinê û nivîsandinê wê bên ser ziman. Wê, di wê temenê de wê ev têngîna wê êdî wê bi tememî wê li herêmê wê bicih bibê. Wê were ser ziman. Wê ev wê êdî wê weke têngînek dihizirê wê were ser ziman. Di warê têngîna gîyane mîtra de wê, bi wê re wê, pêvajoyên hizirkirinê a îdeyên Zerdeşt ku ew wê li ser wê re wê bîrê ser ziman wê pêvajoyên hizirkirinê wê di awayekê de wê xwe bidina dîyarkirin. Zerdeşt wê, di awayekê de wê, sazûmanek hizirkirinê wê li ser wê çerçoveyê re wê di awayekê bi dema hizra nû re wê bîrê ser ziman. Di wê temenê de wê pêvajoya hizirkirinê wê bi wê rengê wê bi hizirkirinên zerdeşt re wê çerçoveyek sazûmanî wê bistênê. Zerdeşt wê saûzmana hizirkirinê ku ew diafirênê bi 'avêsta' re wê, di awayekê de wê, di nava wê de wê, gîyanê wê weke têngînek giştî û bi serê xwe, bi tenê û 'tek' wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, di dewama wê de wê, êdî wê, di wê rengê de wê, pêvajoya hizirkirina têngîna bi navê xwûde' hwd re wê di wê rengê de wê pêşkeve û wê bê hanîn li ser ziman.

Pêvajoya Zerdeşt wê di wê temenê de wê, piştî wî re wê Manî re wê, di awayekê de wê, cûdatir wê werê ser ziman. Zerdeşt ku wê, çawa wê sazûmana hizirkirinê li dora wê têngîna gîyane wê bîrê ser ziman wê, piştî wî re wê Manî wê felsefeya wê çerçoveyê û hizirkirinê wê pêşbixê. Ev jî wê di awayekê de wê weke ku wê were ser ziman wê 'felsefeya xwedê'

bê. Di wê temenê de wê gotina felsefeyê bi ya wê re hanîna li cem hevdû bi temenkirina wê ya di çerçoveyek hizirkî a hemdem de wê Manî wê bikê. Wê di wê çerçoveyê de wê hizrên Manî wê, pêvajoyek hizirkî a giring wê, di wê rengê de wê bi xwe re wê bidina dîyarkirin.

Hizirkirinên di dewama wê de wê, di wê temenê de wê, Manî wê, bi wê felsefeyê re wê rêgezên baweriyê bi olî wê di wê çerçoveyê de wê li ser temenekê felsefeyê wê bi olî wê bènê ser ziman. Wê di wê çerçoveyê de wê bawerîya bi felsefeyê wê pêşbixê û wê werênê ser ziman. Ev jî wê, di wê temenê de wê, bi demê re wê êdî wê pêşkeve û wê. belav bibê. Hizrên Manî ên di wê temenê de wê werina ser ziman wê, pirr zêde bin. Ji ya ku wê were zanîn ku wê, Manî wê werênê ser ziman wê zêdetirî wê hebin ku ew di wê temenê de ew dihizirê û bi wan dihênê ser ziman.

Di wê çerçoveyê de wê jî wê di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê hizirkirinên Manî wê, di wê çerçoveyê de wê, bi têtikiliya felsefeyê bi gotinên weke yên 'bawerîyê', 'olê' û hwd re wê dênê. Wê di temenê hizirkirinên wan de wê bixwezê wê bi cih bikê. Aqilê olî ê Manî wê xosletên wê di wê temenê de wê di temenekê lêpîrsîner a bi fahmkirinê wê xwe bidiina dîyarkirin. Ew naxwezê di nava qalibekê mirov bide girtin. Ew di wê temenê de ew dixwezê ku ew bi rehetî, di wekhevîyê de mirov bijî û bi wê re xwediyê temen û çerçoveyek hizirkirinê bê. Ew li ser temenê têtîna 'xwezaya jîyanê' re ew bi wê re dikê ku ew bihizirê û wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê, temenê hizirkirinên wî yên bi kûrbûnê ên bi hizirên wî re wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, werina ser ziman.

Manî wê di wê temenê de wê, têtînek fenomenolojikî a hizirkî wê di wê temenê de wê bi têtîna xwezayê û aqil re wê bi hevdû re wê pêşbixê. Wê li ser wê re wê bihizirê. Ew dixwezê ku ew xwe bigihênê rastteqînîyê û cewherê fahmkirinê. Di wê temenê de wê rêyên weke di xwe de hizirkirinê, meditasyonê û hwd wê, weke aliyna ku ew di wê temenê de li berçav digirê û bi wan dihizirê bê. Di wê çerçoveyê de ew hemû şewayên hizirkî ên demê ew heya wî ji wan heya. Ew di wê temenê de di temenekê de ew bi wê dihizirê. Ew di awayekê de wê, pêvajoyên hizirkirinê ên berî xwe jî dizanê. Heya wî ji dîrok û mejuya berî wî ya bi hizir wê hebê. Lê têtîna Mîtravanî a bi sazûmana dadî a li dûnyayê ku ew wê çawa wê di sermedîyek jîyanî de wê rêya gihiştina li aşîtîya sermed de wê bènê ser ziman wê ji aliyekê ve wê di temenê hizirkirinên Manî de wê hebê. Çendî ku wê çerçoveya hizirkirina zerdeşt wê bi wî re wê li pêş jî bê lê wê, Mîtra û çerçoveya wî ya hizirkirinê a xwezayî û gîyanî wê

weke ku wê zêdetirî wê di awayekê de wê li pêş bê. Ber vê yekê ew têngîna gîyanê ew di awayekê hizirkirinê de wê, derxê li asta jorî di fahmkirina xwe de. Wê di wê temenê de wê, têngîna têngîna gîyanî a mîtra wê ji aliyê Manî ve wê, di awayekê de wê, zêdeyî wê baş wê were fahmkirin. Fahmkirinên Manî ên li ser Mîtra re wê, di wê temenê de wê ji aliyê fahmkirinên Manî ên bi gotina 'yazdanî' re wê hebin. Wê, di wê temenê de wê têngîna 'sazûmana yazdan', 'dewleta xwûdê' û hwd wê, di wê temenê de wê Manî wê ji wê temenê wê bigirê û wê di awayekê de wê bi rengên hizirkirinên Zerdeşt ên felsefeyê û îdeyên wî re wê, bi temenekê felsefeyî ê hizirî wê li wan wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Wê di wê temenê de wê çerçoveyek hizirkirinê wê bi wê re wê, di awayekê de wê hebê. Manî wê, di wê temenê de wê li ser wê temenê a xate yazdanî ew çerçoveyek hevgirtî (sentezî) di afirênê û wê dixwezê weke çerçoveya xwe ya fahmkirinê a ol û bawerî wê bi aqil re wê werênê ser ziman. têngîna gîyane mîtra û felsefeya Zerdeşt wê di mejiyê Manî de wê, şewayekê teybet a hevgirtî wê bi xwe re wê çêbikê. Wê di wê temenê de wê, çerçoveyek bi sazûmanî a hizirkî wê bi wê re wê biafirênê û wê werênê ser ziman. Têngîna gîyana Mîtra wê, zêdeyî wê xwezayî bê. Wê di wê temenê de wê hi hizirkirinêmn felêsefeyî û herêkirinên wan re wê vekirîbê. Ber vê yekê wê, dema ku wê di çerçoveya pêşketinên baweriyên piştî de jî ên weke mesihiyê ku wê pêşkevin wê, ji aliyekê ve wê, piştî xwe wê bidina çerçoveya sazûmanî a Mîtra weke ku wê Abgaarî wê ew wê biafirênin. Abgaarî wê, desthilatdarîyek kurdistanî wê li ser temenê hizirkirinên bawerî ên Mîtra re wê xwediyê temenekê hizirkirinê bin. Wê weki din wê bi têtikiliyek di zikhevdû de wê bi Manîyan re bin. Wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê, têtikiliyekê dênin. Wê weke ku wê çawa wê bi xosletî wê levbikin wê, cihû wê bi têtikiliyek bi Zerdeştîyê û ji wê bi ber Manî ve wê di awayekê de wê were fahmkirin wê têtikiliyê wê bi wê re wê dênin li ser temenê êzdayî re wê, bi heman rengê wê mesihî ji aliyê mîtrayî ve wê bi heman rengê wê bi ber Manî ve wê bi wê temenê wê werin Di wê temenê de wê Manî wê di awayekê de wê, weke du xatan ku wê di Manî de wê bigihijina li hevdu wê dîmenekê wê bi xwe re wê di awayekê de wê bide me wê were li berçav. Di wê temenê de wê hizirkirinên Manî wê, di wê çerçoveyê de wê, zêdetirî wê di wê çerçoveyê de wê bi sazûmana wî ya hizirkirinê re wê pêwîst bin ku ew ji wê aliyê ve ew werina fahmkirn. Manî wê weke navendekê wê xwe bi hizirî wê di wê çerçoveyê de wê bide pêşxistin. Wê hemû aliyên di wê temenê de wê rêya wan a pêşketinê

wê bikê ku ew bigêhênê li xwe. Di wê çerçoveyê de wê, di awayekê de wê, ew wê sazûmanaê û yekkiirna wê di hizrî û fahmkirinê de wê di xwe de wê bigihênê çerçoveyekê. Ber vê yekê wê Manî wê hizrên wî di çerçoveyek giring de wê giring bin ku mirov fahmbikê û werênê ser ziman bê.

Ber vê yekê ya ku wê, cihûyî wê xwe li rêveberîya adîbanê ku wê navendê wê li devera ku wê zerdeştî derketiya û serdesta wê bigirin û Mesihî wê weke aligirên mesih wê li deverên weke 'tersûsê' û hwd ku wê deverna ku wê nêzî deverên weke navên abgaarî û ankû mîtrayî bin wê xwe li wê bigirin. Ji vê aliyê ve wê hem adibanê û hem jî abgaarîya wê du navendên giring ku wê di wê temenê de wê temenê hizirkirinên bi wê rengê ên destpêkî ên piştî jî wê bi xwe re wê biafirênin bin. Weke ku wê aliyek wê rojava û aliyê rojhilat bê. Wê herdû jî wê, di çerçoveyek navendî de wê, di wê temenê de wê bigihijina li hevdû û wê ew nûqteya gihiştinê jî wê Manî **bê**. Di wê temenê de wê weke du hevrastên ku wê di çerçoveyekê de wê çendî ku wê xwediyê yek çavkaniyê a hizirkirinê jî bin lê wê di xatên wan ên pêşketinê de wê, encamên ji hevdû cûda wê bidin dîyarkirin. Mîtrayî wê li herêmên anatolia wê pîrr zêde wê di nava xalkên wê de wê belav bibê. Wê ber vê yekê wê têngînên felsefeyî ên ber bahra reş wê, zêdeyî wê piştî ku wê ji têngînên mîtolojîkî ku wê homeros wê çerçoveyek wan wê bi 'ilyada' û 'Odyssea' û hwd re wê bikê wê, ji wê derbas bibin. Wê weke artarnatifa wê jî wê têngîna gîyane mîtra wê zêdeyî wê weke ku mirov kifşdikê wê li ser temenekê hizirkirinê a felsefeyî wê derkeve li pêş. Zenon û şagirtên wî ku ew wê navendek felsefeyê wê, bi xwe re wê bînin li holê wê, ji wan wê sûdwergerin.

Di wê temenê de wê, pêvajoyek hizirkirinê wê bi xwe re wê, di awayekê de wê, weke ku mirov wê kifşdikê wê dîmenekê hizirkirinê wê bi xwe re wê werênê ser ziman. Manî wê di wê nûqteyê de wê, li ser pêvajoya herîkîna pêşketina mîtra re jî û li ser pêvajoya herîkîna pêşketina Zerdeşt re jî wê nûqteyek yekkirinê ku wê weke destpêke hemdem ku wê ji wê nûqteyê wê bi ber pêşaroja wê ve wê bibê wê, bibê. Di wê temenê de wê, Manî wê ne tenê wê herdû aliyên wê bigihênê li hevdû. Wê ji wê zêdetirî wê, di wê temenê de wê, di awayekê bi têngîn û çerçoveya hizirkirina felsefeyî û ankû aqilê felsefeyî re ku wê gotina xwûdê wê bi têngîna gîyane mîtrayî wê, bi temen bikê re wê, weyneyk dîrokî wê pêvajoyên fahmkirinên piştî re jî wê di wê rengê de wê bileyizê.

Di nûqteya Manî de ku mirov bihizirê wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman wê di wê temenê de dikarê wê bi 'sêkikekê' wê fahmbikê û wê

werênê ser ziman. Wê duftîya ji aliyê mîtra û Zerdeşt be ku wê bibê wê, di dewama wê wê weke aliyê din ê sêyem jî wê bi ber pêşarajê ve çûyina wê ku ew wê sêkika wê temem dikê wê dikarê wê di wê temenê de wê werênê ser ziman.

Manî di awayekê de wê, têtînek 'yazdanî' wê hin bi hin wê bi tekkirineka monistî wê, li ser wê temenê têtîna dualiteyê re wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê tekîftîya xwûdayî ku ew bi wê têtîna gîyanê re ew li wê dihizirê wê, di wê temenê de wê, dikarê wê werênê ser ziman. Tekîftîya xwûdayî wê, Manî wê, di awayekê de wê, bi gîyanî û şîroveyên xwe yên li ser wê re wê bikê. Di wê temenê de wê, di temenê têtînê xwe yên bi 'rêya rast' û 'olperestiyê' re wê, bi temen bikê. Têtînê Manî ên ku ew bi çerçoveya olperestiyê re ew dihênê ser ziman wê Manî bixwe wê dervî wê di awayekê de wê di reng û awayê filosofekê de wê bide nîşandin. Manî bi têtîna olperestiyê ew baweriya olê wê weke çerçoveyek teolojîkî wê li wê dihizirê û wê dihênê ser ziman. Ew di wê çerçoveyê de ew li wê serwax a. Wê fahmdikê. Wê dihênê ser ziman. Lê Manî di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê, aliyên wî yên weke yên ku ew bi 'nepenîparêzîyê' re wê werina ser ziman wê di awayekê de wê weke ku me çawa di pêvajoyên piştre bi felsefeya şehrezorî re dît ku ew bi temenekê qîyas û kifşkirinê wê dixwezê wê fahmbikê û pêde herê û bigihijê rastteqîniya mazin wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê weke ku wê xwediyê şewayekê fahmkirinê bê.

Manî aliyekê wî yê girîng wê bi têtîna fahmkirina gîyanê re wê were dîtin. Ew di awayekê de wê, di epistemolojiya xwe de wê, gîyanê wê li ser temenekê aqilî wê bixwezê ku ew wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Bi gotînek din wê di çerçoveyek teosofîkî de wê li gîyanê wê bihizirê. Ew bi felsefeyê li wê dihizirê. Têtîna gîyanî a bi felsefeyê ku wê Mîtra derfeta di wê de kûrbûnê wê çêbikê wê bi têtîna zêhnî a zerdeştî re wê di awayekê de wê li wê bihizirê. Di wê çerçoveyê de wê, di awayekê de wê bi hevdû re wê girêdanekê bi fahmkirinê re wê çêbikê. Manî wê, di metafîzîka wî de wê, aqil wê li pêş bê. Ew di awayekê de wê, dixwezê ku wê, li ser temenekê fahmkirinê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Wekî din em dikarin wê bi Manî re wê werênina ser ziman ku wê, epistemolojiya Manî wê, di wê temenê de wê, di zikhevdû de wê, çerçoveyek hizirkirinê a bi sazûmanî wê bide dîyarkirin. Di wê çerçoveyê de em dikarin di awayekê de li ser wê temenekê felsefeyî ê Manî re têtîna gîyanê û fahmkirina wê di awayekê de wê, bi berdeyamî wê li wê bihizirin û wê werênina ser ziman. Manî wê li dora nîv-

milanyumekê wê pêvajoyên pêşketinê wê bijî. Hizrên wî di nava gel de wê, bèn xwendin û fahmkirin û wê li ser wan re wê pêşketinê ên bi fahmkirin werina jîyankirin. Di wê temenê de wê, dikarin wê weke aliyekê wê yê giring wê werênina ser ziman ku wê, hewldanên wî yên salixkirinê ên weke bi fahmkirinê ên li ser tégîna gîyanê re wê, dîmenekê dîn ê epistemolojikî û etimolojikî wê bi fahmkirina wî re wê bidina dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê şîroveyan Manî ên li ser gîyanê re ku wê bikê wê di awayê fahmkirinê wê ji ya ku em fahmdikin wê zêdetir û kûrtir bê. Wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê, xwediyê çerçoveyek bi fahmkirinê bê. Wê tégîna rohnîyê û gîyanê wê, di wê temenê de wê, bi hizirkirina Manî re wê di awayekê de wê bigihijê li hevdû. Manî wan digihênê li hevdû. Wê, di wê temenê de wê, dema ku ew wê dihênê ser ziman wê, şîroveyan wî yên li ser rohnîyê û bi tégîna gîyanê re ku wê bènê ser ziman wê, di çerçoveyek epistemolojikî de wê bigihijina temenekê fahmkirinê.

Hizirkirina li gîyanê wê di demên piştre jî wê, di wê temenê de wê xwe di awayekê de wê bide domandin. Baweriyên nû ku wê pêşkevin wê di wê temenê de wê li ser temenekê felsefeyê wê di wê temenê de wê xwe bigihênina li temenekê fahmkirinê. Wê şîroveyan gîyanî wê bi xwe re wê pêşbixin. Wê di wê temenê de wê gîyan wê bi tégînî wasifî ên weke 'serwerî, serdestî, bihêz, bîaqil û hwd re wê were hizirkirin. Wê di wê temenê de wê, gîyane ku wê bihizirê wê, di dewama wê de wê, êdî wê pêşkeve. Wê ev jî wê temenê gotina xwûdê ku wê di nava bawerîyan de wê bicih bibê wê were ser ziman.

Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, di demên piştî Manî de wê Mezdek wê di wê temenê de wê, di temenekê zanînê de wê ew wê li wê bihizirê. Wê Mezdekî weke ku wê el-makdisî jî wê werênê ser ziman wê, 'xwe li rijandina xwûnê wê hertimî wê dûrbigirin.' Di wê temenê de wê, derkevina li pêş.

Lê di wê temenê de wê mijara fahmkirina gîyanê û di wê de wê bi kûrbûna wê re wê, di awayekê de wê bi felsefeyê re wê, zêdetirî wê di awayekê de wê derkeve li pêş. Platon û heta Aristo wê, di wê temenê de wê şîroveyan ontolojikî ku wê bikin wê, temenê hizrên piştre wê bi felsefeyê li wê hizirkirinê û ankû dana wê ya hizirkirinê û hwd re wê biafirênin. Wê di wê rengê de wê awayekê hizirkirinê wê bi wê re wê pêşkeve.

Ev şewayê hizirkirina li gîyanê wê di xate yazdanî a di nava baweriyên kurdistanî wê zêdetirî wê di wê temenê de wê di awayekê teybet de wê derkeve li pêş. Di wê temenê de wê şîroveyên bi gîyanê wê ji dinwerî û heta hallac, suhrewerdî û şehrezorî û hwd wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê xwe bide nîşandin. Şehrezorî wê şîroveya ku ew dikê wê, di awayekê de wê çawa wê di zanîna xwe de wê bi wê û ankû di wê de wê kûr bibê wê, bi wê armancê wê bikê. Filosofên kurd ên wê demê wê têkiliyek zêde mazin wê bi gîyanê û zanîna wê bi hevdû re wê dênin. Di wê temenê de wê, gotina rûh wê, di kurdî de wê, di nava wê de wê, ji aliyekê menewî ve wê xwediyê têgihîştîneka fahmkirinê a ji têngîna gîyanî ku wê bi temen û têngînek objeyî a îdealistî wê were fahmkirin bê. Wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, ji wê têngîna û rengê fahmkirinê wê, hertimî wê weke ku wê ew lêgerîn wê hebê ku wê çawa wê di temenekê 'şenber' de wê, di awayekê de wê karibin xwe bigihênina fahmkirina gîyanê wê, bi wê re wê ev wê were kirin û pêşxistin.

Têgîna hebûnîparêzîyê û pêvajoyên wê pêşketinê ..

Di wê warê de wê şîroveyên bi gîyanê û fahmkirina wê re wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê, dema ku ew bi objeyî û ankû bûjenî(madî) nikarê were fahmkirin wê, di awayekê de wê êdî ew wê weke têngînek aqilî wê hewlê dayîn ku wê li wê were hizirkirin. Lê lêgerînên weke bi salixkirina wê ti demê wê weke ku wê dev ji wan newê berdan. Minaq wê, fillosofên kurd ên weke Qûdat hemedênî wê di wê warê de wê giring bê ku mirmov wî bibîrbikê. Di warê hizirkirina bi gîyanê re de wê, li ser gotina xwûdayî re wê ew wê hizrê bikê û wê hewê bide ku ew wê salixbikê. Qûdat hemedênî wê hizrên de di xabate ya xwe bi navê "yazdan şînaht"ê de wê, werênê ser ziman. Lê gotinên weke "ew zatê weke 'allah' em dizanin mihemed a, ew zatê weke mimehed em dizanin jî 'elleh' a" jî wê bi navê wî werina ser ziman ku wî gotina. Ev gotin wê weke hebûna xwûde ku ew di rûyê mirov de ew bibîna û yan jî wê weke xwûde û mirov wê di çerçoveyek ji hevdû afirînê de wê werênê ser ziman. Li ser sedema van hizrên xwe de wê, Qûdat hemedemî wê were kuştin. Lê di aslê xwe de wê, hizrên qubat hemdemî wê dema ku em hinekî li ser gotinên wî yên bi wê rengê re bikin û wan werênina ser ziman em dikarin di wê temenê de wê, werênina ser ziman ku ew dixwezê ku ew xwe bigihênê epistemolojiyek xwûdayî. Di wê temenê de wê têkiliya zanîna û fahmkirinê ew di wê temenê de bi wê re didênê.

Di wê demê de wê gotinên weke “xwûdê rûyê xwe di sûretê mirov de dide nîşandin” wê weke gotinên dema manî û ankû piştî wî re ku wê werina ser ziman bin. Wê di wê temenê de wê têkiliyek pîroz wê di nava jîyanê, zindiyên jîyanî û têgîna pîroz de wê dênin. Weki din wê di felsefeya xwe de wê xwediyê têgînek ku ew bi xwezayê re wê dikê ku wê fahmbikê wê, weke filosofekê ên navdar ku ew jî ji hemedênê bûya ‘yusuf hemedênî ku ew jî di dema wî de jîya ya û wî felsefeya dilxweşiyê ji xwe re kir kar ku wê pêşbixê wê bi wê re wê werênê ser ziman. Ew jî wê, di wê demê de wê, weke ku em dikarin bînina ser ziman wê bandûra qûdat hemedênî weke ku em ji hizrên wî fahmdikin wê li ser wî hebê.

Lê qûdat hemedênî wê di awayekê de wê li ser felsefeye kosmolojikî wê di awayekê de wê bihizirê wê, têgîna gerdûnî wê weke ku em bi hizrên wî re dibînin wê derxê li pêş. Minaq hizrên weke ku ew di derbarê gerdûnê de dihênê ser ziman wê di temenekê ‘têgînek sermed’ de wê werênê ser ziman. Ew di nava wê têgîna sermed a gerdûnî de wê dem bi dem wê bûyîna weke gelek, felek, gerwêrk, dûnya, stêr û hwd wê li wê bihizirê. Di wê temenê de wê, di nava wê sermediyê de wê, hebûn, bûyîn û mirina wan wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê weke ku wê li wê bihizirê wê bikê ku ew wê werênê ser ziman.

Hizrên qûdat hemedênî wê, bandûra wê li zaneyên dema wî wê pîrr zêde wê hebê. Ew jî wê yek ji wan filosofên demê bê ku wê bi têgîna gîyanê re wê li ser bandûra wê ya bi rûhî ku wê di çerçoveyek derûnî de wê bi zanyarî wê li wê bihizirê bê. Wê di wê temenê de wê, xwediyê awayekê hizirkirinê bê.

Di nava hizrên qûdat hemedênî de wê, têgîna gîyanê wê, di wê temenê de wê bi gotinên wî yên weke “ew zatê weke ‘allah(navê xwûdêyê misilmanan)’ em dizanin mihemed a, ew zatê weke mihemed em dizanin jî ‘allah’ a” wê derkeve li pêş. Ew di wê temenê de wê, gîyanê wê bixwezê ku ew salixbikê. Di nava hewldana salixkirin û fahmkirina wê de bê. Wekî din wê xwediyê aqilekê kirinî û jîrîya wê bê. Wê, bi jîrekî û şehrezayîya xwe re wê, di awayekê de wê, di dema wî de û di piştî wî de wê were ser ziman.

Di dema ku ew di wê de dijî wê pîrr zêde wê hêrişên hov ên selçûqîyan wê li herêmê bin û ew bi teybetî wê, li dijî wan wê xwediyê sekneka mirovatiyê bê. Wê, di wê temenê de wê, di nava kes û herêmên ku ew li dijî wan berxwe didin de wê, herê û werê. Wê, ji wan re wê bi hebûna xwe re wê bibê peyxam. Di wê temenê de wê, ew wê, di her temenê de

wê di nava hewldanaka bi rengê şermazarîya herîşên wan ên li herêmê de wê, xwediyê seknekê bê.

Qûdat hemedênî wê di awayekê de wê, dema ku em li hizrên wê dihizirin wê têtîna wî ya gerdûnî, mantiq û felsefeya wî ya gîyanî ku ew bi têtînel teosofikî wê dihilde li dest wê derkeve li hemberî me. Wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, xwediyê awayekê hizirkirinê ê ku mirov dikarê wê werênê ser ziman.

Di mijara fahmkirina têtîna gîyanê û hebûna wê de wê, di wê rengê de wê, qûdat hemedênî wê di nava wê hewldanê de bê ku wê çawa wê, di çerçoveyekê de wê gîyanê wê, salixbikê û wê ew wê xwe bigihênê li zanîna wê bê. Di wê warê de wê, gelek hizrên wî yên ku ew bi devkî di dema axiftina dinava civatan de dihênê ser ziman wê bi wê rengê wê bi bandûra wan re wê werina ser ziman. Wê weke kesekê gotinxweş wê were nasîn û wê di wê demê de wê navê wî derkeve li pêş. Di aslê xwe de wê epistemolojiya zanîna qûdat hemedênî wê di awayekê de wê di wê temenê de wê li ser temenê xwe gihandina salixkirinekê li ser di derbarê darêjkê û ankû bi hebûna wê re de wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin. Wê dema ku mirov wê epistemolojiya wî li wê dihizirê wê, dibînê di wê de wê giringiyê wê bide fahmkirinê. Wê, zanîna wê, di wê temenê de weke ku ew giringiyek mazin bi wê dipîvê. Ew bi wê bawer dikê ku ew wê karibê xwe bigihênê zanîna wê. Ber wê yekê wê di wê temenê de wê hemû rewşên ku ew di jîyanê de wê hebin wê li gorî wî ji fahmkirina mirov wê vekirî bin. Di wê temenê de wê, di wê temenê de wê weke ku ew têtîliya xwûdê û mirov ku ew bi hevdû re didênê bi wê re em dikarin têtînek dîyalaktikî a ku ew bi wê dihizirê wê di wê temenê de wê kifşbikin û wê bi wê re wê werênîna ser ziman.

Nêzîkatîya wî ya li hebûna gîyanê jî wê di wê temenê de wê di temenekê rûhî de wê di awayekê de wê were dîtin û ew bi wê dihizirê ku wê karibê wê, fahmbikê. Ew hebûna jîyanê û hebûnên jîyanî ên zindî û ne zindî ji hevdû di vaqatên û hebûnên zindî weke xwedi astek jîyanî ku ew xwûdê li wan baxşkiriya dibînê û ew bi wê re wan dihênê ser ziman. Li gorî wê mirov wê dema ku ew dihê li dînyayê wê bi hinek xoslet û teybetmendiyên bi wê rengê ku ew werina fahmkirina wê werina li dînyê. Di wê temenê de wê, dema ku ew li mirov dinerê ew di wê de wê di nava wê hewldanê de bê ku ew li wê pîrozîya xwûdê bigerihê û wê kifşbikê wê di wê temenê de wê têtînek eksistensialist wê bihizirê û wê hizrên xwe wê di wê temenê de wê werênê ser ziman.

Qûdat hemedênî wê di wê temenê de wê, fahmkirinên wî yên di derbarê jîyanê û kirdeyên ku ew dijîn de jî wê di wê temenê de wê, watedar bê. Wê di wê temenê de wê, ew li awayekê metafîzîkî wê li wê bigerihê. Ew girêdanekê dixwezê bi ontolojîkî di wê temenê de wê kifşbîkê û wê werênê ser ziman. Metafîzîka qûdat hemedênî wê di wê temenê de wê weke aliyekê ontolojîkî wê xwe bi fahmkirinek zanînî re wê bide dîyarkirin. Di dewama wê de wê jî wê weke aliyekê din wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, hemû obje, darêjk û hebûnan wê di wê temenê de wê, bi girêdanek ontolojîkî wê bixwezê ku ew wan bi hebûna wan re wê fahmbîkê. Wê di wê temenê de ew têkiliyek dîyalektîkî li ser temenê sedem û encamê re wê di wê temenê de ew bi wê dihizirê û wê dixwezê bi wê re fahmbîkê û xwe bigihêne fahmkirinekê.

Di aslê xwe de wê di derbarê qûdat hemedênî wê li herêma botanê wê gotinên ku wê di nava zaneyên kurd de wê di derbarê wî de wê werina gotin wê di wê temenê de wê çerçoveyek felsefeya wê bdina nîşandin. Lê di awayekê de din wê gotinên weke “ gelek pirtûkên wî yên li ser hebûnê hebûn, piştî ku ew hat kuştin wê ew jî wê bîn şawitandin.”! Lê di derbarê van gotinên bi wê rengê de wê çendî ku wê gelek kes wê bi hevdû re wê weke hevdû di çerçoveyekê de wê bînina ser ziman lê heta wê dema ku me di wê temenê wê de di derbarê wan pîrr pirtûkên wî ên li ser hebûnên ku ew dihat gotin ku wî nivîsandina em negihîştibûn tê çavkaniyan. Lê ji ber ku wê gelek kes wê di wê çerçoveyê de wê, ew wê gotinê bibêjin min ev di wê çerçoveyê de li vir ew hanî ser ziman.

Di di derbarê têgîna hebûnê a qûdat hemedênî de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê weke ku wê beremberê gotina hallacs mensur a ‘enel-haq’ wê, di awayekê de wê gotina ‘wehdetûl vûcûd’ wê di awayekê de wê, werê ser ziman. Di wê temenê de wê ev gotin wê weki din wê beremberê wê gotina “hebûnek”, “yek hebûn”. Habûna hatî li laş”, “Hebû bû”, “habûna heyî”û hwd wê weke van wê bi gelek wateyên din re jî wê were ser ziman. Lê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, di çerçoveya têkiliya nava xwûdê, elem û mirov de wê, têkiliyek hebûnî wê werênê ser ziman. Li gorî ku wê bii navê qûdat hemedênî re wê were ser ziman wê têgîna “hebûna heya” û di dewama wê de wê gotina ‘hebûna ku ew hebê, ew haq a!” wê were ser ziman. Di wê temenê de wê têkiliyek ontolojîkî a hebûnî wê bi wê re wê, di awayekê de wê werê ser ziman.

Di warê hebûnê û têkiliyên wê yên jîyanî û ontolojîkî û ankû metafîzîkî de qûdat hemedênî wê di awayekê de wê xwediyê têgînekê bê. Wê, di wê

rengê de wê, di derbarê gerdûnî û ankû kosmolojîyê û hwd de wê, bi wê re wê bihizirê û wê hizrên xwe wê bi wê re wê, di awayekê de wê bènê ser ziman.

Di mijara têtîna hebûnê a qûdat hemedênî de wê, dema ku mirov li wê dihizirê, wê di awayekê de wê, hebûna ku ew hatî li laş û ew heya wê ew hebûna wê ji wê re wê weke di çerçoveya têtîna a tamî de ku ew were fahmkirin û ew weke maf wê hebûnê ku ew heya wê ji wê hebûna wê were wê, bi wê re wê li wê bihizirê. Di wê temenê de wê, qûdat hemedênî wê di aslê xwe de wê, di çerçoveya eksistensialistekê hemdem de wê, di awayekê de wê xwediyê têtînek hebûnê bê. Wê di wê temenê de wê ji gelek aliyên ve wê hebûna hebûnê wê di nava hizrên xwe de wê bikê mijara lêpirsînê û wê ew wê bixwezê ku ew weke ku ew heya wê kifşbikê û wê bènê ser ziman.

Di wê temenê de wê, hebûna heyî wê, di wê temenê de ku ew li wê dihizirê wê, di wê çerçoveyê de wê, bi têtîliya minaq û xwûdê û mirov re ku wê were ser ziman wê, were ser ziman. Di mirov de li xwûdê û di xwûdê de li mirov lêgerînê û di wê temenê de wê gihandina li hebûnekê wê di wê temenê de wê bi felsefeya wî re wê di awayekê de wê derkeve li pêş.

Di felsefeya qûdat hemedênî de wê, di wê temenê de wê, mirov dikarê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, hizrên wî yên di derbarê hebûnê de wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê bandûra li dema w bikin. Wê zaneyên weke halac, bestamî tûsî, fexredinlê xelatî û hwd wê ji aliyê gelek zaneyên din ve jî wê were ser ziman.

Di aslê xwe de wê mirov dikarê wê, di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê hizrên qûdat hemedênî ên bi têtîna hebûnê ku ew di wê temenê de dihizirê wê, di wê rengê de wê, di awayekê de wê, weke aliyekê din ê giring bê ku ew bi wê re dixwezê ku ew bigihijê fahmkirineka bi temenê jîyanê re jî. Minaq wê tişta ku ew bûya û bi hebûna ew heya. Wê demê ew hebûn wê nikaribê were redkirin. Di awayekê din de jî wê her hebûn ku ew bû ew heya û wê xwediyê mafê xwe yê jîyanê ê ji hebûna xwe bê. Qûdat hemedênî wê li ser wê temenê wê li dijî dijberî, kuştin û komkujiyan wê bisekinê û wê helwestek şermazarane wê li ser wan re wê bide nîşandin.

Di wê wê çerçoveyê de wê di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê qûdat hemedênî wê di awayekê de wê, felsefeya xwe ya hebûnê ku ew dihênê ser ziman ew di awayekê de wê li ser çerçoveya hebûnê wê, di awayekê de wê bihizirê. Ew çendî ku wê di

têgîna hebûnê ên metafîzîkî wê werina ser ziman û ew jî di awayekê de weke ku ew bi wê dihizirê jî lê ji navaroka hizrên wî yên ku ew bi navê wî dihên ser ziman û yên ku ew mana roja me ew dihê fahmkirin ku ew hebûnê bi xwe û bi serê xwe wê weke têgînekê bi tenê û tam wê dibînê û wê dixwezê bi wê çerçoveya wê bi wê re wê herê bikê û wê bînê ser ziman. Wê di wê temenê de ew wê li wê dihizirê.

Di wê temenê de wê têgîna hebûnê a qûdat hemedênî wê di aslê xwe de wê di awayekê de wê zêde giring bê ku em wê kifşbikin û di wê de kûr herin û wê werênina ser ziman. Wê di wê temenê de wê çerçoveyek fahmkirinê a felsefeyî a giring wê bi xwe re wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê mirov dikarê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê têgîna hebûnê a qûdat hemedênî wê, di jîyanê de wê, bi temenekê şenberî ku ew li wê dihizirê û li ser wê ya heyîna wê ya heyî û hebûnî re wê dihizirê. Di wê temenê de wê, tiştêkê ku ew hebû wê dikarê wê herê bikê. Di wê çerçoveyê de wê, demê wê tiştêkê ku ew hebê hebûna wê dikarê wê herê bikê. Di wê temenê de ew gotina xwûdê jî wê diikê ku ew bi têkiliyek ontolojikî di rengê fahmkirina wê ya di hebûna mirovî a zindiyî de wê bi wê re wê werênê ser ziman û ew wê di wê temenê de wê di mejiyê xwe de wê bi temen bikê.

Ev hizrên qûdat hemedênî wê di awayekê de wê hizrên wî yên hebûnî û ankû eksistensialist wê, di awayekê de wê, rengê wê bi xwe re wê bide nîşandin. Qûdat hemedênî wê, têgîna hebûnê wê di wê temenê de wê çawa wê bi hebûna xwe ya heyî re wê were fahmkirin ew di wê temenê de ew li ser wê serî di wastênê. Ew wê dixwezê ku wê bi wê rengê wê derxê li têgihîştinê. Hebûn ku ew hebê ew haq a. Yan jî wê weke ku ew were ser ziman hebûn wê mafîtiya wê ji wê hebûnîya wê were. Di wê temenê de wê, têgîna hebûnê û vajî ya nebûnê wê li wê bihizirê û wê di wê temenê de wê, tişta heyî ew maf a û ankû ew haq a. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê ew wê werênê ser ziman. Di felsefeya hebûnê a qûdat hemedênî de wê, di wê rengê de wê têgîna hebûnê wê aliyên wê yên ku wê werê ser ziman ew bi wê re dema ku ew li hîs, hizir û hêstan ew jî ew dihizirê wê dervî wê û ji wê cûda di awaayekê de wê bikê ku ew li wê bihizirê wê werênê ser ziman. Ev wê weke şewayekê fahmkirinê ê hebûnê ew dibînê û ew di wê rengê de ew li ser wê disekinê.

Li gorî wê têgînê wê tişt wê bi mafîya xwe re wê hebê û wê di wê temenê de wê, di çerçoveyek mantiqî de wê dikarê wê fahmbikê. Beremberê wê, qûdat hemedênî wê di wê temenê de wê li ser têgîna vegûharînîuya gerdûnî jî û ankû a bi hebûnê re jî wê di awayekê de wê

bihizirê û ew wê bi awayekê ji xwe bi êmin wê di awayaekê de wê herêbikê û wê werênê ser ziman.

Li gorî wê têngînê wê dema ku wê hinekî wê bi ontolojikî û ankû wê metafîzîkî wê, were hizirckirin jî wê çawa wê rastarast wê bi xwûdê re wê têtikilikê wê were danîn wê di wê temenê de wê di awayekê de wê, were fahmkirin. Di dewama wê de wê, ev wê hebûn wê rêya wê di xwe de wê, çêbikê. Hebûn wê çendî ku wê bi wê rengê wê hebê wê di dewama wê de wê, weke aliyekê ku wê di wê temenê de wê temenê têtikiliyê a di xwe de û bi xwe re jî wê di awayekê de wê weke ku wê bide çêkirin.

Di têngîna hebûnê de wê weke ku em dibînin wl qûdat hemedênî wê ew wê jî wê nîqaş bikê ku wê ji yekê yek û ankû ji yekê wê gelek derkeve û ankû wê dernekeve wê, li wê bihizirê. Di wê temenê de wê, yekê wê di awayekê de wê, bi hizra wî re wê di wê temenê de wê yek wê weke yekê wê hebê. Lê ew yek wê weke di wê de wê gelek jî wê hebê. Ber ku wê qûdat hemedênî wê di temenê têngîna yekîtîyê de jî ew li ser hebûnê re bi wê têngîna yekê re wê nîqaş dikê û wê dixwezê wê werênê ser ziman. Ev jî jî wê weke aliyekê ku ew di wê temenê de ew bi wê re li wê dihizirê û wê dixwezê ku wê werênê ser ziman. Di mijara têngîna hebûnê de wê, dema ku wê di wê rengê de wê, bi têngînek gîyanî wê weke ku w qûdat hemedênî wê bihizirê wê di awayekê de wê, ji wê hebûnê wê biriqîna wê weke aliyekê wê yê din ê hebûnî bê. Wê dikarê wê weke hebûnê ji hebûnê wê herêbikê û wê fahmbikê. Wê di wê temenê de wê ew jî wê weke temenê têtikiliya hebûnê li hebûnê wê bi xwe re wê biafirênê. Di wê çerçoveyê de wê, mijara têtikiliya hebûnê, wê di awayekê de wê, weke aliyekê wê yê din ê jî wê li ser wê bihizirê.

Di wê çerçoveyê de wê, di dewama wê de wê, weke ku me li jor ji aliyekê ve wê hanî ser ziman wê li ser sedema hebûnê wê di awayekê de wê, bihizirê. Wê, di wê temenê de wê, sedema wê, bi hebûna wê re wê, weke têngîna “di xwe de hebûna hebûnê” wê bihizirê li wê bi xwe re û ankû wê ew wê bi wê re wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, têngîna sedemê ku ew wê hebûn bi xwe re wê di xwe de wê bihawênê ew wê dihizirê û wê bi wê re wê di wê temenê de wê dixwezê wê bi serê xwe wê weke hebûnekê wê werênê ser ziman. Li gorî wê jî ya ku wê hebûnê wê bikê bi serê xwe wê ew di wê de ew bûna wê bê.

Di wê çerçoveyê de wê di dewama wê de wê mirov dikarê wê li wê bihizirê wê mijara hebûnê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, zêdetirî wê di wê temenê de wê di awayekê de wê, bi wê re wê bixwezê

ku ew kûr bibê. Qûdat hemedênî li ser têngîna hebûnê ku ew dixwezê kûrbibê wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, ew wê bixwezê ku wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê têngîna hebûnê wê weke aliyekê wê yê din ê giring jî wê xwe bi wê re wê, di awayekê de wê weke ku wê bide nîşandin.

Qûdat hemedênî di çerçoveya teoriya xwe ya hebûnê û ankû ya afirîna hebûnê de wê, di wê rengê de wê, di awayekê de wê bihizirê û wê mijara hebûna di xwe de wê, li wê bihizirê ku ew bi sedema xwe çawa ew heya. Di wê rengê de wê, sedema hebûnê wê di wê rengê de wê ew di wê mêylê de bê ku ew bi wê bi serê xwe wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Çendî ku wê weke ku wê di awayekê de wê, dîmenekê metafîzîkî wê weke ku wê bide me jî lê ew di awayekê de wê ew hebûnê di çerçoveyek bi serê xwe ew di dîmenekê de wê teorizedikê û wê bi wê re wê dihênê ser ziman. Di dewama wê de wê, di wê rengê de wê, di awayekê de wê, dema ku ew wê têngîna wî ya hebûnê wê, bi serê xwe wê di rengekê de wê fahmbikin wê, bi wê re wê bi serê xwe wê weke têngînek hebûnî a bi serê xwe wê dikarê wê werênê ser ziman. Têngîna hebûnê a qûdat hemedênî wê, weke têngînek giring a hebûnî bê. Li gorî wê mirov hebûnê wê weke bi serê xwe wê, dikarê wê bi hemû aliyên wê re wê, di temenekê şenber de wê, fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di çerçoveya têngîna hebûnê de wê, dema ku mirov li wê dihizirê de wê, di wê demê de wê, mijara weke bi pirsên ku wê bîn pirsîn ên weke 'hebûn çi ya' re wê, di awayekê de wê, di awayekê de wê dest bi fahmkirina wê were kirin. Di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê mijare salixkirinê wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku em dibînin û wê kifşdikin wê derkeve li pêş. Hebûn cewherê wê çi ya û çawa dijî û ankû navaroka wê çi ya wê bi wê re wê, di awayekê de wê, bixwezê ku wê fahmbikê.

Qûdat hemedênî ew wê, têngîna wê, di wê mêylê de ya ku ew wê di wê temenê de wê bi serê xwe wê, di awayekê de wê fahmbikê. Di wê demê de wê, weke ku em dibînin wê, di nava zaneyên demê de jî wê têngîna hebûnê û hewldanênbi fahmkirina wê di wê çerçoveyê de wê, di awayekê de wê mijarek ji wan mijarên giring ên felsefeyî ku ew li ser hebûnê re dihê nîqaşkirin bê. Di wê çerçoveyê de wê hewlbidin ku wê fahmbikin.

Hemedênî wê dema ku ew têngîna hebûnê wê, dikê ku wê fahmbikê wê minaq wê weke bi têkiliya gotina xwûdê û ya mirov re ku ew dikê têkiliyekê dênê û wê bi wê re wê fahmbikê wê di wê temenê de wê, di

awayekê de wê, di nava wê təkiliyê de wê salixkirina wê bixwezê ku wê bikê. Di wê rengê de wê, hebûn wê biriqîna wê di awayekê de wê, ew jî wê, di awayekê de wê, hebûnekê bi wê biafirênê. Wê di wê temenê de wê, çendî ku wê li gorî wê hebûnelê wê biafirênê jî lê wê di dewama wê de wê weke ku em dibînin wê bi serê xwe wê, di wê temenê de wê, weke heyînekê jî wê hebê û wê di wê temenê de wê, bi wê bi re wê temenekê tēkilî wê bi wê re wê di wê temenê de wê biafirênê.

Mijare hebûnê wê, dema ku wê were hildan li dest wê di demêmn hemdem de wê mijara hildana li dest a hebûnê wê di awayekê de wê, bi serê xwe wê çawa wê were hildan li dest wê, di wê temenê de wê, ji tēgînek metafîzîkî dūr wê bê xwestin ku ew bê hildan li dest. Wê di wê temenê de wê, hizirkirinê li ser hebûnê ên di wê temenê de wê temenekê hizirkirinê ê kûr wê di wê temenê de wê biafirênê.

Mijare fahmkirina tēgîna hebûnê wê, di wê temenê de wê, di serdemên navîn de ku wê weke ku em dibînin wê, di hildana wê ya li dest wê filosofên demê wê, bikê dûqat. Wê aliyek wê weke teftazanî, nesiredîn tûsî, fexredinê xelatî û hwd jî wê mijarê wê hildana li dest. Taftazanî wê zaneyekê xorasanî ku wê li ser felsefeya zimanê, roterikê, dadê, mantiqê, matematikê û hwd wê, gelek berheman wê **binivîsênê** bê. Weke dinwerî mirov dikarê taftazanî bi pêşketina wî re wî fahmbikê. Wî sazûmanek hizirkirinê a hizirkirinê bi mantiqî pêşxist. Wî giringî dida tēgînek hebûnî a hevgerî û di yekitiyê de ku ew **pêşkeve** bê. Lê di awayekê de wê, weke ku em bi tēgîna Teftazanî re wê dibînin ku ew çendî ku ew hebûnê herê dikê ew tēgînê weke 'hebûn maf a' wê di awayekê de wê bikê armanca rexneyên xwe. Di wê temenê de wê, ew wê, li ser wê bisekinê.

Lê tēgîna hebûnê wê, di awayekê de wê, di çerçoveyekê şenber de wê, di awayekê de wê weke ku em dibînin wê, hewlbêdayin ku wê were hizirkirin. Ji rengê hizirkirinê wê yê weke bi herîkîna li ser tēgînê weke yê mantiqê û hwd re ku wê bê kirin re wê, were dîtin ku wê zêdeyî wê di wê de wê awayekê kûrbûnê wê, di wê temenê de wê, were hizirkirin û wê bibê.

Mijare hebûnê wê, di wê temenê de wê, filosofên ku wê li dijî wê bin wê tēgîna hebûnê ku wê bi rengê ku ew dihê hildana wê ya li dest ku ew rexne dikin wê weke 'rexkirina xwûdê' û ankû wê 'xwûdê di mirov de dîtinê' û an jî kû wê 'mirov xwe weke xwûdê dîtinê' û hwd re wê were ser ziman û wê di wê temenê de wê, li dijî tēgîna 'ewdîtîyê' ku wê di awayekê de wê, were şîrovekirin re wê di awayekê de wê, bi wê re wê li dijî wê bisekin in.

Têgîna hebûnê wê mijara wê ya hildana li dest wê çendî ku wê di awayekê de wê, bi şêwayekê wê were hildan li dest jî lê wê di awayekê de wê mirov bi wê re dibînê ku wê mijara hebûnê wê, zêdeyî wê di çerçoveya têgîna *bûyîna bûyî* de wê were li wê hizirkirin. Di wê mijara bûyîna bûyî de wê, ew wê weke têgînek û ankû hebûnek afirî wê li wê were hizirkirin. Bûyîna bûyî wê weke hebûnek şenber a ku mirov wê dikarê wê derkbikê bê. Di nava têgînên bi nîqaşên li ser hebûnê ên demên hemdem de wê bi wê rengê ve wê herê ku wê 'ya ku ew dihê derkkirin' û ankû 'ya ku ew dikarê were derkkirin' wê weke hebûnê û ankû hebûna heyî wê were hizirkirin û herêkirin. Di wê temenê de wê, beremberê wê qûdat hemedênî wê hebûna heyî wê di wê temenê de ew wê di awayekê de wê herê dikê. Lê ya ku ew serî wê mijul dikê û ew li ser wê dihizirê ku ew di gotinê de li wê dihizirê û wê bi têgîna 'hebûna neyî' ku ew li wê dihizirê wê mirov çawa wê dikarê wê fahmbikê û ankû wê di wê de wê tiştê ku mirov wê fahmbikê wê hebê û hwd wê di wê temenê de wê li wê bihizirê. Di wê temenê de wê têgîna hebûna neyî wê vajî ya hebûna heyî wê weke gotineka ku ew serî li ser wê di wastênê wê dixwezê wê fahmbikê bê. Di wê temenê de ew dixwezê ku wê fahmbikê ku hebûn çawa dibê, çawa bûya û pêvajoyên wê yên bûyînê a bi ber hebûnê ve wê di wê temenê de wê ji destpêkê wê fahmbikê. Di wê çerçoveyê de wê destpêka hebûnê wê bi wê re wê fahmbikê.

Aliyekê hizirkirina qûdat hemedênî ku wê di mejîyan de wê bê temene fahmkirina têgînek metafîzîkî a bi hebûnê re wê alî bê. Lê ev alî jî wê dema ku mirov wê hinekî wê di wê temenê de wê li wê dihizirê wê di serê mirov de wê gûmanekê wê bi xwe re wê çêbikê ku mirov dikarê wê bi têgînek metafîzîkî wê fahmbikê û ankû mirov nikarê wê di wê temenê de wê fahmbikê bê.

Qûdat hemedênî wê xwediyê şêwayekê aqilî ê felsefeyî ê kirinî bê. Wê li ser temenekê kirinî wê bihizirê û ew zû dihizirê. Zû têdigihê û zû dikarê wê derkbikê. Di wê temenê de wê, bi van xosletên xwe re wê, were nasîn. Ji kirinê û ankû kirinên mirov ên jîyanî ew bi hesanî digihijê encaman. Xwe digihênê encaman. Weke ku em ji hinek gotinên ku wê di nava civake kurd de wê li ser felsefeya wî were gotin ên weke ew dihizirê ku wê 'çi bo çi ya' ku wê bipirsê û li wê bihizirê wê, di wê temenê de wê weke gotinna ku wê di mejiyê me de wê ew wê întîbayê wê bidîna çêkirin ku ew li ser hebûn bo çi heya, sedema hebûna wê çi ya û hwd ku ew bi wê li wê dihizirê wê, bide çêkirin.

Lê di wê temenê de wê, mirov bi awayekê zelalî wê di felsefeya qûdat hemedênî de wê dibînê ku ew di awayekê de ew dixwezê ku ew hebûna heyî wê, weke refarans wê ji xwe re wê bigirê û ew li ser wê re wê pêvajoya fahmkirina xwe bidomênê. Di wê temenê de wê têngîna hebûnê wê bi wê re ew li wê bihizirê.

Di mijara fahmkirina **qûdat hemedênî** de wê, di awayekê de wê weke ku em dibînin wê di awayekê de wê, mirov dibînê ku wê, qûdat hemedênî wê, di mijara fahmkirina hebûnê de wê, aliyekê wê yê din jî wê hebê ku em di nava gotinên wî de wê kifşdikin. Ew jî wê mijara wîna bê. Li gorî wê hebûn ku ew karibê bijî û ew xwediyê çerçoveyek jîyanî a di jîyanê de bê wê demê mirov dikarê wê weke xwediyê hêzek wîna a jîyanî bê wê fahmbikê. Di wê temenê de wê têngîna wîna wê li ser hebûna wê ya jîyanî re ew, dikê ku wê fahmbikê.

Di wê temenê de wê, hebûna mirov wê, di wê temenê de wê li wê bihizirê. Mirov wê, dema ku wê kirinekê wê bikê wê ew wê ji wê berpîrsîyar bê. Wê di wê temenê de ew(hemedênî), dema ku ew li wê dihizirê wê dihênê ser ziman ku “mirov got hemû tişt xwûdê berpîrsîyar a wê demê mirov xwe ji berpîrsîyarîyê dûrdikê. Wê demê mirov mesûliyeta kirinê xwe wê xwe ji wê dûrbikê. Ev jî wê weke zindiyekê wê vajî wê têngîna hebûnê û wîna jîyanê a bi wê re bê. Ku hebûn hebê û bi jîyan bê wê demê mirov divê ku wê di wê temenê de wê bi wê re wê werênê ser ziman.

Ev têngînen hemedênî wê di awayekê de wê, weke ‘li dijî têngîna baxtê disekinê’ wê di awayekê de wê, were şîrovekirin. Wê yek ji wan têngînen ku wê bê sedema qatilkirina wî jî wê ev bê. Hemedênî wê di awayekê de wê bi wê re wê, di wê rengê hebûnê wê bi awayekê wê di çerçoveya hebûn, sedem, encam, têkili û hwd de wê hilde li dest. Gelek mijarên ku wê di çerçoveya têngîna hebûnê a kevn de wê werina ser ziman wê hizrên hemedênî wê bina sedema lêpîrsîna wan. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê hê di temenekê cûwan de ku ew hizrên xwe dihênê ser ziman ew wê bina sedema çûyina heyê li ser wî. Li gorî têngîna hebûnê a qûdat hemedênî wê mirov dikarê werênê ser ziman ku ew hebûnê wê bi çerçoveyek sazûmanî a ku ew bi wê heya re wê ew wê fahmbikê. Di dewama wê de ku em empatiyekê bi rengê hizra qûdat hemedênî re dênin em dikarin wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênina ser ziman ku ew di awayekê de wê, hebûnê wê bi wê çerçoveya wê re wê li ser temenekê bi hebûna wê re wê, li wê bihizirê. Zêde em rastî gotinên weke yên di çerçoveya têngîna rasyonaliyetê û ankû mantiqê û hwd nayên ku

ew li ser ser wan bi wê re ew li ser wan disekinê. Lê dibê ku ew hinek hizrên wî yên ku wê hanîbina ser ziman hebin û me ne dîtîbin.

Lê di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê vegotina tiştê bi xwe re wê di wê temenê de wê, di çerçoveya wê hebûna wê re wê, tiştê wê weke temenek rasyonali a xwezayî wê bi wê re wê di mejyan de wê bikê ku ew wê bide dîyarkirin û wê werênê ser ziman. Lê di wê temenê de wê, dema ku mirov wê weke li wê têngîna qûdat hemedênî bihizirê wê demê em divê ku wê werênina ser ziman em hinekî dervî wê têngîna rasyonalityê wê li wê bihizirin û wê, di awayekê de wê fahmbikin. Wê hingî wê, di wê çerçoveyê de wê awayê wê yê ku ew bi wê dihizirê wê we re wê were fahmkirin.

Qûdat hemedênî ew têngîna hebûnê wê dema ku ew bi zindiyekê, tiştê ne zindî, kirinek bûyî û ankû rûdayî û yan jî pêkhatî û hwd re ku wê werênê ser ziman wê di wê temenê de wê bûyîn û pêkhatinê ku ew weke çerçoveya wê hebûnê wê di awayekê de wê bide dîyarkirin ew li wê dihizirê. Di wê temenê de wê, dema ku ew li kirinê wê bihizirê bi hebûnê re wê, demê wê kirinê hebûnê wê hebûnekê wê bi xwe re wê werênina li laş. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê li wê bihizirê. Ber vê yekê wê, ew dema ku ew bibê wê demê wê, bûyîna hebûnê ji hebûnê wê, di wê temenê de wê, bi wê re wê li wê bihizirê.

Qûdat hemedênî wê, di wê temenê de wê, li ser wê temenê de wê, weke ku em dibînin ew mafê jîyanê pîroz dibîne û bi tûndî li dijî wê ya ku wê, dema ku wê kesek û ankû komek wê hêrîşî mafekê jîyanê bikê. Wê sedemek ji wan sedemên qatilkirina wî a din jî wê ev wê biafirênê. Ew mafê jîyanê weke maf û ankû haq dibîne û ew di wê temenê de wê li wê dihizirê û wê dixwezê wê, di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Di wê çerçoveyê de wê mafê jîyanê wê, di wê temenê de wê li ser têngîna qûdat hemedênî re ku mirov li wê dihizirê wê mirov dibîne ku ew wê weke têngînek bêşertûmerc ku ew wê werê herê dikê wê were dîtî. Di wê temenê de ew li wê dihizirê û wê dixwezê wê werênê ser ziman. Mafê jîyanê wê, di wê çerçoveyê de wê di nava têngînên hizrên felsefeyî û olî de jî ên berê li kurdistanê dihên jînkirin weke ku em bi zerdeştîyê û hwd re wê dibînin wê temenekê ku wê bi wê re gihiştina li wê encamê wê were dîtî. Wê di wê temenê de wê, di nava jîyanê de wê, ji dest girtina mafê jîyanekê wê li gorî wê divê ku wê ti kesekê wê mafê di xwe de nebîne. Di wê çerçoveyê de ku em empatiyê dikin û em dikin wê têngîna qûdat hemedênî wê fahmbikin wê mafê jîyanê wê yê her zindiyê bê û wê, ew wê bi wê re wê bi sînor bê û wê ew wê ne mafê ti kesekê bê û di zindiyê

bê ku ew ji wê were girtin bê. Wê di wê temenê de wê dîmenekê hizirkirinê wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê bi xwe re wê bide dîyarkirin.

Di mijara hizirkirina qûdat hemedênî a hebûnê de wê, mijarên ku ew bi wê re dihizirê wê di wê temenê de wê mijarên bi hebûnê ve girêdayî ên weke sedemgeriyê, encamgeriyê û hwd re wê, di awayekê de wê were dîtîn. Ew di wê çerçoveyê de lê ew hebûnekê bo ya din wê nabîne. Mirov weke zindiyekê û zindiyekê din ê di nava xwezayê de ku mirov goştî wan dixwê wê li gorî wê têtîgînê wê ne mirov wê bo wan wê were û bibê û ne jî wê ew wê bo mirov ku ew wan bixwê wê bibin. Di wê temenê de wê, her tiştê wê di çerçoveya xwe de û wê bi xwe re wê di awayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara têtîgîna hebûnê wê di wê çerçoveyê de wê, di asl xwe de wê weke mijarek zêde kûr û demdirêj ku ew bi wê re dihê hizirkirin û nîqaşkirin bê. Di wê temenê de wê mijara pêvajoya fahmkirina hebûnê û têtîgîna gûharînê a bi wê re ku wê bi fîzîkî û hwd re wê bi wê re wê bibê wê, di wê temenê de wê bi wê re wê bê hizirkirin. Di dewama wê de wê, têtîgîna hebûnê wê vegûharên bi darêjkî ku wê bibin wê, di demên berî qûdat hemedênî de wê were dîtîn ku wê bi zerdeştîyan re bê û ankû hinek zaneyên din ên herêmê re wê were nîqaşkirin. Wê di wê temenê de wê di awayekê de wê bi wê re wê li wê were hizirkirin. Mijare hebûnê û têtîgîna vegûharînê a bi wê re wê, di awayekê de wê weke dû aliyên ku wê di hevdû de wê werina fahmkirin wê bi wê re wê werê dîtîn. Hebûn wê temenê têtîgîna vegûharînê wê were dîtîn. Têtîgîna vegûharînê jî wê di wê de wê weke xosletekê wê yê nebê nabê wê were dîtîn û wê bi wê re wê were ser ziman. Ev wê weke aliyên ku wê hebûnê wê bikina hebûn jî wê werina dîtîn û ser ziman.

Ti hebûn wê, di awayekê de wê, di demê de wê weke xwe wê nemênê. Wê di wê de wê gûharîn wê bibê. Wê, bi gûharînê re wê, darêjka wê bigûharê. Wê ji awa û li awa wê reng wê bistênê. Wê bikeve şeklên din de. Wê di wê temenê de wê, di dîmenekê de wê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di awayekê de wê jî wê mirov dikarê wê werênê ser ziman. Li jor li deverekê me bahsa têtîgîna hebûnê û bûyîna wê bi serê xwe kir. Wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê dema ku em di çerçoveya hizrên qûdat hemedênî ên hebûnê de dihizirin wê dibînin ku ew hebûnê wê weke têtîgînek objeyî wê bi serê xwe wê dibîne. Li ser temen û têtîgîna hebûna

heyî re wê dibînê û wê herê dikê. Wê di wê temenê de wê kirin, bûyîn, serpêhatin û hwd wê weke aliyna din ên darazî wê di dewama wê de wê bi wê re wê werina dîtîn û wê werina ser ziman. Wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wan wê were hizirkirin. Di wê çerçoveyê de wê, minaq wê têtînen hebûnê ên berê ên di demên kevnera wê hinek têtînen weke bi darazî wê bi wê re ku ew wê bi wan wê were şîrovekirin wê werina dîtîn û ser ziman. Minaq têtînen weke yên 'karma' ku em di felsefeya bûdisme dibînin wê awayekê wê di nava felsefeya hebûnê a herêmê de jî wê were dîtîn. Di wê temenê de wê, 'tiştên nebaş hatina li serî', 'tiştên baş bûyîn', 'ya baş bi xirabê nabê ku ew were dîtîn', 'ya baş ew xirab nabê', 'ya xirab ew qanc nabê' û hwd wê, di wê temenê de ev têtînen weke van wê weke têtîna darazî ên li ser hebûnê re ku wê bin wê di awayekê de wê, karibin temenekê metafîzîkî jî bi xwe re bidina afirandin di fahmkirinê de.

Di mijara fahmkirinê de wê ev têtînen wê di demên piştê de wê, zerdeştî wê di awayekê de wê weke ku em dibînin wê bi felsefeya dûalismê re wê di awayekê de wê bikê ku ew wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê fahmbikê ku wê, di wê temenê de wê, têtîna dûalismê wê ji vê aliyê ve wê li ser temenekê têtînen ê şubjeyî û darazî wê, xwediyê temenekê fahmkirinê bê. Weke ku em di temenê wê fahmkirinê de dibînin wê bo ku ew pêkwerin wê pêwîstiya têtînek hebûnê a objeyî wê hebê. Wê di wê temenê de wê, dema ku ew hebê wê hingê wê temenê wê yê bûjenî ê bûyînê wê bi wê re wê weke ku wê biafirê. Wê di dewama wê de wê hingê wê mirov karibê wê, di awayekê de wê bi wê re wê fahmbikê.

Hebûn wê, di awayekê de wê, bi têtîna dûalismê re wê yan bi aliyê baş de wê bibê û yan jî wê bi aliyê nebaş de wê bibê. Wateya van gotina jî wê di awayekê de wê ew bê ku wê, aliyê nebaş wê bi deformabûyîna bi xirabî û hwd re wê karibê were ser ziman. Aliyê baş jî wê bi bûyîna wê û pêşketina wê û bûyîna wê re wê, di awayekê de wê were ser ziman. Lê di wê temenê de wê weke ku em di nava felsefeya zerdeştîyê de wê dibînin ku ew jî wê, di awayekê de wê weke ku em dibînin wê di temenê de wê, hebûnek bi vejenî wê ku ew wê bi wê dide kirin û ankû herdû aliyên bi xwe re dide pêşxistin wê hebê.

Di dewama wê de wê jî mirov dikarê wê bi wê bihizirê û wê werênê ser ziman ku wê hebûn wê di wê temenê de wê weke temenekê hizirkirinê wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Weke ku wê carna wê kurd wê di civatên xwe de wê bêjin ku 'tiştêk nebê wê ji xwe wê bahsa wê jî nebê.'

Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê ku ew bi wê re dihê hizirkirin bê. Di dewama wê de wê, ku ew wê were hizirkirin wê di wê de wê hebûn wê, wê weke temenê wê bahskirina wê biafirênê. Yanî di wê gotinê de wê, pêwîstiya hebûnê wê hebê ku ew heta ku ew mirov karibê wê bahsa wê bikê bê. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring ku mirov wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Hebûn wê têngîna wê di wê temenê de wê di demên piştire de jî wê di awayekê de wê bi wê re wê li wê were hizirkirin. Di kûrbûna têngîna hebûnê de wê, piştire wê bi Manî û mezdek re wê were dîtin. Di wê temenê de wê, heta ku wê were demên weke yên hallac û hwd. Hallac wê di wê temenê de wê biqasî ku wê were gotin û dîtin wê bahsa têngîna wî ya hebûnî ku ew bi felsefe dikê û wê bandûra wê li ser têngîna hebûnê a aqûdat hemedênî û pêşketina wê jî wê hebê wê were kirin. Di wê temenê de wê ew wê di awayekê de wê were ser ziman. Di awayekê de wê, weke ku wê were ser ziman ku wê hallac wê çerçoveyek hebûnî wê bi gotin bikê û wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê were hizirkirin.

Di mijara fahmkirina têngîna hebûnê de wê, di aslê xwe de wê, hê gelek aliyên din ên ku em divê ku wan di dewama wê de bi têngîna hebûnê û bûyîna wê re wan werênina ser ziman wê hebin. Di dewama wê de em, divê ku wan werênina ser ziman ku wê, di wê temenê de wê çerçoveyek hebûnî bi têngînî wê çawa wê di awayekê de wê bi tamîya wê were wê were fahmkirin wê bi wê re wê were ser ziman.

Aliyekê din jî wê, weke têngîneka ku wê ji hizrên qûdat hemedênî wê were fahmkirin wê têngîna newekhevi, bêdadî û hwd bê. Yan jî wê weke vajî wê bi wekhevi û dadî û hwd re ku wê mirov dikarê wê werênê ser ziman bê. Wê, di wê temenê de wê, têngîna hebûnê wê, di awayekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê li ser wê bisekinê wê di wê çerçoveyê de wê weke bêdadî û ankû dadî, wekhevû û ankû newekhevî bê. Wê, di wê temenê de wê, di wê çerçoveyê de wê, hebûn wê, di wê çerçoveyê de wê, dema ku ev têngîn wê li ser wê re wê, werina fahmkirin wê weke aliyê darazî wê xwe bi wê re wê bidina dîyarkirin.

Hemedênî wê, di mijara hebûnê de wê, di wê temenê de wê weke ku em ji rengê hizirkirina wî têngihin ku em di wê de kûrdibin wê, çerçoveya hizirkirina hebûnê wê bi hebûna wî ya objeyî û ya şubjeyî û ankû aliyê wê yê darazî û hwd ku wê di wê temenê de wê bi wê re wê were dîtin bê. Hebûn wê, di wê çerçoveyê de wê, weke mijarek felsefeyê a kûr bê. Wê, salixkirinên wê yên ku wê werina kirin wê dem bi dem wê bi pêwîstiya wê fahmkirina wan re wê hebê.

Li gorî tîgîna hemedênî ku em empatiyê bi wê re bikin û em ji wê fahmbikin em di sê pêvajoyên fahmkirinê de wê, ku wê di zikhevdû de bin em dikarin wê bi wan fahmbikin. Yek wê di temenê hebûna heyî û objeyî û ankû bi fîzîkî ku ew heya bê. Wê di dewama wê de wê aliyê din ê ji wê gihiştina biriqîna wê bê. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring wê were dîtin. Aliyê din jî wê weke aliyekê wê yê din jî wê ji aliyê kirinîyê re ku wê bi ber hebûna hebûnê ve di pêvajoyek bûyênê de wê bi çûyinê re wê xwe bide dîyarkirin bê. Di wê temenê de wê, di nava wê pêvajoya pêşî a hebûn û biriqîna wê, ya duyem a ji kirinê bi ber pêvajoya hebûnê ve wê çûyina wê de wê, di zikhevdû de wê, bi gelek aliyên wê re wê bide dîyarkirin. Aliyê din ê sêyem jî wê li ser wan re wê, ku ew wê hebûna wan wê herêbikê û wê di wê temenê de wê, bibê xwediye darazê bê. Hebûnek ku ew heya wê, di wê temenê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê, xwe di awayekê wê bide nîşandin. Wê ew wê were dîtin û herê kirin. Di wê çerçoveyê de wê ew wê nikaribê were înkarkirin bê. Wê di wê çerçoveyê de wê ew wê weke aliyekê wê yê din ê bi wê hizirkirina wê û hwd bê. Aliyê din jî wê di dewama wê de wê, di dewama wê de wê dema ku em li ser kirinê re wê bi wê werênina ser ziman ku kirinek pêkhat ew kirin 'baş a' û ankû 'ne baş' ku em bi wê digihijina wê darazê wê di wê temenê de wê weke temenekê hebûnî ê bûyî ku em wê bi wê fahmdikin wê hebê. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku em wê di serî de wê bi wê re wê fahmbikin û wê werênina ser ziman bê. Di mijara fahmkirinê de wê, ev jî wê weke aliyekê wê yê din wê xwe bi wê re wê di awayekê de wê bide dîyarkirin wê tîgîna hebûnê wê, di wê çerçoveyê de wê, temenekê fahmkirinê wê bi xwe re wê biafirênê. Kirinek ku ew bû wê, weke temenekê ku ew nikaribê were redkirin bê weke hebûnek ku ew bi fîzîkî hebê wê ew jî wê, di wê temenê de wê, xwediye regekê heyînî ê ku em wê bi wê fahmbikin bin.

Di nava fahmkirina şenberîya hebûnî de wê, di wê temenê de wê hebûn ku ew bi gelek awa û rengên wê re ew hena wê di wê temenê de wê temenekê fahmkirinê wê biafirênê. Wê demê wê, di awayekê de wê weke ku wê hemedênî wê bihizirê em ji aliyekê ve wê, pêşî bi wê rengê hebûnîya wê ya heyî re wê fahmbikin. Aliyê din ê temenî wê hebûna tek û tam ku em wê bi ontolojikî wê fahmbikin wê ew jî wê weke aliyekê din ê bi tîgîna fahmkirinê wê bibê. Wê ew jî wê weke aliyekê din wê dikarê wê fahmbikê bê. Tîgîna hebûna qûdat hemedênî de wê tîgîna yekitiyê wê, di awayekê de wê, zêdetirî wê di wê çerçoveyê de wê derkeve li pêş.

Lê bi wê re jî wê ew hebûn ku ew heya wê biwê re ew hebû û wê tek bê. Yan jî wê yek bê.

Di aslê xwe de wê dema ku em têtîna hebûnê wê ji aliyê têtîna 'hebûna tam' û ankû 'hebûna di yekitiyê de' wê, li wê bihizirin wê, di awayekê de wê, şewayekê hizirkirinê ê cûda wê bi xwe re wê werênê li holê. Di çerçoveya têtîna 'tamiyê' û ya 'yekitiyê' de wê, dema ku mirov wê fahmdikê wê cûda û cûda wê, bi wan têtînan jî mirov wê karibê bigihijê hizrên ji hev cûda. Emê di serî de wê, di wê temenê pêşî ji aliyê têtîna 'tamiyê' ve wê hildina li dest. Di destpêkê de wê, di wê temenê de wê, dema ku wê hebûn wê weke 'yekê' û 'tam' wê were dîtîn wê di wê temenê de wê, dikarê wê ji du aliyan ve wê pêşî wê fahmbikê. Yek wê, di xwe de wê, tişteke, tozê û ankû hebûnekê wê bihawênê. Di dewama wê de wê, ev wê, di dewama wê de wê, me bigihijê hebûnek ku ew bi çerçoveya xwe ya hebûnî re ew heya. Wê ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê, di dewama wê de wê fahmbikê bê. Hebûna tam wê, di wê temenê de wê, di demên kevnera de wê di nava felsefeyê de wê, weke têtînek 'tişteki' ku wê li serê xwe wê were hildan li deest heta ku wê gotinên weke 'hebûn yek a' wê bi wê re wê weke ku em dibînin wê di demên berê wê de wê bi wê têtîna vegûharînê jî wê di awayekê de wê karibê bibê temenê wê û redkirina wê jî. Di wê temenê de wê, di nava felsefeya demên kevnera ên li ber bahra reş de wê hizrên 'parmenîdes' wê di wê temenê de wê di awayekê de wê têtînekê wê bidina me.

Ev têtîn wê di wê temenê de wê hebûnê wê bi serê xwe, tenê, tek û tam wê di wê çerçoveyê de wê bibînê û wê bi wê re wê werênê ser ziman. Ev têtîna hebûnî wê, piştî jî wê di demên serdemên navîn de wê weke têtînek hebûnî ku wê bi wê re wê, were hizirkirin jî wê bibê. Lê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê hizrên Aristo ên li ser hebûnê ku ew bi têtîna darêjkê re wê dihênê ser ziman wê li ser temenekê mantiqî wê bê sedema wê ku wê hebûn ku ew hebê wê xwediyê darêjkek, awayekê û heyînekê bê wê bi wê re wê were hizirkirin. Ev jî wê, bi xwe re wê hizrên bi wê re wê werênê li holê ku tişteke ku ew darêjka wê bi wê rengê nebê û ne xwediyê heyînekê bi wê rengê bê wê nebê. Ev wê, piştî wê karibê bibê temenekê hizrî ê felsefeyî ku wê di çerçoveya lêgerînên bi hebûna xwûdê re ku wê li wê were hizirkirin û wê bi wê re wê bê lêpîrsîn ku ew heya û ankû nîn a. Tişteke ku wê di jîyanê de wê nimînêriya wê nebê wê çawa wê mirov karibê bêjê ku ew heya wê li wê were hizirkirin. Hizrên bi wê rengê wê di wê temenê de wê, êdî wê, di awayekê de wê bê temenê lêpîrsînên li ser navê xwûdê re. Aligirên têtîna

xwûdê jî wê, di wê temenê de wê ji nava xwezayê, awayên wê yên hebûnî, sazûmanî û hwd wê bikin ku ew xwe bigihênina wê hizrê ku ew hemû hebûn wê nîşanaka wê hebûna xwûdê bin. Yan jî wê, nîşanaka wê bin ku ew heya. Di dewama wê de wê hizrên bi wê rengê ên weke lli pişt wê bûyînê çî ya. Sedema wê bûyîna wê çî bûya, ew hebûn çawa destpêkir, ew hebûn ji kû hat, ew hebûn wê heta kûderê wê hebê, pêvajoyên wê yên hebûnî wê çawa bin û hwd wê, bi wê rengê wê pirs û gotin wê li ser wê re wê di temenekê lêpîrsîner de wê bèn pîrsin û wê li bersivên wan wê werina li lêgerîn. Di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê, di wê temenê de wê dema ku em, li hizrên qûdat hemedênî dinerin ku ew di hebûna mirov de xwûdê û ya xwûdê bi mirov ew dikê ku wê werênê ser ziman wê di wê temenê de wê temenekê hizirkirinê ê bi lêpîrsîniya xwûdê re wê hebê. Di dewama wê de ew hebûnê di wê temenê de wê weke bi aliyê ku ew heya re wê zêdetirî wê weke ku wê bikirpênê bi wê gotinê û rengê fahmkirina xwe re. Di wê temenê de wê hebûna ku ew heya wê di wê temenê de wê, bixwezê ku wê bigihênê li rengekê fahmkirinê. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê werênê ser ziman ku wê mijara hebûnê wê, di wê temenê de wê, temenekê fahmkirinê wê, çerçoveya hizirkirine me ya bi şenberkirinê re jî wê di awayekê de wê biafirênê. Di nava têngîna hebûna tiştê û nebûna tiştê de wê, sînore bi hebûnê re ku wê li wê bihizirê wê aliyê ku ew wê bi wê re wê were dîtin wê aliyê ku ew heya bê. Ew wê di wê temenê de wê xwediyê têngînek hebûnî bê. Di nava jîyanê de wê, hebûn wê, bi gelek awayên wê yên diafirin re wê hebê. Di wê temenê de wê ew jî wê weke aliyekê wê yê bi pêvajoya wê ya fahmkirinê re bê. Hebûn wê di wê temenê de wê bi wê pêvajoya wê ya ku ew hertimî bi wê diafirê re wê, temenê fahmkirin, derkkirin û têngihîştinên cûda ên ku ew jî wê bèn girtin û fahmkirinên din ên cûda ku mirov xwe bigihênê li wan jî bê.

Ev aliyê têngîna hebûnê a tamî wê di awayekê de wê, pêvajoyên hizirkirinê ên bi wê re wê di awayekê de wê, xwe bidina domandin. Lê piştî wê re wê, hebûn wê ber ku wê bi gelek awa û û rengên wê re wê hebê wê temenê hizirkirinên wê ên cûda jî wê biafirin. Minaq wê, têngiliya hebûnê bi hebûnê re wê mirov çawa wê fahmbikê. Têngiliya hebûnê wê, di wê temenê de wê di pêvajoya wê ya pêşî a bi wê hizirkirinê de wê, di wê temenê de wê weke di nava du hebûnan de bê. Lê wê piştî wê di awayekê de wê weke ku em dibînin wê di awayekê de wê, xwe bide dîyarkirin ku wê hebûnek weke xwe namênê û divegûharê.

Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku wê bi wê re wê werê hizirkirin. Wê demê wê rewşek ku ew wê vegûharînê wê di wê de wê dide çêkirin wê hebê. Wê demê wê di wê temenê de wê, hebûnek bi çerçove û sazûman wê di wê temenê de wê, li wê were hizirkirin. Minaq darek heta tu bêjê bes wê mazin bibê û wê bi wê ve wê çiqil û pelên wê biibin û wê zêde bibin. Di wê temenê de wê, hertimî wê ew wê bi wê re wê bibê. Wê pelek jî wê di wê bûyîna wê de wê ne weke ya berî wê bûya û ankû bi wê re bûya bê. Wê di wê temenê de wê, çerçoveya hebûna darê wê bi giştîya xwe re wê têgînek hevgirtî a di yekitiyekê de wê di mejiyê mirov de wê bide çêkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Di dewama wê de wê ev jî wê bi wê re wê were dîtin û fahmkirin ku wê mijara hebûnê wê di wê temenê de wê, dema ku wê pelek ji hevdû dikarê were qatandin, keviyek ku ew tam yek a ku ew dikarê were şikandin, hinek av ku ew dikarê ji hevdû were beşkirin û hwd wê, di awayekê de wê, têgînekê wê di wê temenê de wê di mejiyê mirov de wê bide çêkirin ku wê tişt wê di wê de wê hevgirtinek wê hebê û ew wê çerçoveyekê bi têgîna yekitiyê re wê di wê de wê di mejiyê mirov de wê bi xwe re wê bide çêkirin.

Têgîna hebûnê wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, bi bandûra hizrên demên kevnera ên weke li ser atomê û hwd re ku wê filosofên weke demokrit û hwd wê bînin ser ziman û wê di dewama wê de wê bi wê were hizirkirin re wê temenê hizirkirinê wê bi xwe re wê biafirênê. Ev êdî wê felsefe wê di kûrbûna hebûna hebûnê a fîzîkî de wê, temenê hizirkirinê wê bi wê re wê di xwe de wê biafirênê. Wê, di wê rengê de wê, temenekê hizirkirinê wê bi wê re wê di awayekê de wê biafirê.

Ev hizir û hizrên bi wê rengê wê di fahmkirina hebûnê de wê, di wê temneê de wê, bibin. Di nava têgîna hizra herêmê de wê têgîna tozê û ankû 'piçekê' û ankû yekek ku ew tenê weke xwe bi tamî heya û 'nayê qatkirin' û hwd wê bi wê re wê weke cewherê hemû tiştî wê bi wê re wê li wê were hizirkirinê. Ev jî wê, di awayekê de wê, têgîna hemû tişt wê ji wê biafirê wê bi xwe re wê werênê li holê. Têgîna hebûna di yekitiyekê de wê di wê rengê de wê di awayekê de wê êdî wê xwe bi gotin, wate û têgihiştin bikê û wê li fahmkirina mirov bide.

Mijara fahmkirina têgîna hebûnê de wê, di wê temenê de wê, heta ku wê demê wê were demên qûdat hemedên wê di awayekê de wê ev alî jî wê di awayekê de wê werênê ser ziman. Di çerçoveya hizrên zerdeşt de wê têgîna hebûn ji tozên ku ew ji vejenê diafirin wê di awayekê de wê

bikin ku ew di mejiyê mirov de bidina afirandin. Di wê temenê de wê têtgîna vejenê û ku ew temenekê hebûnê ya wê di wê temenê de wê li wê were hizirkirin. Ew dema ku ew li wê dihê hizirkirin wê weke tiştêkê rahn wê bi wê were hizirkirin. Minaq weke çavkaniya jîyanê ku wê av wê were dayîn nîşandin wê di dema hûrîyan de em bi destanên wan ên weke ya 'destana komarwê' re wê dibînin ku ew dihê bi temenkirin û dihê hanîn li ser ziman. Di wê temenê de wê, têtgîna jîyan ji axê çêdikê wê di dewama wê de wê di awayekê de ew ji demên sûmerîyan ve wê hebê. vegotinên weke yên 'adam û hawa' wê di wê temenê de wê bèn pêşxistin û wê di temenê 'semewî' de wê weke çerçoveyek vegotinê a bi destpêkî wê bêt hanîn li ser ziman. Di wê mijarê de wê, di nava têtgîna êzdayîyê de wê, bawerîya hemû tişt ji avê ya wê, di awayekê de wê di rengên vegotinên wan de wê di nava kurdan de wê zêdeyî wê hebê. Minaq gotinên weke 'meyîna ardê' wê di wê temenê de wê têtgînekê wê di xwe de wê bihawênin û wê werênina ser ziman. Di dewama wê de wê, di wê temenê de wê, hizirkirinên bi wê re wê, di nava têtgîna hebûna rahn û hişk de wê temenekê fahmkirinê wê bi xwe re wê bide çêkirin. Hebûna hişk û beremberê wê ya rahn weke avê û hwd wê, di wê temenê de wê, pêşkeve û wê were ser ziman.

Lê di wê temenê de wê, hebûnek ku ew hatî li laş wê di wê temenê de wê di awayekê de wê di dewama wê de wê were ser ziman. Yan jî em dikarin wê werênina ser ziman ku wê hebûna ku ew hatî li laş wê, di wê temenê de wê ew hebûna wê, pêvajoyên wê yên bûyînê, destpêka wê, ew ji çî bû û wê çawa wê bibê û yan jî wê heta kengî wê weke hebûnekê wê hebê û hwd wê di wê temenê de wê li wê were hizirkirin. Pêvajoya hebûnê a ku wê qûdat hemedênî li wê bihizirê wê di awayekê de wê ev pêvajoya wê ya bi habûna hatî li laş re bê û wê, di wê temenê de wê li ser wê, kerîgerî, wasif û çerçoveya wê hebûnê re wê bihizirê. Di wê temenê de wê, li ser temenê wê yê hebûnê, bûyîna wê û weke hebûnê çavkaniya wê bihizirê. Piştî ku ew hebûn bû wê, di wê rewşê de wê, mafê wê yê jîyanê û hwd wê weke aliyên din ên ku wê bi gotina 'hebûn maf a' û ankû 'hebûn haq a' wê di wê temenê de wê bi wê re wê bêt hizirkirin û wê werê ser ziman.

Ev çerçoveya têtgînî wê weke aliyekê fahmkirinê ê şubjeyî ê darazî wê xwe bide dîyarkirin û wê di dewama wê de wê mirov dikarê bi wê re wê fahmbikê ku ew hebûna ku ew bû û ankû ew çêbû wê, ew di xwe de wê bi sedemek hebûnê wê hebê û wê mirov nikarê wê bi devereke din ve wê girêbidê. Di wê temenê de wê hebûna di xwe de bi sedem wê di wê

temenê de wê têngîna wê were ser ziman. Di mijara hebûna di xwe de bisedem wê, weke têngînek hebûnî a ku ew dervî têngîna metafîzîkê û hwd ku wê were hizirkirin bê. Wê di wê temenê de wê, bi girêdanên ontolojîkî û hwd wê, ew wê newê ser ziman û wê nikaribê were fahmkirin. Di wê çerçoveyê de wê, di awayekê de wê, hebûnê ji destpêka wê û heta dawîya wê bi wê bihizirê û wê bi wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Li vir divê ku em mafê wan radest bikin û bêjin ku wê zerdeştî wê di têngîna hebûnê de wê, xwediyê aqilekê ku ew bi pêvajoyên xwe re pirr zêde kûrbûya di mijara hebûnê de bin.

Hebûn wê, di wê temenê de wê mijara wê ya fahmkirinê wê, êdî wê di awayekê de wê, bi zêdeyî wê, were li wê hizirkirin. Di mijara nîqaşên felsefeyî ku wê bibin di çerçoveya vê nîqaşa hebûnê de wê, yên weke aligirên wê bin û yên ku ew weke 'li dijî wê na' jî wê di aslê xwe de wê di mejiyê xwe de wê xwediyê têngînek hebûnê bin. Wê di wê temenê de wê, ew wê, hebûnê wê bixwezin ku wê, şîrovebikin û wê ji aliyê xwe ve wê fahmbikin. Wê dema ku wê, minaq wê, yên ku wê li dijî wê gotinê wê bînina ser ziman weke El-arabî, kûrê sîna, û hwd wê, di awayekê de wê, di nêzîkatîyek çawa de wê ew wê fahmbikin wê li ser wê re wê bihizirin û wê hizrên xwe wê werênina ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê şêwayê hildana wê ya li dest û rengê fahmkirina wê di wê temenê de wê weke aliyekê ku wê di fahmkirinê de wê di awayekê de wê weke ku wê weyn bileyîzê wê xwe bide dîyarkirin.

Di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijara hebûnê a ku ew dihê hildan li dest jî di temenekê **klasik** de wê, di awayekê de wê, li ser temenekê metafîzîkî wê were hildan li dest û wê hemû nîqaş wê li ser wan girêdanên metafîzîkî re wê di wê de wê bîn ser ziman. Di mijara hebûna hebûnê û fahmkirina wê de wê, rengê fahmkirina wê, hildane li dest, nêzbûna li wê û hwd wê, di wê temenê de wê, werina ser ziman. Di awayekê hebûn wê di wê çerçoveyê de wê, bi temenê xwe yê fahmkirinê ê metafîzîkî û hwd re wê, hebûna şenber û hebûna razber û hwd re wê, di awayekê de wê were dîtin. Hemû hebûnên di jîyanê de ên di jîyanê de bi fîzîkî hena weke bi bûjenî û hwd wê, di awayekê de wê, weke hebûnên şenber bin. Hebûnên weke yên razber jî wê weke hebûna xwûdê, gîyanê û hwd wê weke hebûnên razber ku wê di wê temenê de wê li wê were hizirkirin. Di wê temenê de wê nîqaşên ku wê li ser wê aliyê hebûna razber wê werina kirin û wê di ahengek ya hebûna şenber de wê werina fahmkirin û wê bi wê re wê, bi têkiliyeka di nava hebûna razber û ya hebûna şenber de ku wê di awayekê de wê

temenê piştrastkirina hevdû wê bi wê re wê biafirênin wê, li ser wê re wê hizirkirinên wê di awayekê de wê werina kirin. Di wê temenê de wê, gotinên weke minaq qûdat hemedênî di mirov de xwûdê û bi xwûdê re li mirov dihizirê bo fahmkirinek şenber wê di wê temenê de wê di awayekê de wê, temenê wê yê hizirkirinê wê hebê.

Lê li vir wê di aslê xwe de wê dema ku em hebûnê wê salixbikin wê di wê temenê de wê, aliyê hebûna şenber wê, di her demê de wê dîyarker bê di fahmkirina têngîna hebûnê û pêvajoyên wê yên fahmkirinê de. Ber vê yekê wê van pêvajoyên hebûnê di serî de mirov li wê bihizirê wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê, li wê bihizirê. Rengên hizirkirinên felsefeya şûbje a idealist ku wê di demên xwe yên serdemên navîn de wê, hebûnê wê weke biriqinek ji aqilê mirov û ankû weke ya ji wê bûya wê werênê ser ziman jî wê hin bi hin wê di pêvajoyên xwe yên hizirkirinê ên heta serdemên hemdem de wê, hebûna hebûna şenber wê di awayekê de wê herê bikê, çendî ku wê bi têngînek hemdem wê li şûn hebûnê wê bi pirsên ku ew di pirsin xwe digênina têngînek metafizîkî jî. . .

Têngîna hebûna razber wê di awayekê de wê di serdemên navîn de wê weke ku em dibînin wê li pêşîya ya hebûna şenber bê û wê li ser wê re wê were hizirkirin. Di wê temenê de wê heta wê nûqteyê wê ti pirsgirêk weke ku wê were dîtîn wê dernekeve û wê dîtîn. Wê di fahmkirinê de jî ew wê weke aliyekê wê yê giring wê were ser ziman. Lê di wê temenê de wê mijara hebûna şenber wê, di wê temenê de wê hertimî wê bi hebûna xwe re wê weke aliyekê lêpîrsîner wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin. Ya ku wê temenê pirsgirêkê di hizirkirinê de wê di awayekê de wê bide afirandin jî wê di aslê xwe de wê ev alî bê. Wê dema ku em wê, di awayekê de wê fahmbikin wê weke aliyekê wê yê giring wê mijara aqilê şenber, hebûna şenber û hwd wê, di wê temenê de wê, xwe bide dîyarkirin. Di demên dawîyê ên serdemên çavn de wê, hizirkirinên li ser hebûna şenber re ku wê bibin û wê vajî ya rengê rengê hizirkirina serdemên navîn wê di awayekê de wê pêşkeve. Di serdemên navîn de wê, ji hebûna razber wê bi ber hebûna şenber ve wê were hanîn li ser ziman. Lê wê di dewama wê de wê, di demên dawî ên serdemên navîn de wê ev wê bi metodolojîkî wê, vegûharê û wê, di awayekê de wê, ji aliyê hebûna şenber ve wê bê hizirkirin. Di wê temenê de wê, hebûna şenber bi temenê wê yê bûjenî re wê, were hizirkirin û wê di dewama wê de wê, bi wê re wê, di awayekê de wê, ew ji wê, pêşî wê bê ghiştin li biriqîna wê. Di wê temenê de wê bûjen û fahmkirina wê di wê temenê de wê di awayekê de wê, xwe di awayekê de wê, bide dîyarkirin. Wê hizra wê di wê temenê de

wê, di temenekê şenber de wê bê hizirkirin. Hizirkirina wê û hizrên ji wê dihê gihiştin wê çerçoveyek fahmkirinê a hebûnê wê, di wê temenê de wê li ser temenê wê yê bûjenî û ankû hebûna bûjenî û hwd re wê pêşkeve. Ev jî wê, bi xwe re wê, têgînek hebûnî a jîyanî a şenber wê bènê li holê. Di wê temenê de wê, ev dema ku wê mejiyê mriov wê li ser wê re wê bigihjê têgînekê û fahmkirinekê bi zanîna xwe re wê êdî wê di dewama wê de wê, pêvajoyên fahmkirinê wê di jîyanê de wê, bijî. Wê bi wê re wê demek têznanî wê derbaz bikê bê. Lê di wê temenê de wê aliyê têgîna hebûnî a razber wê di wê nûqtayê de wê weke têgînek razber a jî jîyanê qût wê xwe bide dîyarkirin. Ber ku ew di nava jîyanê de wê weke ku wê ne xwediyê darêjkekê bê. Wê newê dîtin û ne hebê. Di wê temenê de wê, di rewşekê de wê ew wê êdî wê li ser wê temenê wê, bê hizirkirin. Lê wê hertimî wê li dora hebûna şenber jî wê, di wê temenê de wê xwe bide jîyankirin. Wê bi pirsên li ser hebûnê bi temenekê metafîzîkî ku wê bipirsê wê di wê temenê de wê bi wê re wê bikê ku ew xwe bi wê re bide dîyarkirin û bigihênê li rewşek fahmkirinê a ontolojîkî ku wê bi wê re wê bigihêjê girêdanekê bi wê hebûna şenber ve.

Qûdat hemedênî wê dema ku wê gotina bi rengê “ew zatê weke ‘allah’ em dizanin mihemed a, ew zatê weke mihemedd em dizanin jî ‘elleh’ a” dihênê ser ziman ew di awayekê de wê têkiliyê dihênê ser ziman. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di serî de wê di dewama wê de wê fahmbikê bê. Ev dema ku wê qûdat hemedênî wê têgînê wê bènê ser ziman ew di wê temenê de ew dixwezê ku ew bigihjê fahmkirina têgînek şenber. Di wê çerçoveyê de wê, di hizirkirina xwe de wê, weke ku em kifşdikin wê xwediyê armanckê bê. Ber ku ew dixwezê hebûna şenber wê, di awayekê de wê, bi wê têkiliya ontolojîkî ku ew wê didênê re wê, bi wê re wê, fahmbikê û wê werênê ser ziman. Ev jî wê weke aliyekê wê yê giring ê bi fahmkirina têgîna hebûnê re bê. Aqademyen Leonard Lewisohn wê, di di xabate xwe ya li ser qudat hemedênî a bi navê “ayn al-qadat dan doktrin fana(2003)” wê balê bikişênê li ser çerçoveya hizrîn ku ew bi wê hizrên xwe li ser têgînên kevneşopîyên mistîkî ku ew bi wê dihênê ser ziman re wê li ser wî bisekinê. Ew wê di xabate xwe de wê dema ku wê bahsa têgînên qudat hemedênî wê bikê wê balê bikişênê li ser têgîna ketina farqê a bi hişmendiyê re ku wê, bikê ku ew wê di awayekê de mirov bi wê bigihjê astek bilind. Wê çendî ku wê weke di çerçoveya dîroka sufîsmê de wê were hanîn li ser ziman jî lê wê di awayekê de wê weke ‘ji wê cûda’ weke hizirkirinekê wê bènê ser ziman. Di dewama wê de ew li ser aliyekê menewî disekinê û bi gotina

ˆheta ku mirov egoya derbas nekê wê nikaribê bikeve farqbûnek gˆyanî de. Di wê temenê de wê, bènê ser ziman ku wê, azwerî û xwe bi wê jˆyankirinê wê, li pêşîya fahmkirinê jˆi wê weke aliyekê were dˆtin. Di wê temenê de wê, hizrên hemedênî wê di awayekê de wê, bixwezê ku wê fahmbikê. Ji gotina ˆ **Lewisohn** a bi rengê “jˆi gotina ˆxwûdê nˆn aˆ derbasbûnê ..” wê, weke aliyekê wê yê ketina wê farqˆtiyê de jˆi wê weke ku wê nebê wê nikaeribê pêşde herê di hiş de wê bènê ser ziman wê weke temenekê fahmkirinê dikarê wê bibînê û wê werênê ser ziman.

Li gorî ku em dibˆnin wê qudat hemedênî wê, di dema xwe de wê, li herêmê wê bigerihê. Di nava şınorê desthilatdariya şedadîyan de wê, li gelek deveran wê bigerihê. Wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, herêmên ku ew dibˆnê ew di derbarê wan de jˆi ew dibê xwedî zanîn.

Li gorî gelek lêkolînên ku wê piştire wê li ser qudat hemedênî wê werina kirin wê li ser çerçoveya rengê hizirkirinên wˆi re wê piştire wê bi ismailiyan re jˆi wê tˆkiliyeka wê were danîn. Ev di çavkaniya me ku me li jor hanî ser ziman de jˆi wê ev bi awayekê de wê derbas bibê.

Di aslê xwe de wê, ev jˆi wê bi wê re wê were dˆtin ku wê lêpırsînên hebûnê wê, di awayekê de êw pırr zêde wê di wê demê de wê derkevina li pêş. Wê ew hebûn wê çawa wê werina fahmkirin wê di wê temenê de wê ew aqılmeşandin wê bi wê rengê wê were kirin. Ya şenber û ya razber wê, di wê temenê de wê, bi tˆkiliya wan re wê bê xwestin ku ew bi temenekê li ser epistemolojiya zanînê re wê di awayekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Hemedênî wê li ser wê rewşê û rengê fahmkirina hebûnê re wê di temenekê menewî de wê, bihizirê û wê xwediyê renegekê fahmkirinê bê. Weke ku wê çawa ku wê şehrezorî wê bi gˆyanê re wê bihizirê û wê ew di wê temenê de wê, bi menewiyetê wê, di hewldana gihiştina fahmkirina wê de wê di nava hewldanê de bê wê, ew jˆi wê bi hebûnê re wê di heman rengê de wê, xwediyê rewş û awayekê ê hizirkirinê bê. Di awayekê de wê, weke ku em dikarin bihizirin wê aliyê menewiyetê wê, di çerçoveyek civakî a li gorî rastiye jˆyankirinê wê di wê temenê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê li wê bihizirê. Ji wê aliyê ve di aslê xwe de tˆgˆna qudat hemedênî a rewîstî jˆi wê pırr zêde wê xwediyê teybetiyekê giring bê ku mirov wê kifşbikê û wê werênê ser ziman. Di rîya menewiyetê de gihiştina wê tˆgˆna hebûnê û fahmkirina wê, weke aliyekê û şewayekê hizirkirinê ê fahmkirinê wê xwe bide nˆşandin. Ji xwe di wê demê de wê jˆi wê zêdetirî jˆi wê li ser temenekê mediyetî hizirkirin û gihiştina wê zêde wê derfeta wê bi asta fahmkirinê a demê re jˆi wê weke ku wê nebê. Lê hemedênî wê di wê rewşa xwe de wê,

di aslê xwe de wê pirr zêde wê, di rewşeka civake rewîst de wê, bi wê re wê bihizirê. Encamên ku em di demên hemdem de dikin ku em bi aqilekê hemdem bigihijênê de ew bi rêya menewiyetê dikê ku ew bigihijê wê.

Qudat hemedênî wê dema ku em li ser têtîna wî ya hebûnê dihizirin wê di wê çerçoveyê de wê, di awayekê de wê aliyê hebûnê ê razber û şenber wê di awayekê de wê weke ku em ji gotinên wî fahmdikin wê, di wê temenê de wê xwediyê temenekê fahmkirinê bê. Lê ew têtîna hebûnê wê, di wê temenê de wê pirr zêde wê, bi aqilekê şenber ku ew li ser temenekê razber re bi wê dihizirê wê bi wê re wê bikê ku ew bigihijê encamê. Felsefeya hebûnê a demê wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê biafirênê. Di çerçoveya felsefeya hebûnê de em di aslê xwe de wê dikarin hinekî din wê di wê çerçoveya wê de hinekî din wê bi wê re wê, kûrbibin û wê bi wê re wê werênina ser ziman. Ber ku wê felsefeya hebûnê wê ji aliyên wê yên razberî û şenberî ve wê, di wê temenê de wê li ser wê ji aliyê gelek zane û filosofên demê ve wê li ser wê bisekinê. Ber vê yekê bi wê minasebetê em divê ku wê bi çend gotinan wê di wê çerçoveyê de wê bikirpênin û wê werênina ser ziman.

1.felsefeya hebûnê bi razberî: wê dema ku mirov wê bahsa têtîna hebûnê wê bikê wê, di wê, bi wê zêdeyî wê mijare hebûnê wê di wê temenê de wê weke têtînek navendî wê xwe di awayekê de wê bide nîşandin. Ne tenê wê di felsefeya qudat hemedênî de wê weke wî di nava hizrên zaneyên demê de jî wê ev ali wê bi wê re wê were li ser wê bê sekin in.

Di aslê xwe de wê felsefeya hebûnê wê, di wê temenê de wê mirov dikarê wê, werênê ser ziman ku wê, di temenê razber de wê bi wê hizirkirina wê re wê, di awayekê de wê weke xosletekê têtîna hizirkirinê û ankû felsefeya ontolojikî ku wê pêşkeve jî bê. Wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê xwe bide nîşandin. Piştî Platon û aristo re wê felsefe wê di awayekê de wê ji xwezayê wê dîrkeve û wê, di temenekê ontolojikî weke bi metafîzîkî û hwd re wê li ser têtînan re wê bihizirê û wê bêtê ser ziman. Di dewama wê de wê bi awayekê xwezayî wê têtînen weke mantiqê û hwd jî wê, di wê temenê de wê di çerçoveya levkîrinê bihizirkî û hwd ku wê bidina çêkirin wê pêşkevin û wê derkevina li pêş. Wê di wê temenê de wê ev têtîn wê bixwezînin ku ew di hizirkirinê de ew valahiyekê bi wê rengê ji aliyê xwe ve dagirin. Di dagirin jî.

Di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê felsefeya demên destpêkê a weke bi epîtur, pisagor, demokrit, zenon û hwd wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê derkevin li pêş. Di wê

temenê de wê, di awayekê de wê di felsefeyê de wê, di awayekê de wê, hebûnên ku ew hena û şenber in wê wan kifşbikin û wê salixbkin. Wê di dewama wê de wê, bi wê re wê, temenê hizirkirinê wê bi wê re wê biafirênin. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê felsefeya epikûr û demokrit wê di wê temenê de wê, di çerçoveyek têtîna xwezayê û bi wê re hizirkirin û heta demên ji wê cûdabûnê de wê, weke temenekê hizirkirinê wê biafirênin. Em dikarin di çerçoveya têtîna hebûna a şenber de wê di awayekê de wê di wê temenê de wê werênina ser ziman. Lê piştê wê, platon û aristo wê, dema ku wê dem wê were dema wan ew wê di wê de wê, reşa hizirkirinê wê bi ber aliyê razberiyê ve wê bidina birin. Di awayekê de wê, ji encamên felsefeya xwezayê a berî xwe jî wê sûdwergirin. Têtînen îdeyên platon û têtîna darêjkî a aristo wê li ser wê temenê de wê, di awayekê de wê, bihizirkirinekê wê bibin.

Lê di dewama wê de wê piştê wê ev felsefeya van herdû filosofên dawî ku me navê wan hanî ser ziman wê encamên xwe wê bi zêdeyî wê serdemên navîn de wê bidê dîyarkirin. Wê di wê temenê de wê di awayekê de wê, bi wê re wê, piştê wê felsefe wê di wê de wê metafîzîk û têtîna hebûna razber wê bi wê re wê zêdetirî wê derkeve li pêş wê ji jor ve wê di awayekê de wê bi ber jêr ve wê bi bidest hizirkirinê wê bikê. Wê di wê temenê de wê di temenekê ji serî ve ku wê bihizirê wê bi wê re wê, di awayekê de wê ew wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Di serdemên navîn de wê, di wê temenê de wê felsefe ku wê ji xwezayê wê qûtbûnê wê bijî wê dewsa wê bi wê têtîna hebûna razber re wê bê hewldan ku ew were tişîkirin. Di dewama wê de wê, li ser wê re wê bê hizirkirin. Têtîna hebûnê û di wê de kûrbûnên bi hizirkirinê wê di wê temenê de wê di awayekê de wê, cihên xwe wê, ji têtîna hebûna razber re wê bidina hiştin. Têtîna hebûna xwûdê weke têtînek serwer û navendî pêşketina wê di wê temenê de wê bibê û wê, bi temenekê bi encamên felsefeyê re wê xwe bigihênê li sazûmanakê wê, encamê wê ji her aliyê ve wê bibin. Fêdeya wê pêşî a di destpêkê de wê ji jîyane mirov re wê ew bê ku wê temnekê sazûmanî wê bi hizirkirinê û civakî wê di wê temenê de wê biafirênê bê. Lê di dewama wê de ku wê êdî wê doza serdestiyê wê bidest meşandinê wê bikê bi têtînek hegomonikî wê êdî ew wê ji rastiya jîyanê wê dîrkeve.

Wê di wê çerçoveyê de wê xwe di awayekê de wê bide nîşandin. Têtîna hebûna razber wê bi wê temenê de wê, bi têtîna metafîzîkê wê bihizirê. Wê di awayekê de wê bi wê re wê, xwediyê hîyaranşiyek

hizirkirinê wê bibê. Wê di dewama wê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê xwe bide dîyarkirin. Wekî din wê di wê çerçoveyê de wê têngîna razberiyê wê bi wê re wê li rewşên din ên jîyanê jî wê bi wê were hizirkirin û wê di wê temenê de wê ew wê bi pêvajoya bi ber razberkirinê ve wê bi hizirkirinê wê bi xwe re wê bide pêşxistin. Ev jî wê weke pêvajoyek astbilind wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin. Di dewama wê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring a din bê ku wê pêşkeve û wê derkeve li pêş bê. Di doza serdestîyê û razberkirina hertiştî û bi fahmkirina metafîzîkî û hwd re wê, ji jîyanê qûtbûna wê jî wê temenê hizirkirina li hebûna şenber wê bi xwe re wê bide afirandin û wê dema ku ev bû jî wê weke têngînek beremberê wê ku wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin û pêşkeve wê derkeve li pêş.

2. Têngîna hebûnê bi şenberî: Di aslê xwe de wê, weke aliyekê giirng ê fahmkirinê jî ku wê xwe bide dîyarkirin têngîna hebûna şenber wê di temenekê xwezayî de wê, weke ku wê ji nûve wê hebpûna xwezayê wê bi hemû alî, cism, bûjen û rewşqên wê yên fîzîkî û hwd re wê kifşbikê re wê derkeve li pêş. Di wê temenê de wê, di nava wê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê, têngîna hebûna şenber wê ji jîyanê û heyînên di wê de wê xwe bigihênê têngînela fahmkirinê. Di destpêka demên hemdem de wê, wê hin bi hin wê têngîna bûjenîparêzî wê bi wê temenê wê dest pêşketina xwe ya di hizir de wê bikê û wê derkeve li pêş. Wê weke ku wê çawa ku wê têngîna hebûna razber wê hebûnên bûjenî û tiştên hena wê weke encama aqil wê bînin wê di awayekê de wê bi wê re wê bihizirê wê, bermeberê wê têngîna hebûna şenber wê bi têngîna bûjenî wê xwe bigihênê bîriqîna wê bi hizirkirinê û wê bi wê re wê hizirkirina wê li ser wê temenê wê yê şenber wê bi xwe re wê di awayekê de ew bide çêkirin û wê werênê ser ziman.

Di mijara fahmkirinê wê di wê temenê de wê, ev wê weke destpêka pêvajoyek nû a hizirkirinê bê. Wê di dewama wê de wê bi wê re wê, hebûn wê bi hebûnîya xwe ya şenber a li berçav û dîyar re wê were dîtin û kifşkirin. Wê di wê temenê de wê her tişt wê bi rastîya wê re wê li wê were hizirkirin.

Hebûn çawa heya û dibê û ankû tişt çawa heya û dibê û hwd wê bi wê re wê li wê were hizirkirin. Di wê temenê de wê mijara fahmkirina bi hizirkirina wê re wê, di awayekê de wê ew wê xwe di rengekê de wê bide dîyarkirin. Em wê di serî de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê di serî de wê, dikarin wê werênina ser ziman.

Wekî din wê di wê temenê de wê ev şewayên hizirkirinê û kifşkirinê wê temenê kûrbûna bi hizirkirinê re jî wê bi xwe re wê di awayekê de êw bidina çêkirin. Wê di dewama wê de wê felsefe wê, aliyên wê bi zanyarî ku wê pêşkevin wê di wê temenê de wê van aliyên fahmkirinê wê bi encamên wê re wê xwe bigihênê temenekê fahmkirin. Zanyariyek bê felsefe û mejuya wê mirov nikarê wê li wê bihizirê. Di wê temenê de wê, hemû di aheng û pêvajoyekê de wê di dewama hevdû de wê werin û pêşkevin. Ev wê, bo fahmkirinên di derbarê cûreyên hebûnê û hwd jî wê wusa bê.

3. Têgîna cewherê û bi serêxwebûnê di nava têgîna hebûnê de: Aliyekê din ê ku wê wekek u em di wê çerçoveyê de bi têgîna hebûnê re wê dikarin wê fahmbikin wê bi serêxwebûnê û ankû maf û azadî bê. Me li jor li deverê bahsa têgîna mafê kir. Têgîna mafê wê bê têgîna azadiyê wê mirov nikaribê wê fahmbikê bê. Di warê fahmkirina hebûnê de wê li ser temenekê bi watelêkirinê, rastdîtinê gihiştina wateya wê, weke xwe bûyînê û hwd wê, weke aliyana ku wê, di wê de wê, werina hizirkirin bin. Lê di wê çerçoveyê de wê têgîna felsefeya hebûnê wê di awayekê de wê, hebûnê wê di wê çerçoveyê de wê, dema ku wê bi cewherê re wê bibînê wê, di çerçoveya tevger, kirin, xûy û hwd wê, di wê temenê de wê, bi hevgirtin û tamîya xwe re wê were fahmkirin. Têgîna têgînên bi serê xwe û bi wê re ên weke berpîrsîyariyê wê di wê temenê de wê, werina ser ziman û wê werina fahmkirin. Jîyane mirov ku ew çawa ya û çawa dijî û çawa dixwezê wê bide dîyarkirin wê weke çerçoveyek ku mirov wê bi wê têgîna cewherê re wê werênê ser ziman bê. Gihiştina wateya jîyanê û di wê de gihiştina wateya hebûnê wê di wê çerçoveyê de wê weke ku em bi qudat hemedên re dibînin wê, li ser temenekê menewî ku ew wê di wê de wê bixwezê bi fahmkirinê di wê de kûrbibê re wê were dîtin. Weke ku em piştê bi têgîna suhrewerdî re dibînin û ku em dikarin di dewama wê de jî wê weke awayekê di çerçoveya têgîna felsefeya hebûnê de wê werênina ser ziman wê serî li ser felesefeya afrînê û ankû hebûnê ku wê çerçoveya têgîna fenomenan û ew çî dikin ku ew wê fahmbikê re wê li ser wê bisekinê Şehrezorî wê, di mijara fahmkirina fenomolojiya gîyanî de wê, di wê de wê, di awayekê de wê, kûrbibê û wê, di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê.

Di wê temenê de wê weke ku em dibînin wê di nava têgîna hebûnê û nebûnê de wê, hizirkirin wê di dewama wê de wê bibê. Wê ji nebûnê bi ber hebûnê ve wê çawa wê bûyin wê bibê û ji hebûnê bi ber nebûnê ve wê çawa wê çûyin wê bibê wê, di awayekê de wê, ew jî wê weke aliyekê

wê di çerçoveya têtîna fahmkirina felsefeya hebûnê a afirînê de ku wê li wê were hizirkirin bê.

Qudat hemedênî di çerçoveya têtîna felsefeya xwe hebûnê de wê, di awayekê de wê weke ku em dibînin ew wê kûrtir bibê. Di têtîna hebûnê de wê, di nava wê de wê, çawa wê were hizirkirin wê hinek têtînlî kirinê em pêşî dikarin bi wan bihizirin. Di wê çerçoveyê de em ku empatiyekê bi wê re bikin em dikarin wê bînin ku wê, minaq wê, dema ku wê weke ku wê kurd wê di nava xwe de wê bêjin ku “wî xwe qanckir” wê di wê temenê de wê bi kirinên baş re wê were dîtin. Wê nêzikatîya rast û dûrûst wê bikê. Vajî wê jî wê bi heman rengê ew wê bikê. Kirin wê, di wê temenê de wê di temenekê weke rengê wê yê hebûnî wê, weke têtînekê ku ew xûy bê, kirinek û ankû kirinek weke ku wê were bi navkirin ‘zalimane bê’ û hwd wê, bi wê re wê şêwayekê salixkirinê ê nasnemayî jî wê bi mirov re wê bistênê. Mirov hertimî bi kirinên xwe dihê nasîn. Di wê temenê de wê weke têtînek ku mirov wê dikarê wê dewama wê de wê, di awayekê de wê, li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Di aslê xwe de wê, di wê rengê de di dewama wê de wê kirin wê di wê rengê de wê, çawa wê di wê temenê de wê were fahmkirin wê di nava felsefeya hebûnê a demên hemdem de wê di wê warê de wê li ser kirin, xûy û hwd re wê di wê de wê kûrbûn wê bibê. Lê di wê temenê de di demên wê yên klasik de wê di wê temenê de wê, awayekê de wê, bi wê re wê, weke ku em dibînin wê şêwayna hizirkirinê jî wê bibin.

Di çerçoveya têtîna hebûnê de wê, di wê rengê de wê, bi teybetî wê temenê wê felsefeya xate yazdanî wê ji mîtra, û zerdeşt û heta Manîû mezdek wê di awayekê de wê, pîr zêde wê di awayekê de wê were dîtin. Di dewama wê de wê, li ser wê temenê wê têtîna hebûnê wê bi felsefeyî hizirkirinên li wê, ku mirov nîqaşên felsefeyî ên demên kevnera jî li berçav bigirê wê bi wê re wê, di awayekê de wê zêdeyî wê derkeve li pêş.

Têtîna felsefeya hebûnê wê, di wê rengê de em di wê rengê de wê dibînin ku wê bi zêdeyî wê, zaneyên demê ku ew li ser wê temenê xwediyê fahmekê na wê di wê şopa xate yazdanî de ku xwe bi zanekirina wê bi wan re wê zêdetirî wê di temenekê felsefeyî û û bi wê re a lêpîrsîner de wê xwe bide diyarkirin. Di wê temenê de wê jî di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê xate zerdeştîyê wê di wê temenê de wê li ser temenê têtîna başî û nebaşîyê û ankû dualiteya gîyane baş û gîyane nebaş re wê di wê temenê de wê ew wê di awayekê de wê, xwe bide dîyarkirin. Wê hizirkirinên bi wê re wê, bi wê re wê pêvajoyên kûrbûnê wê bi xwe re wê bijîn.

Di nava felsefeya hebûnê a herêmê de wê, di wê temneê de wê, xate zerdeştîyê ku wê Manî û Zerdeşt wê piştî wî re didina domandin wê di wê warê de wê bi têgîn û hizrên wê yên temenî re wê weke dîyarker bê. Li ser wê temenê wê heta filosofên demên piştre weke qudat hemedênî, hallace mensur, suhrwerdî, şehrezorî, nesimî û hwd wê, di wê rewşê de ku wê li ser wê temenê wê xwe bi zane bikin û wê pêşkevin wê di awayekê de wê, were dîtin. Bandûra wan wê di awayekê de wê, li hizirkirinên piştre jî wê bibê. Minaq di nava hizrên şêx Avdulqadirê geylanî ku ew bixwe jî wê weke zaneyekê olî ê kurd bê wê, di wê temenê de wê di nava têgîna wî ya ontolojikî a olî û felsefeya wî ya menewiyetê de wê bandûra hallac wê, di awayekê de wê hebê. Di wê rengê de wê, geylanî wê di gotinên ku ew bi qancî li ser hallac dihênê ser ziman wê jî wan gotinan wê mirov fahmdikê ku wê çendî wê bandûra wî li ser wî hebê. Şêx Avdulqadirê geylanî zaneyekê kurd ê oldar bû û wê bandûra wî li bakûrê kurdistanê jî wê, bi zêdeyî di nava hizra kurd a olî de wê, xwe bide dîyarkirin. Di dewama wî de wê, hizrên wî yên ku ew dihênê ser ziman wê, li ser temenekê menewiyetê wê werina fahmkirin. Wê dema ku wê bahsa wî were kirin wê bi têgîna 'behêfî' wê di nava kurdan de wê bi zêdeyî wê bahsa wî were kirin.

Di wê temenê de wê di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê têgîna hebûnê a weke ku wê hallac, qudat hemedênî, suhrewerdî û hwd ku wê di wê temenê de wê bihizirin û heta ku wê bê sedema qatilkirina wan jî wê di wê temenê de wê weke têgînek ontolojikî a hebûnî ku mirov wê, di serî de wê, li wê bihizirê û wê kifşbikê bê.

Di wê warê de wê, aliyên weke bi kirinî ku mirov wê li wê bihizirê bi felsefeya afirînê û ankû hebûnê re wê, xwe di awayekê de wê, bi têgînî wê bide nîşandin. Mirov wê dema ku wê wê kirinekê bikê wê çawa wê jî wê kirinê wê berpîrsîyar bê? Di wê temenê de wê, Qudat hemedênî wê, hinekî wê jî van aliyên ve weke ku em dibînin wê li wê bihizirê. Di wê temenê de wê têgîna hebûnê a hemedênî wê di wê warê de wê, weke têgîneka ku wê di mijara kifşkirinê û bi wê kifşkirinê weke kirdeyekê derketina li pêş a mirov bi kirinên xwe re wê di temenê wê de wê, weke aliyekê giring wê weyn bileyizê.

Ji sê aliyên ve wê weke ku em dibînin wê, hebûn wê bi felsefeyî wê were hizirkirin û ser ziman. Aliyê pêşî wê bi têgîna hebûnê a tekîfîyê ku wê were ser ziman bê. di wê de wê têgîna hebûnê ku ew nayê qatkirin, jî xwe zêde nekê û hwd wê bi têgîna 'hebûnê a teqez' re wê li wê were hizirkirin. Têgîn hebûnek teqez wê dema ku mirov wê li wê bihizirê wê,

di wê temenê de wê di hizirkirinê de wê qatnebê, wê tenê weke yekê bê. Di wê temenê de wê li hebûna xwûdê wê di awayekê de wê, were hizirkirin. Beremberê wê têngîna hebûnê a bi derfetê jî ku wê li wê were hizirkirin wê, di wê temenê de wê, ew wê, were hizirkirin. Di dewama wê de wê, têngîna hebûnê ku wê, weke ku wê em li jîyanê bi ya bi derfet re ku wê hebê û wê were ser ziman re wê, di dewama wê de wê, ew jî wê weke aliyekê din ê ku ew temenê wê li ser temenê ku wê temenekê vegûhar û hwd re wê, di nava pêvajoyên jîyankirinê de wê were ser ziman.

Têngîna vegûharinê wê di wê çerçoveyê de wê, di nava têngîna ontolojiya hebûnê de wê, weke aliyekê ku wê di her demê de wê mijara hizirkirinê û lêpîrsînê jî bê. Di wê temenê de wê, li ser wê re wê, têngîna vegûharinê wê, çawa wê were fahmkirin wê weke têngîneka li pêşîya fahmkirina mirov wê li holê xwe bide dîyarkirin bê. Di wê temenê de wê, dema ku wê têngîna vegûhar a hebûnê wê were ser ziman wê di awayekê de wê ya têngîna hebûnê a tek û teqez wê beremberê wê derkeve li holê û wê bi wê re wê bikeve ya vajî hevdû de. Di wê temenê de wê, suhrewerdî wê di awayekê de wê dixwezê li ser têngîna rohnîyê re wê bi têngînekê fahmbikê ew minaq tekbûyîna hebûna rohnîyê û zêde hebûna gelek rengan re wê dixwezê wê bi temen bikê û wê di awayekê de wê ji aliyê xwe ve wê bîne ser ziman. Di wê temenê de wê li gorî wê her titşt wê di hebûnê de wê hebê. Wê di wê temenê de wê dema ku wê ji hevdû wê bibê wê, were li laş wê di wê de wê, ew wê ew bê ku wê xwe bide li laş. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê hebûna ku ew gihiştî li darêjkê û ya ne gihiştî li darêjkê wê di wê temenê de wê di awayekê de wê weke aliyekê din ê ku mirov dikarê wê bi wê bihizirê wê derkeve li pêş. Ya ku ew gihişt li laş bû wê ew wê weke ya giştî li darêjkê wê were dîtîn. Di dewama wê de wê, potansiyale wê ya berî gihiştina wê ya li laş bi darêjkbûyîna wê ku ew wê bi wê çawa wê hebê wê, weke aliyekê din bê ku wê li wê were hizirkirin bê. Di wê temenê de wê temenê têngîna hizirkirina bi metafîzîkê a hebûnê re ku wê bê hizirkirin jî wê di wê temenê de wê di awayekê de wê, bibê û wê xwe bide dîyarkirin. Di çerçoveya têngîna hebûnê a klasik de wê ev wê, weke aliyekê ku wê bi zêdeyî wê bi ontolojikî wê bi wê were hizirkirin bê. Suhrewerdî û şehrezorî wê dema ku wê gotina wan a 'kûrbûnê' ku em hinekî di wê nûqteyê bibîrbikin ku em li wê bihizirin em dikarin wê bi wê re wê werênina wer ziman ku ew wê, ew nepeniya jîyanî ku ew di wê nûqteyê de li wê dihizirin wê bi wê bixwezîn ku ew bigihijina fahmkirina wê. Di

wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring bê ku wê bi wê re wê li wê bihiziriyân.

Di nava têtîna hebûnê û felsefeya ya afirînê û fahmkirina wê de wê, têtîna 'tekê', 'yekê', 'yekîfî', 'pirranî' û hwd wê, weke gotinna ku em di wê temenê de em bi wan dikarin bihizirin bin. Wê ev gotin wê her yekê wê dema ku mirov wê bi wê bihizirê wê renekê hizirkirinê û aliyekê wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê, li ser hizirkirinên ku wê di çerçoveya hebûnê de wê bibin de wê, gengêşîya ku wê di nava wê de wê bi ne wekehevdû hizirkirinê de ku wê bibê wê di van aliyan de wê bibê.

Di warê hizirkirinên bi nîqaşî ên li ser hebûnê re wê, di wê temenê de wê di temenekê tam û yekîfîyê de wê were fahmkirin û ankû wê, di wê temenê de wê çawa wê were fahmkirin wê pirr zêde wê li ser wê were hizirkirin. Di aslê xwe de wê, di wê warê de wê nîqaş hizirkirinên li ser hebûna hebûnê wê weke ku mirov dibînê wê di wê temenê de wê, di demên piştê wê zêdetirî wê bi ber hebûnên di jîyanê de re wê herê. Wê di wê temenê de wê, 'têtîna yekîfîya hebûnên dihên dîtîna' wê di wê temenê de wê, derkeve li pêş. Di wê temenê de wê îmamê rabanî wê, weke zaneyê din ê weke li şer şopa şêx Avduqadirê geylanî wê were û wê, di felsefeya xwe ya li ser hebûnê de wê, 'yekîfîya yên(hebûnên dihên dîtîna) dihên dîtîna' wê biparêzê û wê di wê temenê de wê di çerçoveyek gerdûnî de ew wê, têtîna diparêzê û dihênê ser ziman. Lê di wê temenê de wê, rabanî wê, di wê temenê de wê, di nava têtîna hebûnê a teqez û ya ne teqez de wê, di mejiyê xwe de wê xatekê wê bikişênê. Ew hebûna teqez a ku ew bi navê 'xwûdê' re wê dixwezê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman wê, li ser ya aliyê neteqez re wê bibînê û bêtê ser ziman. Di dewama wê de wê, di awayekê din de jî wê, di nava hevdû aliyan de wê, hizra 'cûdabûnê' wê biparêzê. Li gorî wê hebûna teqez ew divê ku ew ji ya dîn a di yekîfîyê de di gerdûnê de heya ew li ser wê re ya û ji wê cûda divê ku mirov wê li wê bihizirê. Wekî din ew li bin wê di awayekê de wê têtîna hebûnê wê li wê bihizirê û ew wê dixwezê ku wê di awayekê de wê, werênê ser ziman.

Di warê hizirkirinên li ser hebûnê de wê, mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, nîqaşên hişk wê di nava zaneyên demê de wê bibin. Mianq teymiyê harranî wê, bi tundi wê li dijî wê bisekinê û wê, weke 'kufurê' wê bibînê û yên ku ew wê diparêzên 'ji rê derketina' wan dihênê ser ziman. Di wê temenê de ew di awayekê de wê, ew wê têtîna wê rexne û red dikê. Di awayekê de wê, di wê temenê de

wê têngîna hebûnê wê di wê temenê de wê weke ku em dibînin wê zaneyên weke mihedinê arabî ew jî wê di wê temenê de wê, bikeve bin bandûra wê de û wê hizrên xwe wê werênê ser ziman. Wê di wê temenê de wê, têngîna hebûnê wê ji wê rengê derketina wê ya li pêş û bandûra wê mirov fahmdikê ku wê li herêmê wê bi awayekê zêdeyî wê li pêş bê. Wê nîqaşên wê zêde wê hebin. Di wê temenê de wê, têngîna hebûnê û bûyîna wê di wê temenê de wê, bi felsefeyî wê, dema ku wê bê hizirkirin wê piştire wê hinekî di çerçoveya hizrên îmanê rabbanî de wê, dikarê wê li ser wê bihizirê. Ew têngînek hebûnî a di yekitiyê de û ankû levker wê diparêzê. Her çendî ku wê têngînek hebûnî a ji wê cûda a teqez wê li ser wê bicih bikê lê ew di nava hebûnê û têngîna wê ya yekitiyê de wê hizrên xwe li bin wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê felsefeyek hebûnê a di yekitiyê de wê biafirênê û wê bènê ser ziman.

Têngîna hebûnê a di yekitiyê de wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê, zêdeyî wê weke aliyekê hizirkirina bi hebûnê re ku wê balê bikişênê li ser wê û di nava jîyanê de wê heyîna wê ya heyî. Di wê temenê de ew dixwezê ku wê di nava jîyanê de wê, di awayekê de wê hemû tişt û rewşên ku ew dibin wê di awayekê de wê, di yekitiyekê de wê fahmbikê. Hizra yekitiyê weke ku em bi rabbanî re dibînin wê di demên piştire wê bi vê têngîna felsefeya afirînê re wê, di awayekê de wê bi zêdeyî wê derkeve li pêş. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê werênê ser ziman ku wê zêdeyê wê mijara hebûnê wê bi ber fahmkirinên hebûnê a şenber ve wê, herin. Herikina têngîna ji ya hebûna razber bi ber ya hebûna şenber ve ku wê dîmenekê wê di wê temenê de wê were dîtin wê, ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê, fahmbikê wê werênê ser ziman bê. Di dewama wê de em divê ku hinekî din dîsa bi şûn herin û têngîna hebûna şenber ji nava hizrên weke yên Qudat hemedênî, suhrwerdî, nesimî û heta şehrezorî û hwd ji wan fahmbikin û werênina ser ziman.

Di wê temenê hizirkirina têngîna hebûnê de em ji aliyekê din ve wê hinekî bihizirin û wê bikin ku wê fahmbikin. Têngîna berî hebûnê ku wê, were li wê hizirkirin wê di çerçoveya têngîna mezdekiyê de jî ku wê xwediyê regekê hizirkirinê bê Esterabadî Naimî wê, di awayekê de wê bi têngîna hûrîfîsmê wê ew wê, di wê temenê bihizirê û wê werênê ser ziman. Ev wê, koka wê felsefeyê wê di awayekê de wê di awayekê de wê, herê hûremîyan ku ew di wê de wê bawerbikiran ku wê, di xwe de wê hinek têngîna û fahmkirinên 'mifteyî' wê bihawandan diban. Wê jî wê li ser bineterên pîroz re ku wê gotinên wê li gorî rêzinekê wê li ce hevdu

rêzbikiran û wê bi wê re wê, bikiran ku wan xwe bigihandan hinek hizir û ankû kifşkirinên din.

Di wê temenê de wê ev wê di nava hallaciyên, suhrwerdîyan, şehrezoriyan û hwd de jî wê, di awayekê de wê şewayekê wê were dîtin. Nesimî wê weke zaneyekê ku wê di wê demê de wê, li ser wê şopê wê werê û wê bi wê felsefeyê wê xwe bigihênê û wê, bibê xwediyê têngiştinekê. Nesimî wê di wê temenê de wê li ser felsefeya afirînê wê bi têngînek urfî wê bihizirê û wê, di wê temenê de wê, bi awayekê felsefeya rohnîyê wê biparêzê. Li gorî wê, di afirînê de wê. xwûdê rohnîya xwe wê, baxş bikê û wê bi wê re wê temenê rohnîyê bi aqilî û jîyanî wê biafirênê. Ji wê rohnîyê bûyînê wê di wê temenê de wê li ser têngînek felsefeyî a hebûnî re wê li wê li wê bihizirê û wê bènê ser ziman. Nesimî wê weke şopdarên wê felsefeyê ku wê bi awayekê wê werina qatilkirin ew jî wê di awayekê wê bi saxî wê çermê wî ji ser laşê wî bê kirin û wê di awayekê de wê, were qatil kirin.

Li gorî wê mirov bi fêdakarî û tekûzîya xwe re dikarî xwe di awayekê de weke beremberê xwûdayê xwe bigihênê. Di wê temenê de wê xwediyê rengê hizirkirinê bê. Hizirkirinên Nesimî wê li ser têngîna ûrfîyê re wê, di awayekê de wê, bi awayekê xwendinê re wê bibê. Di wê temenê de wê, encamên ku ew bi hizirî di wê çerçoveya kifşkirinê xwe re bi rêzîna gotinê di çerçoveyekê de ku ew kifşdikê lli dûv hevdu rêzdikê û digihijiyê de wê weke sedema şaş xwandin û ankû 'vajî xwandin'ê wê were dîtin û bi navkirin. Di wê temenê de wê, di nava kurdan de wê, baweriyek din jî wê hebê ku wê bihata gotin ku mirov têngînek pîroz gotinê wê ji vajî ve bixwênê wê karibê xwe bigihênê afsûnên jîyanî. Yan jî ew rewş wê weke rewşek bi acîniyan re ku ew dihat şîrovekirin û dihat ser ziman bû. Wê di wê temenê de wê di temenekê ku wê, afsûn wê were qadaxakirin de wê ev kirinên wî wê, di awayekê de wê weke ku wê bèn wateya kirinek afsûnî jî. Di wê temenê de wê, weke 'ahenge baweriyê, xwandinê û jîyanê ku ew heyra ew vajî wê tevdirerihê wê were dîtin.

Di wê temenê de wê, di awayekê de wê ew hizirên wî yên li ser bi gotinan û kifşkirinên bi wan re wê di awayekê de wê nesimî wê xwe bigihênê têngîna kifşkirinê û qiyasê a suhrwerdî û şehrezorî. Di wê temenê de wê di awayekê de wê, ji nava gotinên melayê Cizîrî ên di derbarê Nesimî de mirov fahmdikê ku ew çermê wî bi saxî ji laşê wê hatiya kirin. Wekî din bi wê rengê wî xwe gihandina rengê fahmkirinê

û ew di wê temenê de di wê de pirr zêde kûr çû ya û xwe gihandiya mertebeyek astbilind.

Nesîm wê di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê tiştêkê din wê bixwezê ew bikê. Di nava têngîna hebûnê a razber û ya şenber de wê weke ku em di dîmenekê de bi qudat hemedên re dibînin ew dixwezê ku ew têkiliyekê dênê. Lê ji aliyekê din ve jî wê dîmenekê wê weke di rengê têngîna epistemolojiya imamê rabbanî ku em dibînin wê, têngîna razber a hebûna teqez û ya hebûna şenber û hevgerî wê di awayekê de wê weke ku wê ji hevdû cûda wê bihizirê û wê di têngînekê de wê di nava têngînek hîyararşikî de wê bixwezê ku ew wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Hizirên Nesimî wê, di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê giring bin ku bi awayekê bêalî û di temenekê dûrûst de ew werina fahmkirin û ji hevdû derxistin. Wê dema ku mirov hinekî li ser hizirkirinên Nesimî dihizirê ew di awayekê de ew di têngînek hebûnî a şenber de wê bi hizirkirinê wê bihizirê û wê xwediyê awayekê fahmkirinê bê. Têngîna ûrfîtiyê ku wê weke çerçoveyek hizirkirinê a bi xwandina têngîna û gotinên pîroz di çerçoveyek rêzînî de wê weke têngînek doktrinî a ku wê bi têngîna aciniyan re wê were vegotin û wê were ser ziman bê. Heta ku kurd wê bi wê bawer diikin û wê xwediyê hizirên pir zêde ên di derbarê wê de bin ku wê bi wê bawer bikin ku wê, bi wê deriyê dûnya aciniyan û ya mirovan wê li hevdû wê vebê. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, weke ku wê were hizirkirin bê.

Di wê temenê de wê ev têngîna ûrfî jî wê li ser wê temenê wê di awayekê de wê di wê demê de wê weke hizirkirina ku wê baweriyê û ankû wê olê wê ji olê wê rabikê û ankû wê bawerîyan mirovan wê di awayekê de wê bişikênê û wê bi wê re wê gûmanê wê bikê serê wan de. Di wê temenê de wê di awayekê de wê ew wê were ser ziman.

Di aslê xwe de wê, nesimî wê di awayekê de wê xwediyê hizirkirinekê bi wê bê û wê bi wê bawer bikê ku wê hemû tişt wê mifteya wê ya fahmkirinê wê hebê. Di dewama wê de wê minaq hemû beşên laşê mirov û heta uzwen hundirê laşê mirov jî wê mifteyên wan ên ku ew bi wan were fahmkirin wê hebin. Di wê temenê de ew xwediyê têngînek jîyanî a ku wê di roja me de wê taqabûlî têngîna genetikê û kifşkirinên bi wê re ku wê were ser ziman jî bê. Têngînen Nesimî wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê têngîhiştinek hizirkirinê wê bi xwe re wê biafirênin. Hizirkirinên Nesimî wê, di wê warê de wê bibin.

Di wê çerçoveyê de wê hizirên nesimî a weke mifteyên hebûnê û ankû jîyanê ku ew hena wê di wê temenê de wê, dema ku mirov li wê dihizirê

wê, di wê şewayê de wê hert tiştê wê bi temenekê matematikî jî wê di mejî de wê karibê bi mirov re bi têgihiştinekê wê bide çêkirin. Nesimî wê ji gotinên hinek zaneyên kurd ên li dora cizira bota û hwd ku mirov fahmdikê wê xwediyê têgînek matematikî û astronomikî ku ew di wê temenê de ew bi wê dihizirê jî bê.

Hinek hizrên ku wê di wê temenê de wê bi navê wî werina ser ziman wê ew bin ku wê weke ku wê em gerdûnê ku mirov gihişt mifteya wê wê deriyê wê li her deverê wê li mirov wê vebê. Ev jî wê weke têgîn û bawerîya afsûnî a kurdan wê bi wê re wê di ahengekê de wê xwediyê rengê fahmkirinê bê.

Di aslê xwe de wê, hizrên Nesimî ew di roja me de jî ew hê jî ew di wê temenê de weke ku em dibînin wê pêwîstiya li ser wan hizirkirinê û fahmkirinê wê hebê. Ew hê jî li bendî fahmkirinê bê. Di wê temenê de wê di awayekê de wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê şaqekê felsefeya îşraqiyê wê di wê temenê de wê bi wî re wê di awayekê de wê, li ser jî hevdû derxistina fahmkirina jîyanê re wê xwe bide dîyarkirin.

Hizirkirinên Nesimî wê, di wê temenê de wê di awayekê de wê, gotina wî ya 'mifteya jîyanê' wê di wê temenê de wê zêdeyî wê, bale mirov bikişênê ku wê ji wê were bahskirin. Wê di wê temenê de wê têgînên wî yên ku ew her tiştê ku ew bi fizîkî hena ku ew rahn weke avê hebin û ankû hişk weke kevir hebin ku ew li gorî wî xwediyê mifteyna xwe yên ku em wê bi wan fahmbikin bin. Wê di wê temenê de wê, nesimî wê têgîna mifteyê û ankû miftetiyê wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê derxê li pêş. Di çerçoveyek weke wê têgînî de wê têgîna ûrfê jî wê di awayekê de wê di kurdî de wê beremberê wê weke ya 'pifkirinê' û ankû 'pûfkirinê' û bi wê re afirandinê wê bi xwe re wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê karibê bibê xwediyê wateyekê. Li gorî wê têgînê ku wê di demên berê de wê di nava kurdan de wê bê bawerkirin 'pêfkirina başkirinê' 'pûfkirina vekirinê' û hwd wê di wê temenê de wê, di temenekê afsûnî de wê bi wê re wê hebê û wê werê ser ziman. Ev jî wê di wê çerçoveya vegotina aciniyan de wê weke têgînek mifteyî wê biheta ser ziman ba. Wê di dewama wê de wê, di nava wê de wê, ev bawerî jî wê hebûba ku wê dema ku wê navê wan biheta ser ziman ti kesekî li rûyê hevdû pûf nekiriba. Ti kesekê bi wê li hevdû nêzîkatî nekiriba. Ev wê weke aliyekê ku wê zêde wê li wê xesasî wê bi wê biheta nîşandin ba. Di aslê xwe de wê, nesimî wê di çerçoveyek felsefeyî a ontolojikî de wê, di wê temenê de wê, bihizirîya. Wê di nava mirov û xwûdê de wê bi di

rengê hizirkirina weke ku em bi qudat hemedênî re dibînin wê di awayekê de wê, rengêkê hizirkirinê wê, bi wê heman têgînê wê bihizirê û wê di awayekê de wê, werênê ser ziman.

Li her hebûna mirov û bûyîna wê û têgîna ku ew her beşên laş bi tîpên weke mifte ew dixwezê wê werênê ser ziman re wê, di awayekê de ku ew hizrên xwe dihênê ser ziman wê di wê temenê de wê, balê û bertekan wê bikişênê li ser xwe. Lê em hinekî ku em bi hizrên nesimî re bikin wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, her tiştê ku ew bi fizîkî heya wê li gorî wî bi wê rengê wê karibê bi tîpî were xwandin wê di têgînekê de wê bi wê re wê bihizirê. Di wê temenê de wê, her tişt wê bi wê re wê, xwediyê tîpên xwe yên fahmkirinê bin. Ew bi wê re wê, dixwezê ku ew têgîna hebûnê û rewşên wê yên fizîkî wê bibînê û bi hebûnî ku ew wê bi wê xwediyê temenekê têkiliyê ê fahmkirinê bê wê bi wê re wê li wê bihizirê.

Hizrên nesimî wê, dema ku mirov wê li wan dihizirê wê di awayekê de weke ku em kifşdikin wê bi çerçoveyek têgînî a di dewama ya suhrewerdî û şehrezorî û hwd de wê, weke ku wê were ser ziman. Lê di awayekê de wê, şewayê hizirkirinê bi hebûnê ku ew dikê wê, di awayekê de wê bi awayekê bi tîpîkirina bi hertiştê re wê, weke aliyekê wî yê ku ew bi wê kodkirina hebûnê û aliyên wê ên di jyyane de re wê, were ser ziman. Nesimî wê, dema ku em li hizrên wî ên wê temenê dihizirin wê weke ku ew gavekê bi temenê têgîna atomî ve wê weke ku ew di çerçoveyek hemdem de gave wê diavêjê. Di wê temenê de wê têgîna wî ya ku ew bi wê dihizirê wê, bi rengê di her tiştê de li kodkirinê lêgerînê û bi wê hanîna ser ziman re wê, di şewayekê de weke bi têgîna genetika roja me re ku wê hebê re wê dîmenekê wê bi xwe re wê di awayekê de wê bide nîşandin. Di wê temenê de wê, hizrên nesimî wê, Di awayekê de wê li ser temenekê fahmkirinê a bi wê re wê di temenek ontolojikî a hebûnî de wê, xwe bidina dîyarkirin.

Di warê hizirkirinên di xate felsefeya îşraqiyê û hwd de ku wê bi têgîna hebûnê re wê li wê bihizirin wê di awayekê de wê bi wê re wê, lêgerînên di çerçoveya fahmkirina hebûnê de wê bi wê re wê xwe di awayekê de wê bi wê re wê bidina dîyarkirin. Di wê çerçoveyê de wê mijara hebûnê wê, di dema ku em hinekî din bi demê derbas dibin em dibînin ku wê di nava têgînek razber a teqez û ya hebûnî a di yekitiyekê de ku wê bibê wê were ser ziman. Di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê weke ku em bi rabbanî û hinekî berî wî bi hizrên Arabî re dibînin wê, têgînek yekitiyê wê were ser ziman, çendî ku wê têgînekbi teqezî a hebûnî wê li ser wê re

wê, ji wê cûda wê bi wê were hizirkirin. Di temenê wê de wê, aliyê ku wê têtîna hebûnê a hevîrtî wê piştî wê di temenekê de wê zêdetirî wê derkeve li pêş. Di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê bê hizirkirin.

Têtîna hebûnê a hevîrtî wê, di wê çerçoveyê de wê, di awayekê de wê ser têtîna darêjkê re wê têtînekê di xwe de wê bihawênê. Wê di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê giring wê ew bê ku wê, di wê de wê, di çerçoveya hebûnê de wê, di awayekê de wê bi wê re wê, hizirkirina wê bibê. Wê, di wê temenê hevîrtinê de wê ji du aliyan ve wê fahmbikê. Yek wê di ahengekê de wê di levkirinekê de wê di nava tiştê û hebûnan de bê. Ya din jî wê di temenekê de wê, hevdu tememkirinê de bê. Wê di wê rengê de wê bi wê re wê hizirê. Minaq weke têtîna jîyanê ku ew li ser esasê hebûnê hebê. Hebûn zindî bê, zindî bijî bê û hwd.

Di mijara hebûnê û salixkirinê wê de wê, di wê temenê rabbanî wê di çerçoveya têtîna hebûnê a hevîrtî de wê, hemû tiştên di jîyanê de wê di ahengekê ku ew bi hevdu re di yekitiyekê de hebina wê li wê bihizirê. Di wê çerçoveyê de wê, ev wê weke aliyekê wê yê ku ew li wê bihizirê bê.

Şehrezorî di mijara hebûnê de wê, têtîna kirinê û ankû gotinê ku ew dema ku ew ji devê mirov derket wê çawa wê girêdanbûnekê wê çêbikê wê li ser wê bisekinê. Di wê temenê de wê, ew wê, weke aliyekê wê yê ku ew bi wê dihizirê wê, di wê temenê de wê, piştî ku gotin hat gotin û ankû kirin pêkhat û bû û pê de wê, di wê temenê de ew wê weke hebûnekê wê hebê. Di wê çerçoveyê de wê têtîna hebûnê wê bi wê re wê ji aliyekê kirinî ve jî wê li ser esasê bûyînê û rûdayinan wê bi wê re wê bihizirê. Di dewama wê de wê mijara din jî wê ew bê ku wê, dema ku ew ew hevîrtin û ankû levkirin bi wê re bû wê di wê temenê de wê ew xwediye temenekê çawa ê fahmkirinê bê wê li ser wê bisekinê. Di mijara hebûnê de wê ev wê, weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê bi wê bihizirê û wê fahmbikê bê.

Li vir ji aliyekê din ve jî wê şehrezorî wê dema ku ew di çerçoveya têtînê weke gotinê bi lêvbûyî û girêdaniyên wê û ankû kirin û mesûliyeta wê re wê li têtîna pêwîstî wê bihizirê. Di wê temenê de wê ew wê di çerçoveyê de wê, fahmbikê. Lê aliyekê din wê dema ku em hizrên suhrewerdî dinerin ew temenê li ser sedemê re wê di awayekê de wê bihizirê û ew di wê temenê de di wê mêylê de ya ku ew bi pîrr-sedenî bi wê re bihizirê. Yan jî di pêvajoya dawî de wê bi pîrr-encamî wê fahmbikê. ...

Di wê rewşê de wê aliyekê din jî wê ew bê ku wê, têgîna pêwîstîniyê wê, di wê rewşê de wê, têgîna pêwîstîniyê şêwayê ku em dibînin wê bi zêdeyê wê rengê ku wê berî islamê jî wê di nava zerdeştîyê û hwd de ku wê were ser ziman û wê piştre wê ew bê gihandin li şîroveyekê wê bi wê re wê were dîtin. Di aslê xwe de wê têgîna felsefeya hebûnê a dema islamê ku wê bi navê wê re wê bê hildan li dest jî wê di awayekê de wê weke pêvajoyek ku ew li ser wê re wê li gorî aqilê demê û fahmkirinên wê hatî pêşxistin bê wê, di awayekê de wê werê dîtin. Di gotinaka din de wê mirov diakrê bêjê wê ew di wê demê de wê, yekser wê pêşî wê di wê demê de wê ne weke têgînekê bê ku ew pêşî hatibê ser ziman bê. Berî wê jî wê pêvajoyên wê yên hatina fahmkirin ku em wan fahm nekin ji xwe wê ew jî wê di awayekê de wê zêde newê fahmkirin.

Felsefeya hebûnê wê di awayekê de wê, di wê temenê de wê, minaqên wê yên ku ew dihên ser ziman li herêmê di nava rengê hizirkirina wê de wê, di wê şêwayê de wê werina ser ziman. Lê em wê dikarin wê di awayekê de wê bi wê re wê werênina ser ziman ku wê felsefe wê, di aslê xwe de wê bi wê re wê, di awayekê de wê, di temenê fahmkirinê de wê, hertimî wê were kirin. Minaqê wê jî wê hizirkirinên ji hevdû cûda ku wê bina temenê hizrên dijber ên li dijî hevdû ên li ser hebûnê û rengên fahmkirin, derkkirin û hanîna wê ya li ser ziman bê.

Ev alî wê weke aliyna wê yên ku em dikarin wê di temenekê û awayekê de wê, di serî de wê, werênina ser ziman û wê fahmbikê bê. Felsefeya hebûnê wê, di pêvajoyên wê yên hizirkirinê de wê, di awayekê de wê, were ser ziman. Di dewama wê de wê piştre jî wê ew nîqaş wê bi wê re wê dewam bibin. Wê her demê wê bi wê re wê hizirkirinên ku wê li wê zêde bibin wê bibin. **Êlî Herîrî** ku wê weke filosofekê di sedsale 11'în de wê bijî wê li ser têgîna hebûnê wê dema ku em li rengên hizirkirina wî dinerin wê di şêwayekê weke ku ew di awayekê hîyararşikî de wê xwediyê têgînek hebûnê bê. Ew di çerçoveya têgîna hebûnê a teqez de li asta jor de ew bi wê dihizirê. Di nava jîyanê de wê gelek hebûnên ku ew wê, bi xwe re dihênin ser ziman û ankû wê weke fahmkirina wê ya giştî bin wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Di wê warê de hizrên Êlî herîrî wê di wê warê de ên li ser hebûnê wê têgînekê wê di wê çerçoveyê de wê bînina ser ziman. Herîrî wê dema ku ew hebûnekê weke hebûna teqez a navend wê dibîne û gelek hebûnên din ji wê dibin û ew wê weke ji wê bin wê werênê ser ziman. Di hizirkirina xwe de Êlî Herîrî wê minaq têgîna rojê wê bidê. Ew rojê wê weke hebûnek giştî a mazin dibîne û di nava wê de ku em dikarin gelek rewşên

din ên rohnîyê bi wê re kifşbikin û ku ew hena û wê ew weke aliyna jîyanî ku ew wê temem dikin û ji rastteqînîya wê na ew wê bi wê re wê werênê ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê têtîna Êlî herîrî a di derbarê felsefeya hebûnê de wê, di wê rengê de wê ku em li ser wê dihizirin em wê dibînin ku wê weke xwediyê çerçoveyek sazûmanî a bi pergâlî ku mirov wê li ser temenê wê yê fahmkirinê ku mirov karibê wê fahmbikê bê. Di wê mijarê de wê, helwesta Êlî herîrî a di derbarê gihiştina fahmkirina wê de jî wê di wê rengê de bê ku ew tenê bi aqil meşandinê wê weke ku ne bi derfet bê ku mirov karibê xwe bigihênê wê ew wê, li wê bihizirê. Wê di wê rengê de wê aqilê hebûnê wê li ser temenekê menewiyetê wê bi wê re wê bihizirê û wê, bi wê re wê, bikê ku ew di wê de kûrbibê û wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di mijara hizirkirinên Êlî Herîrî de wê, di wê temenê de wê di awayekê de wê mijare roterikê weke ku em bi felsefeya teftazanî re dibînin wê bi wî re jî wê hebê. Ew jî wê di awayekê de wê, xwediyê têtînek xort û kûr a zanîna zimanî bê. Ew di wê de wê dema ku ew gotinê dikê ku wê fahmbikê ew di wê de ew li têtînek ontolojikî a ku ew wê di wê de fahmbikê wê dikê ku wê fahmbikê. Şîroveyên Êlî Herîrî ku wê di derbarê wan de wê pirr zêde wê di nava civake kurd de wê agehî bi vegotinê û hwd wê hebê wê, di wan de wê di wê rengê de wê, bi wan wê were ser ziman û dîtin ku ew ziman di temenekê kûrehiyê de lê dinerê. Wekî din ew di levkirinê de wê di wê temenê de wê weke aliyekê ontolojikî ê bi fahmkirinê a hevdû tememkirinê wê bi wê re li wê dihizirê. Êlî herîrî di serî de wê bi felsefeya wî ya hebûnê û ya ziman re weke ku em dikarin wê bikin wê têtîliyê hebûnê a ontolojikî wê bi aqilê wî re wê bi wê re wê weke ku wê hebê. Ew bi wê re li wê dihizirê.

Êlî Herîrî wê dema ku mirov di çerçoveya felsefeya wî ya hebûnê de dihizirê wê, di awayekê de wê, hinek aliyên teybet wê bi wê re wê derkevina hemberî me. Minaq di çerçoveya ziman û wateya wê de li ser temenekê roterikî re wê hizirkirina wî ku ew bi wê dihizirê bê. Ew di xweşîkbûnê, cindîbûnê, sipehîbûnê û hwd de ew li têtînek hebûnî digirihê. Ber vê yekê ew di wê temenê de li gotina xwe dihizirê. Di aslê xwe de ku me, di wê çerçoveyê de li ser wê têtîna Êlî Herîrî em empatiyekê bikin em wê dibînin ku ew dikarin wê werênina ser ziman ku ew gotinê û levkirinên bi wê re ew di temenê û çerçoveyek şenber de wê li wê dihizirê û ew jî wê digirihê dîmenek û ankû şeklekê şenber ku ew bi wê di mejiyê xwe de diafirênê. Di wê çerçoveyê de ew bi wê dihizirê.

Hizrên wî yên ku ew heta roja me mana ku mirov wan dixwênê wê di wê temenê de wê têtînekê wê bidina me.

Herîrî di wê temenê de wê, têtîna hebûnê wê, di wê temenê de wê, di awayekê ku ew bi ahenge nava hebûna razber û ya şenber de ku ew bi wê dihizirê wê, di dîmenekê de wê regekê hizirkirinê wê bide me. Ew hebûna wê hebûna razber wê weke ardnîgarîya wê, têtîna hebûnê şenber ku ew di ahengekê de li wan dihizirê bi wan re digihîjê têtîhiştîna û ankû fahmna wê bi wê re wê li wê bihizirê.

Herîrî di awayekê de ew bi wê re ew dihizirê û wê dihênê ser ziman. Lê Herîrî wê, di wê temenê de wê, dema ku em têtînên wi dihizirin em di çerçoveyekê de wê dibînin ku ew fahmkirinê bi awayekê giringê dibînin û ew di wê temenê de aqil û ankû fahmkirina bi zêhnî wê derdixê li pêş. Di wê temenê de wê ji hizrên wî û awayê hizirkirina wî were fahmkirin ku ew di temenekê realist de xwediyê temenekê fahmkirinê û felsefe ya.

Herîrî wê piştî wî re wê, hizrên wî yên ku wî hanîna ser ziman wê li ser wê temenê wê temenekî fêrbûnê wê bidina çêkirin. Ew di awayekê de rastîyê dîrûstbûnê û ji dilbûnê ew rast dibînê. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê dibînin. Piştî wî re wê dema ku em li hizrên melayê cizirî ku mirov dinerê wê heman teybetî û xoslet wê bi wî re jî wê werina dîtin lê Cizirî wê dema ku mirov wê bahsa wî û hizrên wî di çerçoveyek felsefeyî de wê bikê wê, di awayekê de wê, weke ku em fahmdikin wê, xwediyê têtînek felsefeyî a hebûnê ku ew bi wê li ser temenekê hevgirtinê wê dihizirê bê. Ew di pêvajoya pêşî a hebûnê de ew hebûna razber û ankû 'teqez' ew dihizirê û wê bi wê re wê hizrên xwe wê werênê ser ziman. Wê di dewama wê de wê, di nava jîyanê de wê, di bin wê de wê di çerçoveyek têtînê a hevgirtî de wê bi wê re wê bihizirê û wê werênê ser ziman.

Cizirî wê xwediyê hizirna ku ew bi lêkolînê wan pêşdixê bê. Ew di awayekê de wê, dema ku em li hizrên wî yên ku ew heta roja me mana (ku wê hinek hizrên wî wunda jî bûna) wê, dema ku em li wan dinerin wê di awayekê de wê, mirov di awayekê de wê bi wî re kifşdikê ku ew pêvajoyên hizir, hizirvan û ankû filosof û zaneyên herêmê û dervî herêmê ew di derbarê wan de xwedî hizir û têtîhiştin a. Di derbarê felsefeya wan de xwedî zaneya. Ji hizrên wî yên ku ew dihênê ser ziman û minaq hinek navên giring ku ew di nava hizrên wî de dihên ser ziman wê têtîgihê. Cizirî di dema xwe ya fêrbûnê û mazina bi zanebûna xwe de li herêmê giştî digêrîhê û gelek zane û mazinên herêmê nasdikê. Bi wan û hizrên wan re hevnasînê dikê. Di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring bê

ku mirov wê, bi wî re kifşbikê. Cizirî di hizrên xwe de wê, têgînek felsefeya hazê ku wê weke ku wê bi rêya menewiyetê wê karibê bigihijê li wê weke ku me bi şehrezorî û hwd re wê dît wê dîmenekê wê bi wî re jî wê xwe bide dîyarkirin. Di nava hizrên wî de wê, di wê rengê de wê, di awayekê de wê ew bi wî re wê derkeve li pêş.

Bi hizirkirinên li ser hebûnê re têgîna rewîstê

Lê di aslê xwe de em tiştêkî din dikarin wê di dewama wê de wê bi wê re û gelek zaneyên demê ên herêmê li kurdistanê ku wê derkevin re wê werênina ser ziman. Wê, di awayekê de wê şîroveyên civakî û hwd wê, weke ku wê mohra xwe wê li hizrên wan wê bide. Di dewama wê de wê, pêvajoyên hizirkirinên ên demên berî islamê wê di awayekê de wê di xatekê de wê mohra xwe wê li hizirkirinên wan wê bixin. Di wê temenê de wê ew wê weke aliyekê giring bê ku em wê kifşbikin.

Mijara rengê hizirkirinên bi felsefeyî ku wê di dewama wê de wê, di destpêka serdemên hemdem de wê, hin bi hin wê derkeve li pêş wê, di awayekê de wê di temenekê de wê qiymet dayin, hizirkirinên bi têgîna sîyanê, rewîstê û hwd re wê bi wan re wê derkeve li pêş. Di aslê xwe de mijara rewîstê ku wê di awayekê de wê weke aliyekê felsefeyî a rengê pêşketina hizirkirina li herêmê wê xwe bide dîyarkirin wê pêwîst bê ku ew li ser temenekê wê yê rast ew were kifşkirin û bê hanîn li ser ziman. Hizirkirinên rewîstî wê, di çerçoveyek ontolojikî de wê di çerçoveya têgîn herêmê de wê, pêşkevin. Wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê dîmenekê wê bi xwe re wê bidina dîyarkirin.

Hizirkirinên li ser hebûnê re ên bi rewîstê re wê di wê temenê de wê, weke aliyekê din bê ku mirov wê li ser wê bisekinê bê. Di çerçoveya têgîna hebûnê de wê, hizirkirina bi wê re wê, mijarên weke yên maf û azadîyê, pêwîstîniyê, sîyanê û hwd wê, bi wê re wê, di awayekê de wê bikê ku wan hilde li dest.

Mijara hizirkirinên rewîstê wê dema ku mirov wê, di awayekê de wê weke aliyekê din ê giring wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin bê. Li vir wê, di aslê xwe de wê, di wê çerçoveyê de wê têkiliya hebûn û rewîstê wê, di awayekê de wê bi gotinê wê, Manî wê di awayekê de wê, bi temenekê rast wê bixwezê ku wê di ahengekê de wê dênê. Manî, hebûn wê çawa wê, bi wê rast wê were jîyankirin wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di dewama wê de ew destlêdan û ankû kuştina zindiyan weke ku em berî wî bi zerdeşt re dibînin ew qadaxa dikê di têgîna xwe ya

rewîstî de. Di wê temenê de ew di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din ev wê bi wê re wê, xwe bide dîyarkirin.

Rewîst wê, dema ku wê di wê temenê de wê xwediyê têtînek destlênedana li jîyanê û zindiyê ji xwe re wê bikê temen wê demê wê li ser wê temenê wê çawa wê biwatekirin, fahmkirin, derxistina li têtîhiştinê û mafûazadiyê wê, bi wê re wê, li wê bihizirê. Di wê temenê de wê, têtîna maf û azadiyê a wê, di awayekê de wê piştî islamê wê di awayekê de wê di felsefeya hebûnê a Qudat hemedênî, suhrewerdî û şehrezorî de wê di awayekê di wê de wê, were dîtîn.

Manî wê têtîna wî ya rewîstê wê di çerçoveya civakî de ku wê çawa wê bi wate bikê wê çerçoveyek hizirkirin wê bi wê re wê, Mezdek re wê were dîtîn. El-maqdis wê dema ku wê bahsa mezdek û aligirên wî bikê wê bi gotina “wê weke kesna ku ew bi israrî xwe ji rijandina xwûnê dûr digirin” wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, ji destgirtina jîyanê wê weke sînorê xwe yê rewîstî wê bibînin. Di wê temenê de wê, weke rêgezê temenî a temenê rewîstî wê mirov dikarê wê bibîne û wê werênê ser ziman. Ev Rêgez wê bingihê wê ji Zerdeşt û Manî wê derbasî li mezdek bibê.

Sînorê rewîstî wê di felsefeya rewîstê a mezdek de wê bi hebûnê re wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin. Ev sînor wê, bi sînorê maf û azadiyê re wê, di çerçoveyek civakî de wê bi mezdek re wê li ser wê temenê wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin. Gotinên weke “jîyane ku xwûdê daya zindiyên ew tenê xwûdê dikarê wê ji wê bistenê.” Wekî din ‘mafê jîyanê pîroz a’ û hwd wê, di wê temenê de wê, weke têtîna ku em dikarin di çerçoveyek rêgezî de wê di wê temenê de wê werênina ser ziman bin. Li ser wê temenê wê, mafê jîyanê wê bi temenê hebûna jîyanê wê di awayekê de wê were bi temenkirin û wê were fahmkirin. Têtîna Manî û Mezdek bi têtîhiştina destlênedana li jîyanê wê, di wê temenê de wê di çerçoveyek rêgezî de wê, were dîtîn. Piştî Mezdek wê di awayekê de wê, hin kesên weke qudat hemedênî, suhrewerdî û şehrezorî û hwd wê bixwezî ku wê di wê temenê de wê, hildina li dest û wê werênina ser ziman. Di wê çerçoveyê de wê bertekên xwe wê bidina nîşandin. Wê watelêkirina li mafê jîyanê û parastina wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bide dîyarkirin.

Wê têtîna rewîstî ku em kifşdikin wê di wê temenê de wê li ser sê temenan wê bi rêgezî em di xate rengê hizirkirina civakî de wê li kurdistanê di wê temenê de wê dibînin. Yek wê, di temenê pîroz dîtîn û

destlênedanê bê. Ya duyem wê têngîna maf û azadîyê bê. Ya din jî wê li ser esasê fahmkirina wê ya di wê çerçoveyê de bi fahmkirin û têngihîştina hebûnê re bê.

Di wê temenê de wê di çerçoveyek ahengî de wê çawa wê bi jîyanê re wê were dîtin wê, li ser wê re wê bê hizirkirin. Gotinên weke mafê jîyanê, azadî û hwd wê temenê wan wê di wê rengê de wê, hebê.

Zerdeşt jî, Manî û Mezdek jî wê ji têngînek ontolojikî a razber wê bihizirin û wê bînin ser ziman wê xwûdê wê weke têngînek navend a hizirkirinê wê bînin ser ziman û wê, di dewama wê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê, bi wê re wê li wê bihizirin. Di dewama wê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê ew bê ku wê, di çerçoveya têngîna dualiteya nava gîyan û bedenê de wê bihizirin û wê, beden wê weke objeya gîyanê wê di wê temenê de wê, di dewama wê de wê were dîtin û hanîn li ser ziman.

Di awayekê de wê weke ku em dibînin wê li ser temenekê hevgirtî a rewîstî wê were hizirkirin. Ku gelek tişt werina cem hevdû û hevdû bigirin wê ew weke hevgirtinekê bê. Lê ku ew yek bê wê tenê wê bi serê xwe bê. Di çerçoveya wê de ku mirov bihizirê wê ew hevgirtin ku em wê, bi wê rengê wê bi wê bihizirin wê di awayekê de wê, weke hevgirtinekê wê bibê. Her zindi wê li gorî wê têngînê wê di hevgirtinekê de wê hebê û ew wê dixwezê ku ew xwe biparêzê û wê hevgirtina xwe biparêzê bo ku ew bi wê bijî. Di wê çerçoveya hevgirtî de ku mirov bi wê bihizirê wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê elementên wê hevgirtinê wê bi têkili û bandûra li hevdû re wê, temene bertekê û hwd wê bi xwe re wê biafirênin. Di zindiyekê de wê, têkiliyên weke yên bi hizirkirinê, bi hêstbûnê, û ankû bi awayên wê yên weke şabûnê, hêrsbûnê û hwd re wê di awayekê de wê, dikarê wê werênê ser ziman.

Wê dema ku em li gorî wê di wê mantiqê de wê bihizirin wê demê wê her element wê, di awayekê de wê, di xwe de wê xwediyê awayekê teybet ê ku em wê bi serê xwe wê fahmbikin. Di wê temenê wê yek û yekîti wê di awayekê de wê, weke aliyna ku wê di zikhevdû de ku wê werina fahmkirin bin.

Di hemû tiştê di nava xwezayê de wê dema ku mirov li gorî wê têngîna hevgirtinê bihizirê wê, di nava xwezaye xwe de wê xwediyê hevgirtinê bê. Wê hevgirtinê wê mirov dikarê wê ji dû aliyan ve wê werênê ser ziman. Yek wê di çerçoveya xwe de wê, hebê. Ya din jî wê bi hebûna xwe û çerçoveya xwe ya dervî xwe re wê hebê. Wê ew wê, di wê temenê de wê hevdû wê temen bikin. Ew ahenge di nava wê de wê, di awayekê xwezayî de wê bi wê re wê, di awayekê de wê, hebê ku mirov wê, dikarê

wê werênê ser ziman bê. Di nava wê xwezaye xwe de wê bo ku ew jîyane xwe bide domandin wê li ser temenekê sedemî û hwd re wê, xwediye awayekê şîyarî a bi xwe re bê. Têkiliya bi dûnya derve wê di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê weke aliyekê giring a bi zanebûna mirov re jî wê biafirênê. Divê ku ew xwe li jîyanê bigirê û karibê jîyane xwe bide domandin. Di wê temenê de wê, li gorî wê têngîne wê her tişt wê yan wê bi sedemek hundirîn û yan jî wê bi sedemek derveyî ku wê were yan jî holê rakirin û yan jî tûnakirin.

Di wê temenê de em dikarin xwe bigihênina têngîna dualismê a Zerdestiyê ku wê bi bawerîya tişt wê bi ziddê hevdû wê, hebê. Di wê temenê de wê, tişt ku wê di awayekê de wê di ziddê hevdû de û ne di heman kirdeyê de bin wê di awayekê de wê weke ku mirov dikarê bêne ser ziman. Ev pêvajoya dualisme dijber a li hevdû wê, di wê temenê de wê hertimî jî wê di awayekê de wê bi hevdû re wê di têtikiliyê de bê. Wê, ew pêvajoya têtikiliyê wê hebûnê wê di awayekê de wê, bi reaksiyonên wê re wê, di awayekê de wê, bi temen bikê û wê bi wê re wê temenê jîyanê, xwe parastinê û hwd wê bi wê re wê biafirênê. Ti jîyanê wê bê kêferat wê nikaribê bijî. Wê li ser temenê xwe domandinê û xwe pêkhanînê re wê, di awayekê de wê, bibê.

Di nava jîyanê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê aliyên weke ku em li jor li deverekê wê hanî li ser ziman wê, aliyên weke xwestinê bê. Xwestek wê bi fêrsek jîyanî re wê hebê û wê ew wê pêvajoyên wê yên ku mirov wê bi bedene re dijî wê gîyane mirov jî wê di awayekê de wê, di pêvajoyên fêrbûnê de wê bi xwe re wê derbas bikê.

Aliyên weke ku mirov wan têtigihê ên weke bi jîyankirinê, şîyarî, hiş, hêzkirin, heybûn, dijberî, şabûn, û hwd wê, di wê temenê de wê, weke aliyna ku wê mirov wê, di çerçoveyek wê hevgirtinê de wê dikarê fahmbikê û wê, weke elementna ku wê bi fahmkirinê wê têtikiliya ku wê di nava wan de wê bê danîn re wê, awayên reaksiyonê, fahmkirinê û hwd wê xwe bi wê re wê bidina dîyarkirin. Şîyarî ku wê biafirin wê di temenê xwe de wê, ew têtikilî û bandûra ku wê di nava elementên hevgirtinê de wê bibin re wê xwe di awayekê de wê bidina dîyarkirin bê. Wê li ser wê re wê, di awayekê de wê ew wê bibê.

Di nava xwestek, gîyan û zanînê de wê têtikiliyek bi wê hişmendiyê re wê biafirê. Ew jî wê, di wê temenê de wê minaq wê dema ku wê carna wê, gîyane mirov wê aktiv bê û carna wê ne aktiv bê. Wê carna wê mirov bi xwestek bibê û carna wê ne bê xwestek bibê. Carna wê bi biryardarî wê bijî. Carna jî wê, dilwaswasîyan û ankû biryardayinan wê bijî.

Di wê rengê de wê, ev rewşên bi hêstî ku wê bijî wê, di wê temenê wê de wê, xwestek û zanîn wê bi hevdû re wê li ser temenê hişmendiyê re wê hebê.

Mirov di nava girseyê de ku ew dijî wê, di awayekê de wê, li gorî wê bijî. Ew jî wê weke ku wê gelek aliyên hêstî ku ew bixwezê bijî wê xwe ji wan wê dûrbikê. Wê, di wê temenê de wê di awayekê de wê, weke bindestiyekê wê bijî. Dema ku mirov weke xwe nejî wê demê mirov nikarê bahsa bixwebûnê û azadîyekê bikê.

Aliyekê din ê giring wê dema ku wê bahsa rewîstê wê were kirin wê têtîna sîyanê de bê. Kengî ku mirov bi xwe bê wê karibê wê bahsa wê bikê. Sîyan wê hinekî jî wê hêzbûn û hinekî wê zanebûn bê ku ew di zikhevdû de di temenê de wê hena bin. Di wê temenê de wê, di çerçoveya wê hevgirtina xwe de ew bi xwezaye xwe re ku ew bijî wê, dikarê wê di awayekê de wê werênê ser ziman. Minaq xwe parastin, domandina jîyanê û hwd wê, di wê temenê de wê, weke aliyna ku mirov dikarê wan di wê rengê de fahmbikê bin.

Jîyan wê temenê wê li ser jîyankirinê û di wê de li berxwedanê ku wê bikê û di dewama wê de wê, li gorî xwe û cewherê xwe ku ew bijî û xwe pêşbixê wê, bi wê re wê karibê were fahmkirin. Her çendî ku wê weke ku wê di dîmenekê jîyanî de wê weke beremberê xwestek û hêstê wê aqil û hiş wê hebê jî lê em di çerçoveyek jîyanî de wan di temenekê de dikarin fahmbikin. Ber ku wê hêst wê, dema ku ew di xwe de bû xwediyê xwestekê wê, ew xwestek wê, di xwe de wê, bi hişmendî wê xwediyê têtînek ku ew bi wê re xwe dide dîyarkirin bê. Hêst wê ne bêhiş bê. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, dikarê wê, di awayekê de wê, werênê ser ziman. Lê hêst wê, di awayekê de wê, çerçoveyek wê ya hevgirtî a komplika û tevlihev wê hebê. Wê temenê wê yê hevgirtî bi hebûnê û ankû bedenî ku mirov wê fahmnekê mirov nikaribê wê bi tememî wê bi wê re wê fahmbikê. Hêst wê ji aliyekê ve wê di temenê wê hevgirtinê de wê xwediyê hişmendiyek fîzyolojîkî a ji xwe jî bê. Ber vê yekê ya ku wê, dema ku wê asta wê zêde bibê wê, weke hişê fîzîkî wê bi wê bikeve dewrê de. Wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, ew jî wê, di dîmenekê de wê ji rewşa hişê bihiş wê derkeve.

Minaq em li ser hêstekê re hizirkirina xwe bidomênin. Hizirkirinê weke bi hêstî ên 'ya li gorî mirov' ku mirov wê dihizirê wê di wê temenê de wê, ew wê, di wê çerçoveya wê hevgirtinê û ahengê de wê li wê dihizirê û wê dikarê wê bi wê re wê, fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di awayekê de wê, dema ku em li têngîna gîyanê a şehrezorî dihizirin wê di çerçoveya têngîna gîyanê de wê, di wê çerçoveyê de wê mirov bigihijê têngînekê. Wekî din wê di awayekê de wê bi têngîn û rengekê derûnî ê fahmkirinê wê weke ku wê dema ku wê bê gotin 'gîyanê ji xwûdê dihêt' wê di wê temenê de wê, karibê weke têngînekê zanînekê û hwd a ji xwûdê jî wê di wê temenê de wê, fahmbikê. Şehrezorî wê têngîna sîyanê wê li ser wê re wê weke mertebeyek bilind a ku ew dihênê ser ziman re wê, bikê ku ew wê bide fahmkirin.

Li gorî wê têngîna şehrezorî wê, kengî gîyan bi heyina xwe re bi xwûdê ve girêda wê hingî wê, hemû aliyên laş û ankû bedenê jî wê, fahmbikê. Di wê temenê de wê gihiştina hemû hêst û fahmên ji laş wê, di awayekê de wê, di wê temenê de bi kûrbûnê re wê bi derfet bê.

Di wê temenê de wê, dema ku wê li mirov wê bihizirê wê di nava xwezayê de wê, weke zindiyekê bi dawî ê hevgirtî wê di awayekê de wê lê bihizirê. Di wê temenê de wê, mirov dikarê di dewama wê de wê, werênê ser ziman ku wê, ew hevgirtin ku ew bi zindiyê û ankû xswezayê re heya wê temenê têngîna vegûharînê û hwd a ku ew wê dihizirê û wê, fahmbikê bê.

Di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê, dema ku mirov wê, li têngîna rewîstê wê bihizirê wê aliyekê wê yê din jî wê rewîsta şenber û ya razber ku ew li ser wê temenê dihênê ser ziman wê dikarê bi gotinekê jî bê wê werênê ser ziman. Rewîsta razber wê rewîsta weke li gorî têngîna xwûdê wê, were hizirkirin û wê di temenekê teqez de wê, di awayekê de wê li ser wê yekîya xwûdêayî wê werê hizirkirin re wê bibê. Aliyê din ê şenber jî wê, bi têngîna rewîstê wê li ser wê temenê ku wê her rewş wê di wê de wê, weke xwediyê têngînek rewîstî a bi wê re bê wê bi wê re wê li gorî wê were hizirkirinê. Lê di hemû hevrastê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di awayekê de wê, weke rêgezêk giştî wê, aliyê giştî û razber ê xwûdayî wê di bin aliyê din ê hevrastiyên wê de wê, dîyarker bê. Ev jî wê, di awayekê de wê di dewama hevdû de ku wê di awayekê levker de wê çawa wê were li holê û wê were fahmkirin wê temenê wê biafirênê. Ev jî wê ji aliyekî din ve jî wê, di dîmenekê hevgirtî wê bi wê re wê biafirênê û wê bide dîyarkirin.

Mirov bi rehberîya aqil re wê pêşî wê bi wê re wê xwezayê xwe wê fahmbikê û wê bi wê re wê, çerçoveya jîyanê wê derxê li hiş. Wê di wê temenê de wê, dema ku wê li gorî wê bijî wê, di awayekê de wê, xwe bi ava bikê. Mînaq wê dema ku wê di nava navengekê de wê li gorî wê bijî wê, xwe li gorî wê biadilênê ew di wê de wê hinek aliyên zorî jî wê di

xwe de wê bihawênê. Zora bi derûnîya girseyî jî ku mirov dikarê wê binavbikê wê, di wê temenê de wê, xwe di awayekê de wê, di temenê wê de wê bide dîyarkirin. Lê di wê çerçoveyê de wê, ahengek ku ew di wê de dijî wê, ew wê di wê de wê xwe bigirê û wê, jîyane xwe wê bide domandin.

Mirov di nava jîyanê de bi aqilê xwe re di ahengekê de dijî û wê bi wê ahengê di nava navenda ku ew dijî de wê di ahengekê de wê xwe bide dîyarkirin. Di dewama wê de wê mirov dikarê wê werên ser ziman ku wê di nava xwezaye mirov de wê, di wê temenê de wê, dema ku mirov bi aqil wê bijî wê, dikarê ji du aliyên ve wê biaqil wê fahmbikê. Aliyê pêşî tiştê bi hebûna wê re wê, bi biriqîna wê re wê, di awayekê de wê bi wê re wê, fahmbikê. Di nava wê rengê aqilî de wê, reng û awayê aqilê darazî ê weke bi başî û nebaşîyê wê nebê. Di nava xwezayê de wê her tişt wê di nava hevgrirtinê de wê bi wê re wê di yekitiyekê de wê hebê. Ew yekîti wê, di wê de wê, hemû hebûn û elementên wê di awayekê ahengî de ku ew bi wê dijî re wê ew wê bi wê re wê hebê. Ber vê yekê wê, di nava wê ahenge wê de wê, dema ku em bi aqil baş û nebaş bihizirin wê di wê de wê, hingî wê, ew wê weke aliyekê din bê. Her tişt wê, di nava xwezayê de wê, devera ku ew di wê de li wê dikê wê li wir wê bijî. Di wê çerçoveyê de wê, bi wê re wê di ahengekê de bê. Di temenê yekitiya xwezayî de aheng wê weke aliyekê din ê giring bê ku ew wê bi wê re wê, hebê bê. Ev aheng wê xwe di awayekê de wê di pêvajoyên jîyankirina xwezayê de wê, xwe li gorî rewşan wê bide afirandin.

Minaq zindiyek wê dema ku wê ji gayayekê wê bixwê wê zanibê ku wê bi kîjanê wê bijî û têr bibê. Kîjan zirar a wê fahmdikê bi aqilê xwe. Wî bi wê re wê xwe ji ya bi zerar a wê dûr bigirê. Wê wekî din wê di nava wê de wê, fêrî ya ku ew nikaribê bixwê jî wê bibê. Ev jî wê aliyekê din ê aqilê darazî ê başî û nebaşîyê bê. Aqilê darazî ê bi başî û nebaşîyê wê di jîyankirinê de wê pêwîst bê û wê mirov wê bi wê re wê, ji hevdû wê bi wê rengê wê derxê. Di nava wê têgînê de ku mirov bi berdeyamî bihizirê wê ya ku wê xweşîyê û ankû dilxweşî û hazê wê bide me wê weke ya aliyê baş bê. Ya ku wê xamgînî, bêrî û hwd wê bide me wê, ya aliyê ne baş bê.

Di çerçoveyek aqilî de ku mirov bi mijarê re bihizirê wê aqil û pêşketina wê û erk û wasifên wê ew bin ku mirov bi wê ya rast, bi fêde û dûrûst wê kifşbikê û bi wê bijî. Di wê temenê de wê vajî wê jî ya ne rast, ne dûrûst û ne bi fêde wê jî bibînê û aliyê din ê vajî wê yê bi rast, dûrûst û fêde wê, derxê li têgihîştinê. Ber kû wê dualisma nava başî û nebaşîyê

wê di wê temenê de wê hevdû di awayekê de wê di temenê pişrastkirinê de wê di mejî de wê bi temen bikê û wê bi wê re wê bikê ku mirov bi wê re bigihijê ya ku mirov wê, fahmbikê û ya rast, dûrûst û bi fêde çî ya.

Di nava jîyanê de wê, dema ku wê hev girtin û yekiti wê bibê wê di wê temenê de wê levkirinê wê bi xwe re wê bânê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê weke encama wê bigihijê wê bê. Di nava têngîna sedemê û encamê de ku mirov wê hinekî di wê temenê de wê bi wê bihizirê wê, weke ber ku mirov birçiya xwarinê dixwê, ber ku mirov tî ya avê divexwe û hwd wê, di wê temenê de wê, werênê ser ziman.

Aqil wê di awayekê de wê dema ku mirov bi wê dihizirê wê hêsta rastbûnê, bi fêdebûnê û dûrûstbûnê wê mirov çawa wê bi wê bigirê? Yan jî mirov wê çawa wê têbigihê ku ew rastî rast a, dûrûstî dûrûst a û fêdeyî fêde ya? Li vir wê fêrs û têngîna rastiye wê weke aliyekê giring bê ku mirov wê bi wê re wê li wê bihizirê. Wê di wê temenê de wê sê alî wê giring bin ku mirov bi wan bihizirê. Aliyê pêşî wê aheng û yekitiya hebûnê bê. Aliyê din wê hevrastiya jîyanê bê. Aliyê din ê sêyem jî wê, di wê hevrastiye de domandina jîyanê û ya ku ew bi rastî li wê dihêt û di wê de di levkirinê de ew heya bê. Wekî din wê rastî jî, dûrûstî jî û fêdeyî jî wê weke gotinna dîtbar bin. Wê karibin ji wê wateya ku me ew bi wê girtin û zantkirin cûdatir jî me bigihênina hinek fahm û têngîna din jî bi xwe re ku em dikarin bi heman gotinê wan werênina ser ziman.

Di nava xwezayê de wê her zindî wê bi xwezaye de wê di wê temenê de wê hebê. Di nava xwezayê de wê her tişta ku ew heya wê di awayekê de wê bi wê re wê, ew wê, hebê û wê bi wê re wê, di awayekê de wê, karibê were dîtin û fahmkirin. Di nava wê xwezayê de wê, di nava levkirinekê de wê ew wê, wê re wê hebê. Di wê temenê de wê, dema ku em li ser wê xwezaye û têngîna wê re bihizirin wê dikarin wê werênina ser ziman wê her xwezayî wê di xwe de wê, xwediyê wê hêz û sîyane jîyanê bê. Wê hêz wê di awayekê de wê di temenê hebûn û domandina jîyanê de wê hebê. Ev jî wê, di awayekê de wê, bi jîyanê de wê, xwe di awayekê de wê, bide dîyarkirin. Xwestek jîyanê û hwd wê, di wê temenê de wê li ser wê têngîna xwezayê re wê, hebê û wê bi wê re wê, di awayekê de wê mirov dikarê wê di nava wê yekitî, aheng û levkirinê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Em dema ku em di çerçoveya jîyanê de wê rewşê ji aliyekê din ve jî wê bi gotin bikin em dikarin wê di dewama wê de wê werênina ser ziman û wê bêjin ku wê, di nava jîyane xwezayê de wê hemû tişt wê li gorî hinek rêgezên jîyanê ku ew li gorî wan xwe îdeme dikê û dide domandin bê. Ev

wê weke ku wê Mezdek wê werênê ser ziman wê bo civakê jî wê wusa bê. Çerçoveya jîyane civakî de wê, li gorî wê rêgezên ku wê bijî wê hebin. Ev jî wê li ser temenê yekiti, hevgirtîbûn, aheng û levkirinê û hwd de wê hebin. Di wê temenê de wê jîyane xwezayî û ya xwezayî ku wê pêşkeve wê di zikhevdû de wê di awayekê de wê bijîn. Lê di wê temenê de wê, dema ku em wê fahmbikin wê rêgezên ku ew li ser wan re dijî ên weke xwe jîyandinê, jîyane xwe domandin, parastinê û hwd re wê bibê.

Xwezayîya jîyanî wê di wê ahengê de wê xwediyê pêşdeçûyina xwe bê. Wê, aliyên ku wê weke yên tirsê û hwd wê weke aliyên ku wê dema ku ew bûn wê weke aliyên ku ew wê, xwezayîyê derketina dervî wê deri li wê divê jî wê karibê reng û rewşekê bi xwe re bide çêkirin. Ev ne tenê bi hêsta tirsê re wusa bê. Ya dilşabûnê jî wê ji aliyê din ve wê, di wê ahengê de wê wusa bê. Hêst wê ji du aliyên ve wê dikarê di wê demê de wê fahmbikê. Ya bi hiş û ya bêhiş. Di wê temenê de aliyê bi hiş di aslê xwe de wê di awayekê de wê weke aliyekê ku ew bi mejî ji wê xwezayê hinekî dûrketiya jî wê dikarê wê bibînê. Lê wê, bi awayên hiş û hwd re wê çawa wê bixwezê wê ahengê fahmbikê û xwe bikê rêya wê ahengê de di çerçoveya parastin û domandina jîyane xwe de wê ew wê, aqilê xwe wê bo wê bikarbênê. Yan jî wê weke ku wê carna wê bê gotin ku wê bi aqilbûn wê ji xwezayê wê dûrbikê wê, çendî ji wê ji aliyekê ve wê rast jî bê lê wê ji aliyekê din ve jî wê, tenê wê weke rewşek din a bi hiş a ne xwezayî wê bimenê. Di wê temenê de wê, aqil û bi wê bixwezabûyîn jî wê di wê temenê de wê weke aliyekê din ê ku ew wê xwezayê bi fahmkirinê wê bijî. Aqil wê di awayekê de wê, xwezayê xwe wê biafirênê. Wê di wê demê de wê, ji du aliyên ve wê dikarê wê fahmbikê wê li gorî xwe û xwestekên xwe wê afirandina wê bê. Aliyê din jî wê, ew bê ku wê weke zindiyekê wê, mirov û hemû zindî wê bi wê xwezayê ve wê girêdayî bin ku ew bi wê re were farqkirin bê.

Mijare rewîstê wê dema ku em bi aqilî û di çerçoveyên civakî de wê li wê bihizirin wê aliyên wê yên din jî wê bi wê re wê werina dîtin. Minaq wê weke kesekê ku ew di nava komekê de ku ew mecbûr bê ku ew li gorî wê bijî bê. Ew rewîsta komê ku ew divê ku ew li gorî wê bijî wê, weke rewîstek ku ew ji derve lê bi zorê hatî dapelandin bê.

Di wê temenê de wê awayekê din ê rewîstî wê bikeve dewrê. Wê li gorî wê çendî ku wê bijî jî lê ew li gorî wê jîyankirin wê karibê bibê ne li gorî xwe û xwestek û dûrûstbûna ku ew li gorî xwe rast dibînê bê.

Di wê temenê de wê mirov dikarê wê weke xwe bûyinê û wê jîyankirinê wê hinekî li wê bihizirê. Şhrezorî wê bahsa 'bi awayekê bi

teqez weke xwe bûyîna xwûdê´ wê bikê. Di wê temenê de wê, li ser temenê bi xwe û weke xwebûyînê ku ew dikê de wê, di wê temenê de wê, encama fahmkirinê a ku ew ji wê derdikeve jî wê ew bê ku wê, xwûdê wê bi di awayekê teqez de wê, bi serê xwe, serbest û azad bê. Wê di wê temenê de wê ya ku wê weke serwer bê. Wê di wê temenê de wê temenê têngîna bi xwe û serwerbûnê wê were fahmkirin. Şehrezorî wê, dema ku em li ser wê têngîna wî re empatiyekê bi fahmkirina wî bikin wê. Ew wê were fahmkirin ku wê çendî ku wê xwûdê wê di xwezaye de wê serbest û bi serê xwe û azad bê lê wê mecbûr jî bê ku ew di wê sînorê azadîya xwe de bihizirê, pêşbixê û dîyarbikê. Di wê temenê de wê weke ku em kifşdikin wê têngîna azadîyê û pêwîstîniyê ku wê di zikhevdû de wê hebê wê, di awayekê de wê bi wê re wê, bi wê re wê bihizirê bê.

Di wê temenê de wê têngîna xwezayê em li vir dikarin wê cardin wê bibîrbikin. Wê dema ku em li ser wê têngîna xwezayê re wê bi wê bihizirin wê demê wê, ku ew li gorî wê bijî wê di awayekê pêwîstîni de wê, bi wê re wê hebê. Wê di wê temenê de wê, di wê temenê de wê, weke ku em ji hizra şehrezorî a rewîstî di wê temenê de fahmdikin wê xwûdê jî wê pêwîstîniya xwe wê xwezayê de wê dênê li holê. Di wê temenê de wê, ku mirov bixwezê di nava wê jîyane de wê bi serbestî û weke xwe bi azadî bijî wê rêya wê, di serî de wê, bi awayekê ´teqez´ wê bi başbûn, qançbûnê û hwd re wê bibê. Yanî wê hertimî wê bi ya başkirinê û bi wê re jîyankirin û hizirkirinê re wê bibê.

Di wê temenê de wê Mîtra wê gotina wî ya ´aşîtîya sermed´ ku ew bi têngîna dikê wê gotina ´gûr û meh wê bi hevdû re wê biçêrin lê wê zîrarê wê nedîna hevdû´ wê di awayekê de wê, li ser wê temenê qanciyê wê, bi têngînek ku ew bi xwezaye de hebê û bijî re wê, karibê were fahmkirin bê. Di wê temenê têngîna rewîstî a wê gotinê wê di awayekê de wê, bi wê re wê, mirov dikarê wê di wê rengê de wê, di serî de wê fahmbikê ku wê, têngîna pêwîstîniyê û azadîyê wê hevdû wê bihoyin di jîyanê de. Bo ku mirov karibê bi serbestî û ankû azadî weke xwe bijî wê şertê pêşî wê jîyankirin bê. Bo jîyankirinê jî wê şertê pêşî wê xwe parastin, xwarin û sitar bê. Di wê temenê de wê, di dewama hevdû de wê rewşên ku mirov dikarê bi wê re li ser temenê têngîna sedem û encamê re ku em dikaerin bi wê re wê werênina ser zîman wê bi wê re wê hebin.

Mîtra jî, Zerdeşt jî, Manî jî, Mezdek jî û heta şehrezorî jî wê, têngîna azadîyê a ku em bi wan re dibînin wê li ser temenê başbûn, qançbûn, dîrûstbûn, fêdebûn û rastbûnê wê were ser zîman. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê di serî de wê, di

awayekê de wê bi wan û felsefeyên wan re kifşbikê û werênê ser ziman bê. Azadî wê di wê temenê de wê bi hevdû re başbûn, qancbûn, rastbûnê û hwd re wê bi wan re wê li ser temenê fêdeyîya jîyanî re wê were ser ziman. Minaq wê tişt û rewşek ku ew di xismeta jîyanê û domandina wê de bê wê baş bê. Di dewama wê de wê, di xismeta pêşxistinê de wê baş bê. Wê dikarê wê di wê temenê û çerçoveyê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, çendî ku mirov bi serê xwe bê û ankû azad bê wê di wê temenê de wê wilqasî herêkirin û redkirin jî wê, li gorî wê hindiktir bê. Herêkirin wê di awayekê de wê, li ser temenê weke wê jîyankirinê bê. têngîna kirdeya 'weke wê' di wê temenê de wê, di temen de wê weke aliyekê kifşkar wê xwe bide dîyarkirin. Weki din ji aliyê din ve jî wê mirov dikarê wê bêjê ku wê redkirin jî wê di wê rengê de wê, ne weke nûqtetek ku wê bi wê rengê wê xwe li wê bigirê bê. Ber ku wê, redkirin wê li ser aliyên ku ew bi wan pêşdikeye re wê, di wateyekê de wê weke ya vajî wê jî bê û wê, weke kifşkirina dervî mirov a li ser a li ser mirov re bê. Ev jî wê ne weke rêyek ku ew li gorî wê têngîna pejirendinê were dîtin bê. Di wê çerçoveyê de wê kesê azad wê di bin serwerîya aqilde wê ya qanc wê bixwezê. Wê li gorî rewşa rast, dûrûst û fêdeya jîyanî wê ew wê bikê. Di wê temenê de wê ti carî wê li mirinê ji wê zêdetirî wê li wê nehizirê. Ber ku wê zanîn wê hertimî wê berê wê bi aliyê ya jîyanê ve bê. Wê li ser temenê jîyanê wê hebê û wê di wê de wê xwe bi wate wê bikê. Di çerçoveya jîyan û jîyankirinê de wê, zanîna xwe wê xwediyê wê bê. Di wê temenê de wê bi zanîn wê kesê bi serê xwe û azad wê, xwe zanibê, fahmbikê, baş bê, dûrûst bê, di farqe pêwîstîniya xwe ya jîyanî de bê û li gorî ya xwezayê ku ew dikê û dijî bê.

Di wê temenê de wê, mijarên rewîstê wê di aslê xwe de wê weke aliyekê giring wê xwe di wê temenê de wê di awayekê de wê bide dîyarkirin. Rewîst wê di wê temenê de wê, rêgezên wê yên ku em bi temenê fahmkirina jîyanê bi aliyê baş, dûrûst û rast de li wê dihizirin wê, di wê temenê de wê, çerçoveyek fahmkirinê û jîyanê wê bi xwe re wê bide jîyankirin.

Di wê temenê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê jîyan û aqil, aqil û fahmkirin wê di awayekê de wê, bi rêgezên jîyanî re wê hevdû wê temem bikin. Têkiliya aqil û jîyanê wê bi wê re wê, bi hevdû re wê hebê. Rewîst wê aliyek ji wan aliyan wê bi fahmkirinê wê di wê temenê de wê biafiirênê. Dîmenê fahmkirinê ê bi rewîstî wê di wê temenê de wê dîmenekê bizanînê bê. Manî, Mezdek jî û heta şehrezorî jî wê di wê temenê de wê bixwezîna ku ew bi wê bigihijina fahmkirina

xwezaye jîyanê û cewherê wê derxistina li hiş. Di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê li wê bihizirin.

Abdusamet Yîgît, kurdistan, Cizira bota, sale 2009